

วารสารไทย
THAI JOURNAL

ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑๒๓ กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๕๕

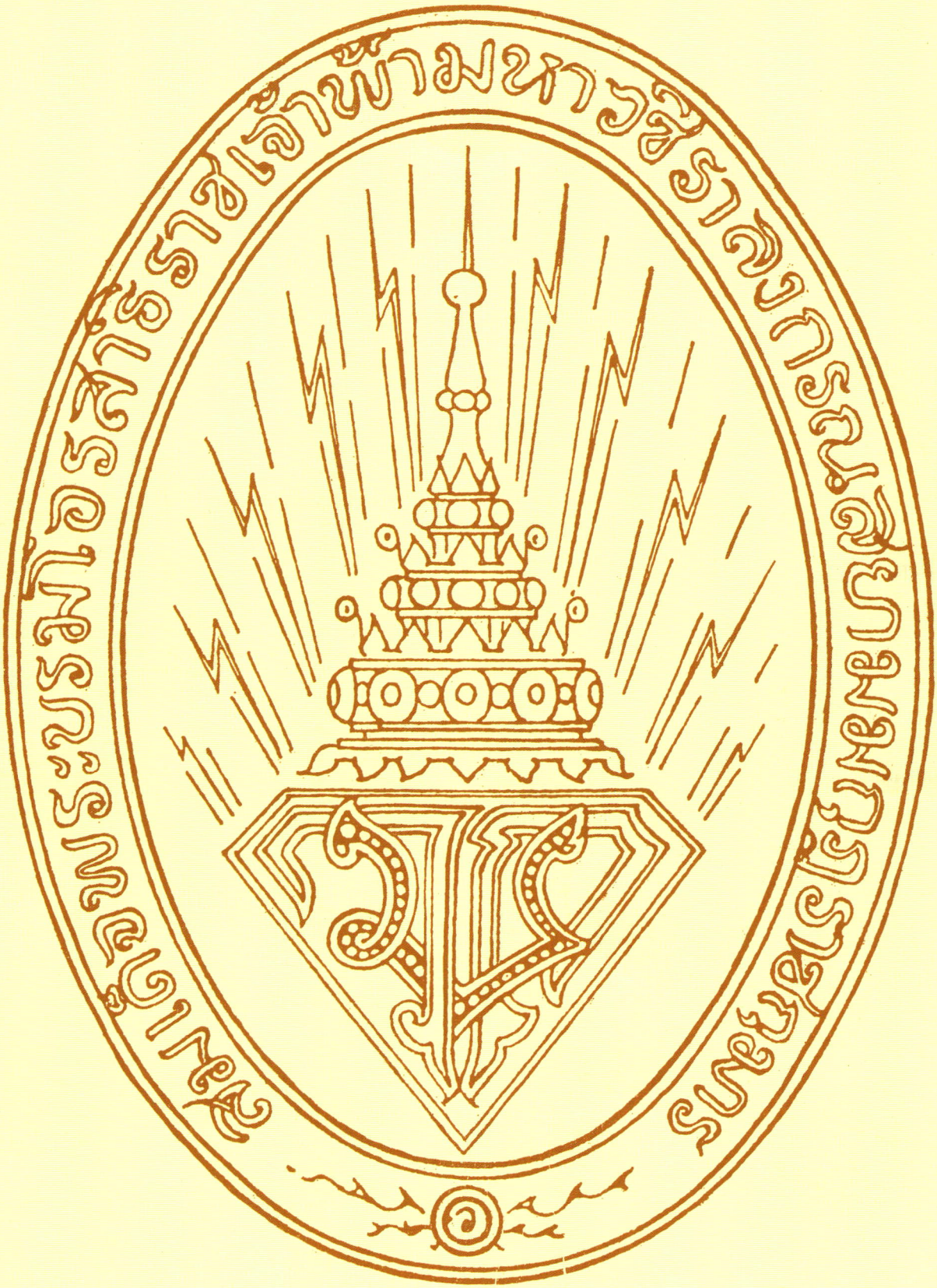

พระราชสัญฉกร สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช
เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฏราชกุมาร *(ภาพพระราชทาน)*

วารสารไทย เป็นวารสารเพื่อเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ด้วยการประชาสัมพันธ์เผยแพร่ รณรงค์ ปลูกฝัง และให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของชาติ

สำนักงานวารสารไทย
สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี
ทำเนียบรัฐบาล เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
โทร. ๐-๒๖๒๙-๙๔๘๑, ๐-๒๖๒๙-๙๔๘๓
โทรสาร ๐-๒๒๘๒-๕๓๒๒
อ่านย้อนหลังได้ที่
www.identity.opm.go.th

ห้ามจำหน่าย
เผยแพร่เพื่อเป็นอภินันทนาการแก่ประชาชนทั่วไป
จากสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี

พิมพ์ที่
บริษัท ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด
๓๐๗ ซอยลาดพร้าว ๘๗ ถนนลาดพร้าว
กรุงเทพฯ ๑๐๓๑๐
โทร. ๐-๒๙๖๖-๑๖๐๐-๖
โทรสาร. ๐-๒๕๓๙-๒๕๑๒
email: darnsuta@truemail.co.th
website: darnsuthapress.com

วารสารไทย THAI JOURNAL

ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑๒๓ กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๕๕
หมายเลขสากลประจำวารสาร ISSN 0125 572X

คณะอนุกรรมการจัดทำวารสารไทย

อนุกรรมการที่ปรึกษา	นายวิจิตร	อาวะกุล
อนุกรรมการที่ปรึกษา	นายเย็นใจ	เลาหวณิช
ประธานอนุกรรมการ	พลตรี หม่อมราชวงศ์ศุภวัฒย์	เกษมศรี
รองประธานอนุกรรมการ	คุณหญิงคณิตา	เลขะกุล
รองประธานอนุกรรมการ	นางสาวทรงสรรค์	นิลกำแหง
อนุกรรมการ	ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ (นายสุรินทร์ เงินรูปงาม)	
อนุกรรมการ	นางสาวฉวีงาม	มาเจริญ
อนุกรรมการ	นางสาวนัยนา	แย้มสาขา
อนุกรรมการ	นายรัตนาวุธ	วัชโรทัย
อนุกรรมการ	นางลินดา	อิศรางกูร ณ อยุธยา
อนุกรรมการ	นายสมหมาย	จันทร์เรือง
อนุกรรมการ	ผู้ทรงคุณวุฒิเฉพาะคราวประชุม (ครั้งละไม่เกิน ๒ คน)	
อนุกรรมการและเลขานุการ	นางสุณี	กระจ่างวุฒิชัย
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ	นางอัจฉรา	แสงภัทรเนตร
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ	นายจักรกฤษณ์	มณีปิตะสุต
อนุกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ	นางสายใจ	แจ่มจิราวรรณ

คณะบรรณาธิการ

ที่ปรึกษา

ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี	(ศาสตราจารย์พิเศษธงทอง จันทรางศุ)
หัวหน้าผู้ตรวจราชการสำนักนายกรัฐมนตรี	(นายระพีพันธุ์ สริวัฒน์)
ผู้อำนวยการสำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ	(นายสุรินทร์ เงินรูปงาม)

บรรณาธิการ
นางสาวทรงสรรค์ นิลกำแหง

ผู้ช่วยบรรณาธิการ
นางลินดา อิศรางกูร ณ อยุธยา นางสุณี กระจ่างวุฒิชัย
นางสายใจ แจ่มจิราวรรณ

กองบรรณาธิการ

นางกนิษฐา	กิตติสถาพร	นางจันทนี	หาทรัพย์
นางสุรีพร	เกียรตินาวิน	นายเมธี	เผื่อนทอง
นายประยุทธ	ปัญญาศิริ	นายนพพร	บุญแก้ว
นางสุมาลี	เกตุแก้ว	นางสาวมัทวรรณ	นครไทย
นางอัจฉรา	แสงภัทรเนตร	นายจักรกฤษณ์	มณีปิตะสุต
นายกิตติ	เฉลิมนิมิตกุล	นางสาวจิราภา	เบญจาทิกูล

ศิลปกรรม
นายปรีชา ฉัตระเนตร
นางสาวเยาวภา ทิมประทุม

สารบัญ

ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑๒๓ กรกฎาคม - กันยายน ๒๕๕๕

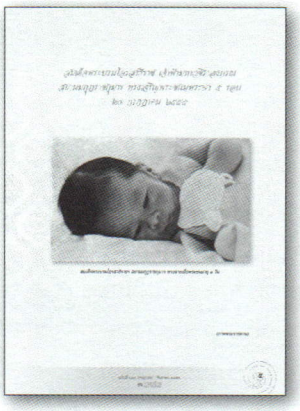

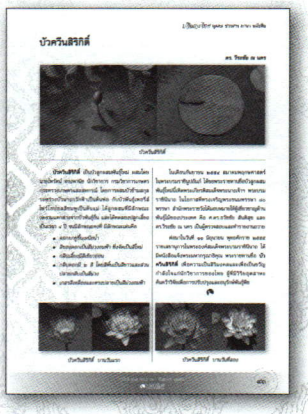

๓ บทบรรณาธิการ

๔ ราชสดุดี

๕ ภาพชุดสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕ (ภาพพระราชทาน)

๒๙ พระมหากรุณาธิคุณแห่งพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ๒ พระองค์ "เงินออมเพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน" : เงินถุงแดงและเงินออมสิน
สายไหม จบกลศึก

๓๖ การแปรกับการเปลี่ยน
ดร.นิตยา กาญจนะวรรณ

๔๒ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า กับสองยุวกษัตริย์
ทรงสรรค์ นิลกำแหง

๔๙ "คำฤษฎี" ความสัมพันธ์กับ "คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา"
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภักดีคำ

๕๕ คำพ่อสอน : พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอที่เสด็จไปทรงศึกษาในทวีปยุโรป
ปริญญา ฤทธิ์เจริญ

๖๐ ไหว้ครูและมอบครุสิทธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เย็นใจ เลาหวณิช

๖๙ ระบำโบราณคดี นาฏกรรมแห่งกรุงสุโขทัย
วิทยา เกษรพรหม

๗๔ พลเอก สีมา ปาณิกบุตร นักรบผู้กล้า นักพัฒนาตามรอยพระบาท
อรุณี แดงพันธ์

๘๐ ปั่ว - นาง
ดร. นววรรณ พันธุเมธา

๘๒ ความรู้เรื่องการขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ การขอพระราชทานเพลิงศพ และการขอหีบเพลิงพระราชทาน

๘๙ **คำไทย-คำเทศ**
- ราชาศัพท์ใกล้ตัว

๙๑ **ปกิณกะไทย** *บุคคล ข่าวสาร ภาษา หนังสือ*
- ตราสัญลักษณ์ งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

๙๓ - บัวควีนสิริกิติ์ ดร. วีระชัย ณ นคร

๙๔ - พิธีมอบรางวัลชุมชนหรือหมู่บ้านประชาธิปไตยตัวอย่าง ประจำปี ๒๕๕๕

๙๖ - ปฏิทินกิจกรรมเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ ประจำเดือนกรกฎาคม - กันยายน ๒๕๕๕

บทบรรณาธิการ

ณ วันเสาร์ ที่ ๒๘ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕ **สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา** แม้จะโปรดให้งดการพระราชพิธีเฉลิมฉลองด้วยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ยังประทับ ณ โรงพยาบาลศิริราช แต่อายุกาลอันเป็นมหามงคลนั้นย่อมนำความปลื้มปีติมาสู่พสกนิกรชาวไทยทั้งปวง ด้วยนับแต่แรกเสด็จพระราชสมภพ ก็ทรงเป็น “ฟ้าชาย” พระองค์เดียวของประชาชนแต่นั้นมา เมื่อทรงพระเจริญวัยได้ตามเสด็จสมเด็จพระบรมชนกนาถและสมเด็จพระราชมารดาไปทรงปฏิบัติพระราชกรณียกิจต่างๆ หรือจนในปัจจุบันที่ทรงมีหน้าที่การงานมากมาย ไม่สู้ได้ปรากฏพระองค์บ่อยครั้งนัก แต่คราวใดที่ได้เห็นพระองค์ผ่านสื่อโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์ ประชาชนก็จะขานพระนาม “ฟ้าชาย” ด้วยความปลื้มปีติทุกครั้งไป เหมือนได้เฝ้าแหนด้วยตนเอง ยิ่งในช่วงที่กรุงเทพมหานครและแทบทุกภูมิภาคของประเทศประสบอุทกภัยใหญ่เมื่อพุทธศักราช ๒๕๕๔ “ฟ้าชาย” เสด็จพระราชดำเนินโดยเรือพระที่นั่งลำเล็กๆ ไปทรงเยี่ยมประชาชนตามคลองซอยต่างๆ ที่ออกมานั่งเฝ้าฯ บนหลังคาบ้าน หรือยืนเฝ้าฯ ในน้ำสูงเพียงอก ล้วนเป็นภาพและเรื่องราวที่ประชาชนเล่าสู่กันฟังได้ไม่รู้จบ

ในมหามงคลสมัยอันประเสริฐนี้ วารสารไทยได้ขอพระราชทานพระฉายาลักษณ์ เพื่ออัญเชิญมาพิมพ์เผยแพร่ เป็นภาพชุดแต่แรกเสด็จพระราชสมภพจนทรงเจริญพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา อันนับเป็นภาพมหามงคลสำหรับปวงชนชาวไทยทั้งหลาย คณะผู้จัดทำวารสารไทย ขอถวายพระพรให้สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร หรือ “ฟ้าชาย” ของพสกนิกรชาวไทย ทรงพระเจริญยิ่งยืนนานเทอญ

ทรงสรรค์ นิลกำแหง
บรรณาธิการ

ราชสดุดี

เนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพ
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร
๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕

เคียมคัลผคมบาท *ยุพราชนเรนทร*
สมเด็จบรมอดิศร *มกุฎราชกุมาร*
ทรงศักดิ์สง่าแควัน *ณัตรแดนดำรงสถาน*
ไกรเกริกพระกีรติภิชาญ *ชยเจิดจำรายคุณ*
ทรงเดชกระเดื่องภพ *นรนบพระทรงบุญ*
ลือเลื่องพระบารมิวิรุฬห์ *ธ ตริมุ่งอำรุงไทย*
เปี่ยมพร้อมพระอุตสาห์ *พัฒนาสมรรถสมัย*
กิจจานุกิจพิธประไพ *ปฏิบัติบูรณา*
การบินพระฝึกฝน *อัครผลพิบุลยา*
ชาญเชี่ยวชำนิวิรุตม์มา– *นะประคัลภยรรยง*
รักษานราราษฎร์ *ทะนุศาสน์กษัตริย์ทรง*
เพียบภารพิบูลยประสงค์ *สิริสุขพสกศานต์*
มุ่งมั่นกตัญญุตา *นฤปาธิโอทาร*
ราชกิจพระปิตรภิบาล *บริรักษ์บำรุงเรือง*
หกสิบพระพรรษา *ชนมาพระมิ่งเมือง*
สรวมคุณพระไตรรัตนะประเทือง *อธิวัฒน์สวัสดี*
ทวยเทพผดุงดล *อดิศักดิ์สง่าศรี*
แสนโสตถิ์สราญรมยปรีดิ์ *ปริสุทธิสุนทรา*
สรรพสิทธิ์ประสงค์สม *ลุอุดมดิเรกา*
จำเริญจำรัสศุภวรรษา *สุวิสิฐสัมฤทธิ์เทอญ*

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า คณะผู้จัดทำวารสารไทย
(โชษิตา มณีใส ร้อยกรอง)

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงฉายเมื่อพระชนมายุ ๑ วัน

(ภาพพระราชทาน)

พระราชพิธีสมโภชขึ้นพระอู่
ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระราชวังดุสิต
๑๕ กันยายน ๒๔๙๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงจรดพระกรรไกรไทย
ขลิบเส้นพระเกศา
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ
สยามมกุฎราชกุมาร

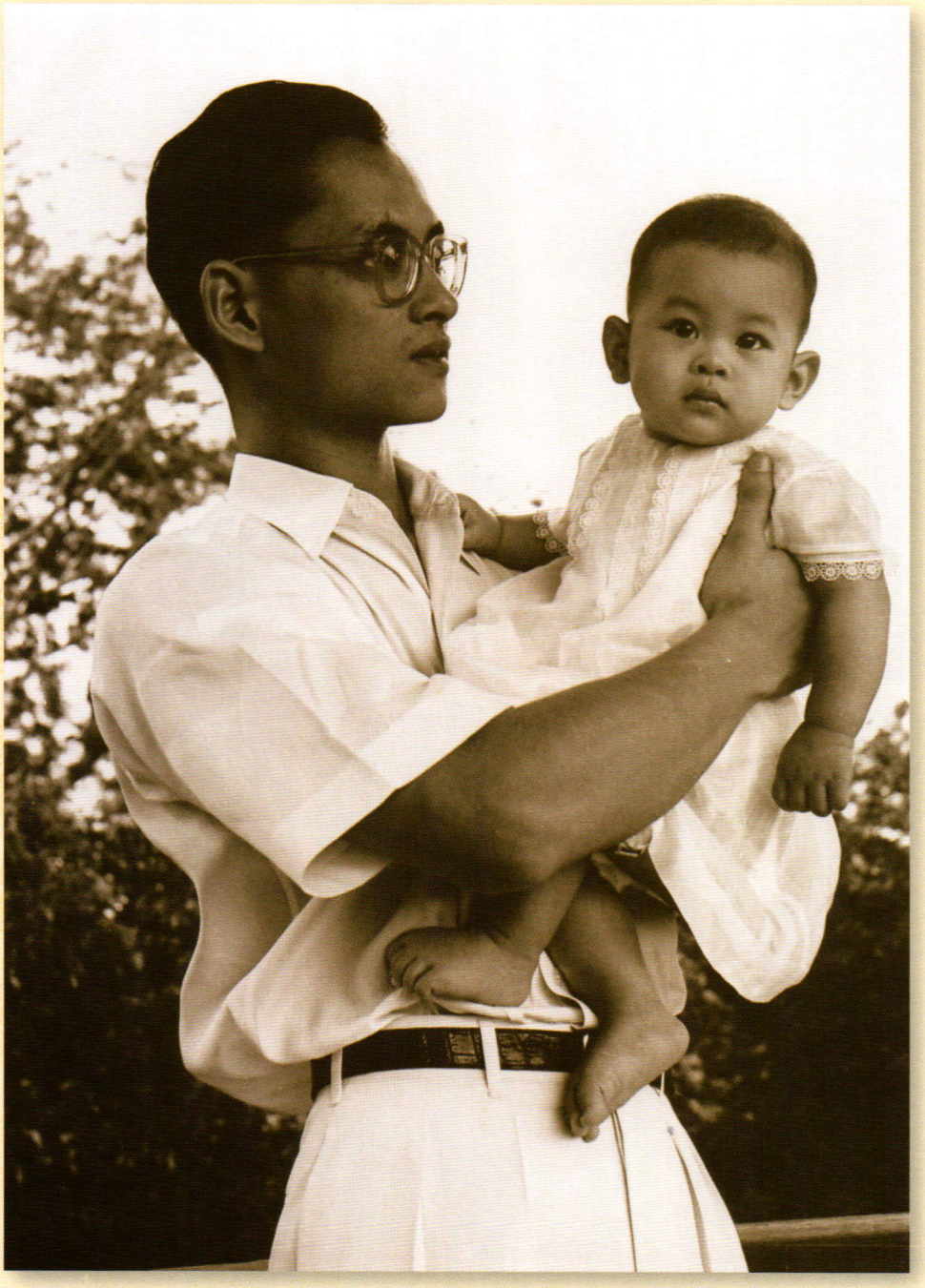

พระราชพิธีสถาปนา เฉลิมพระนามาภิไธย
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร
๒๘ ธันวาคม ๒๕๑๕

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้อาลักษณ์อ่านประกาศ
กระแสพระบรมราชโองการสถาปนา เฉลิมพระนามาภิไธย
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

พระราชทานพระสุพรรณบัฏพระนามาภิไธย บรรจุในหีบทองคำสลักลายลงยา มีพระปรมาภิไธย ภปร ประดับเพชร

คำจารึกพระสุพรรณบัฏ พระนามาภิไธย
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ
บดินทรเทพยวรางกูร สิริกิติยสมบูรณสวางควัฒน์
วรขัตติยราชสันตติวงศ์ มหิตลพงศอดุลยเดช
จักรีนเรศยุพราชวิสุทธิ สยามมกุฎราชกุมาร มุสิกนาม

จงทรงเจริญพระชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาณ
คุณสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์ พิพัฒมงคลทุกประการ เทอญ

หีบทองคำสลักลายลงยา
มีพระปรมาภิไธย ภปร ประดับเพชร บรรจุพระสุพรรณบัฏ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ทรงผนวช

๖–๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๒๑

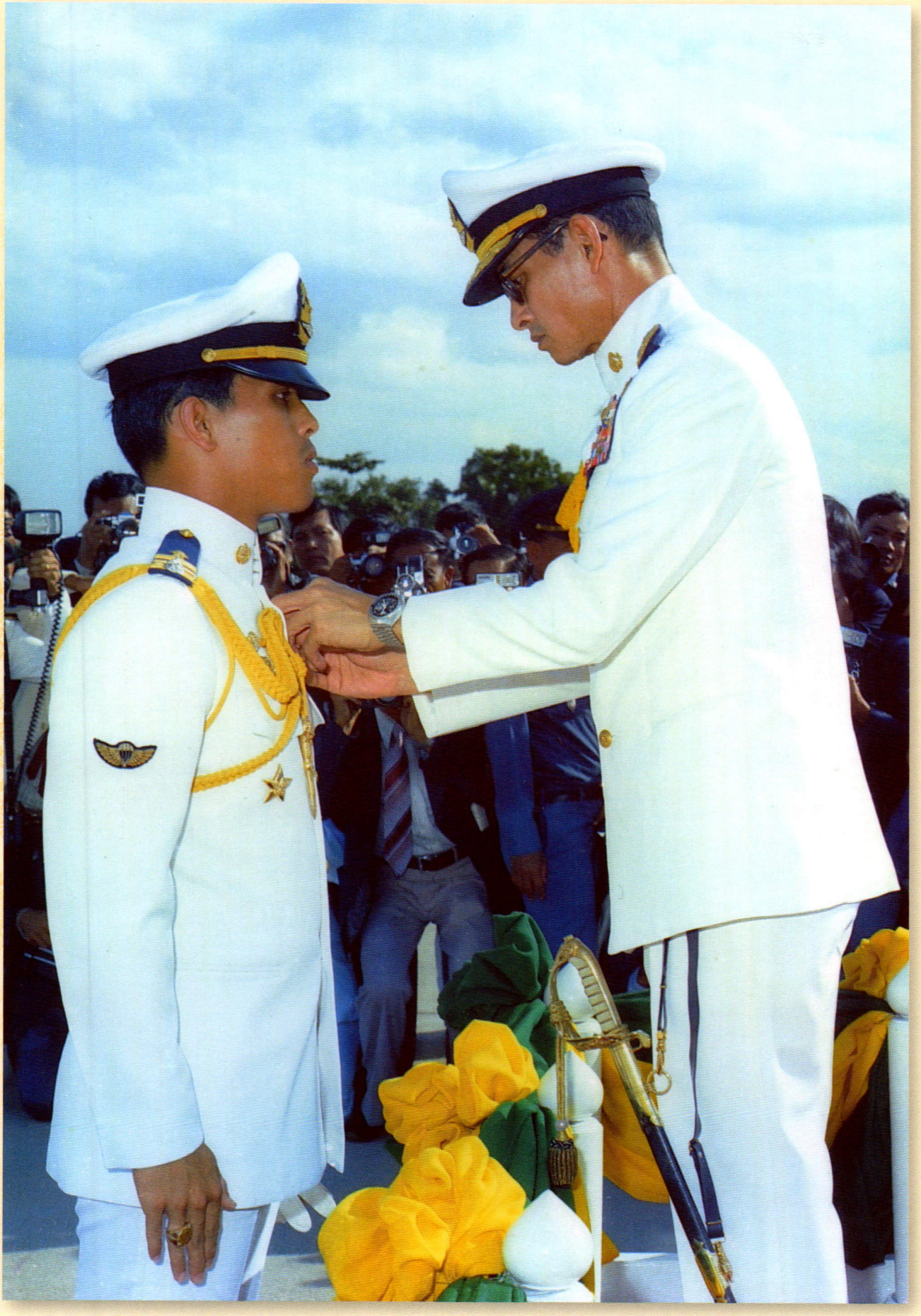

THAI

วชิราลงกรณ์ มหิดล

ทรงรับแจกันดอกไม้พระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

พระมหากรุณาธิคุณแห่งพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ๒ พระองค์ “เงินออมเพื่อประโยชน์ของแผ่นดิน” : เงินถุงแดงและเงินออมสิน

สายไหม จบกลศึก

“เงินออม” คือ “เงินเก็บ” หรือ “เงินสะสม” มีประวัติเกิดขึ้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระมหากษัตริยาธิราชเจ้าสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ๒ พระองค์ คือ

“เงินถุงแดง” เงินส่วนพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า (พ.ศ.๒๓๖๗-๒๓๙๔) รัชกาลที่ ๓ ซึ่งได้รับการถวายพระราชสมัญญาว่า “พระบิดาแห่งการค้าไทย” และ ***“เงินออมสิน”*** ที่พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓-๒๔๖๘) รัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนากิจการออมสินของแผ่นดินขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัย และยั่งยืนมาถึงปัจจุบัน

ทั้งเงินถุงแดงและเงินออมสิน มีคุณต่อชาติและประชาชนชาวไทยอเนกอนันต์ เงินถุงแดงได้ใช้กู้ชาติ โดยการแก้ไขวิกฤตการณ์จากการรุกรานของชาตินักล่าอาณานิคมใน ร.ศ. ๑๑๒ พุทธศักราช ๒๔๓๖ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช (พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓) รัชกาลที่ ๕ ให้ชาติไทยดำรงเป็นชาติเอกราชยั่งยืนมาตราบทุกวันนี้ ส่วนเงินออมสิน เป็นเงินที่รัฐบาลเก็บรักษาทรัพย์ของราษฎรให้ปลอดภัย ได้รับผลประโยชน์ และเป็นเงินที่ค้ำจุนสถานะทางการเงินของประเทศอันเป็นที่เชื่อถือของสากลประเทศ ด้วยพระมหากรุณาธิคุณแห่งพระมหากษัตราธิราชทั้ง ๒ พระองค์นี้ จึงเห็นควรได้นำเรื่องราวของเงินถุงแดงและประวัติการก่อตั้งคลังออมสินของแผ่นดินมาแสดงไว้ให้ปรากฏ

เงินถุงแดง

ความฝืดเคืองทางเศรษฐกิจเมื่อต้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ และต้นรัชกาลที่ ๒ ยังคงสืบเนื่องมาจากครั้งเสียกรุงศรีอยุธยา เมื่อพุทธศักราช ๒๓๑๐ รายได้ของบ้านเมืองไม่พอกับรายจ่าย พระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ พระราชโอรสพระองค์ใหญ่ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๓๖๗) รัชกาลที่ ๒ ทรงกำกับราชการกรมท่า กรมพระคลังมหาสมบัติ และกรมพระตำรวจว่าความฎีกา ทรงค้าสำเภา โดยส่งสำเภาหลวง สำเภาของพระองค์เอง และชักชวนเจ้านายและขุนนางค้าขายด้วย ปรากฏตัวเลขว่า เมื่อพุทธศักราช ๒๓๖๔ ไทยมีเรือค้าขายกับจีน ๘๒ ลำ และค้ากับประเทศอื่น ๆ อีก ๕๐ ลำ เงินกำไรที่ได้จากการค้าส่วนพระองค์ ทรงทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายสมเด็จพระบรมชนกนาถ เพื่อทรงใช้สอยในราชการแผ่นดิน

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า

พระราชบิดาขานพระนามว่า “เจ้าสัว” เงินจากการค้าที่เหลือจากการทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายทรงทำกุศล และเก็บเข้าไว้ในถุงผ้าสีแดง เรียกว่า **เงินถุงแดง**

แม้เมื่อกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๓ ต่อจากพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แล้ว พระราชจริยวัตรในการออมเงินไว้ในถุงแดงอันเนื่องมาจากกิจการค้า ก็คงดำเนินอย่างต่อเนื่องตลอดมา ทรงเก็บหอมรอมริบไว้เป็นส่วนพระองค์เก็บไว้ข้างพระแท่นบรรทม ซึ่งเรียกว่า***เงินข้างที่*** เมื่อมากเข้าก็เก็บไว้ข้างห้องพระบรรทม เรียกว่า ***คลังข้างที่***

เงินสะสมของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ มีผู้กล่าวว่า เพราะทรงมีพระราชวิสัยทัศน์ไว้ตั้งแต่ครั้งกระนั้นว่า **“เงินนี้ลูกหลานจะได้เก็บไว้ใช้กู้บ้านกู้เมือง”** ครั้นเมื่อใกล้เสด็จสวรรคตมีพระราชดำริปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า *“เงินที่เหลืออยู่ ๔๐,๐๐๐ ชั่งนี้ ขอสัก ๑๐,๐๐๐ ชั่งเถิด ให้ไว้บำรุงวัดวาอารามที่ยังค้างอยู่”* แท้จริงเงินในถุงแดงนี้ ในรัชกาลต่อ ๆ มาก็คงจะลืมไปแล้วว่า อยู่ที่ไหน มีเท่าใด ใช้ไปเท่าใด เหลือเท่าใดและเก็บไว้อย่างไร

เงินในถุงแดงเป็นเงินเหรียญทองของประเทศเม็กซิโก มีรูปนกอินทรีกางปีกคาบอสรพิษ อันเป็นสัญลักษณ์ของประเทศเม็กซิโก ไทยเรียกว่าเหรียญนก อัตราแลกเปลี่ยนเวลานั้น ๓ เหรียญนก มีค่าเท่ากับเงินไทย ๕ บาท หรือ ๔๘ เหรียญนก เท่ากับเงินไทย ๑ ชั่ง คือ ๘๐ บาท ไม่ปรากฏจำนวนถุงแดงว่ามีเท่าใด และแต่ละถุงมีเงินมากน้อยเท่าใด

หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล พระธิดาสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ เรื่อง **“เหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ และเรื่องเสียดินแดนใน ร. ๕”** ว่า *“ฝรั่งเศสไม่ต้องการให้ไทยจ่ายค่าเสียหายเป็นธนบัตร หากว่าต้องการเป็นเงินกริ่ง ๆ คราวนี้ต้องเทถุงกันหมด เงินถุงแดงข้างพระที่ที่พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ ทรงเก็บไว้ ด้วยมีพระราชดำรัสว่า ‘เอาไว้ถ่ายบ้านถ่ายเมือง’ ก็ได้ใช้จริงคราวนี้ ผู้ใหญ่เล่าว่า เจ้านายในพระราชวัง เอาเงินมาถวายกันจนเกลี้ยง ใส่ถุงขนออกจากในวัง ทางประตูต้นสน ไปลงเรือทางท่าราชวรดิฐกันทั้งกลางคืนกลางวัน”*

หนังสือพิมพ์ฝรั่งเศส La Monde Illustre ฉบับเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๘๙๓ (พ.ศ.๒๔๓๖) และหนังสือ The People and Politics of the Far East ค.ศ. ๑๘๙๖ (พ.ศ. ๒๔๓๙) เขียนโดย Henry Norman ว่าทายาท นาย ม.ปาวี ผู้ทำให้ไทยเสียค่าปรับมหาศาลเป็นเงิน ๓,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์ฝรั่งเศส เท่ากับเงินไทยขณะนั้น ๑,๕๖๐,๐๐๐ บาท ได้รายงานความสำเร็จในการปฏิบัติการถึงความพ่ายแพ้ของฝ่ายสยามและค่าไถ่เป็นเงินเหรียญที่ขนออกจากกรุงเทพ ฯ จนเต็มลำเรือคล้ายขนขุมทรัพย์มหาสมบัติว่า

“ในที่สุด จันทบูรก็อยู่ในเงื้อมมือของพวกเรา ภายใต้การดูแลของปืนใหญ่ของพวกเราและเรือลูแตงของเราอย่างสง่างาม ข้าหลวงใหญ่จากราชสำนักสยามถูกแต่งตั้งโดยตรงจากในหลวง ได้เดินทางจากกรุงเทพฯ มายังเรา เพื่อให้ความร่วมมือและความสะดวกในการส่งมอบจันทบูรให้อยู่ในอำนาจของเราอย่างไม่มีเงื่อนไขต่อไป กองกำลังอันสามารถของเรา.....ในที่สุดเราก็สามารถกุมอำนาจทั้งประเทศไว้ได้สำเร็จ ขณะนี้เรืออาลูแอตค์ กำลังเปลี่ยนหน้าที่กับเรือลูแตงของเรา เพื่อเดินทางไปไซ่ง่อน พวกเราปีติยินดี

กับเงินค่าปรับสงครามที่ท่าน เลอมีร์ เดอ วิลลือเอร์ ข้าหลวงใหญ่ของเราได้ส่งมาจากในหลวง บรรทุกออกมากับเรือลูแตง ชำระด้วยเหรียญเม็กซิกัน รวมทั้งหมดเป็นจำนวน ๘๐๑,๒๘๒ เหรียญ หรือคิดเป็นน้ำหนักอยู่ที่ ๒๓ ตัน (๑ เหรียญเม็กซิกันมีค่าเท่ากับ ๓.๒๐ ฟรังก์ ฉะนั้น เงินเหรียญเม็กซิกันทั้งหมด จึงประมาณเท่ากับ ๒,๕๖๔,๑๐๒ ฟรังก์ฝรั่งเศส หรือคิดเป็นเงินไทยประมาณ ๑,๓๓๕,๔๔๐ บาท หรือ ๑๖,๖๙๓ ชั่ง)

วันที่ ๓ กันยายน ๒๔๓๖ เรือลูแตง อันหนักเพียบไปด้วยทรัพย์สมบัติอันมหาศาลของพระเจ้ากรุงสยาม มาถึงฐานทัพของเราที่ไซ่ง่อน อีก ๓ วันต่อมาจึงเริ่มขนย้ายเงินที่กองเป็นภูเขาเลากาขึ้นบก เป็นเรื่องที่สุดความสามารถที่จะนับตรวจเงินทีละเหรียญ ถึงขนาดที่เราต้องคิดวิธีตวงชั่ง เพื่อให้ได้น้ำหนักแทน มันมีจำนวนที่มากมายมหาศาลเกินความสามารถที่จะนับกัน เมื่อชั่งแล้วเงินก็จะถูกเก็บไว้ในคลังของเราที่นี่ เพื่อมอบหมายให้เจ้าหน้าที่ธนาคารมานับกันภายหลัง

ภาพที่ผู้อ่านเห็นอยู่นี้ น่าจะเป็นที่ชื่นชมของเราโดยแท้ แต่ท่านคงจะไม่ทราบหรอกว่า เป็นความลำบากนักหนาในระหว่างการขนออกมาจากสยาม เสนาบดีพระคลังในสยาม คงจะใช้ถุงเงินที่เสื่อมคุณภาพเต็มที พอเจอไอเค็มของน้ำทะเลเผาด้วยแดดเข้า ถุงก็ปริแตกออกหมด เงินก็ทะลักออกมาเต็มลำเรือ พอถึงที่หมาย จึงต้องหาถังมาขนใส่ออกจากลำเรืออย่างทุลักทุเล เพื่อใช้เลื่อนไปตามล้อรถบรรทุกกระสุนปืน"

เงินเหรียญกว่าสองล้านห้าแสนฟรังก์ที่ขนออกไปกับเรือลูแตง บวกกับเงินอีกห้าแสนฟรังก์ ที่จ่ายเป็นเช็คส่งตามไปยังไซ่ง่อน ทำให้ได้ยอดสุทธิโดยประมาณ ๓,๐๐๐,๐๐๐ ฟรังก์ ไม่มีขาด มีแต่เกิน แลกด้วยอิสรภาพของสยาม ซึ่งการเสียเงินให้แก่ฝรั่งเศสครั้งนี้ เงินส่วนใหญ่ได้มาจากเงินถุงแดง ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นเรื่องจริง มิใช่คำบอกเล่าดังบันทึกประวัติหลวงธนศักดิ์ (จัน สมิตินันทน์) ผู้ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประพาสหัวเมืองต่าง ๆ เป็นประจำ หลวงธนศักดิ์ดูแลเงินพระคลังข้างที่ จัดถวายเงินและจ่ายเงินในการใช้พระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ เป็นผู้มีหน้าที่ปฏิบัติราชการในเหตุการณ์ ร.ศ. ๑๑๒ โดยเป็นผู้ถือเงินถุงแดง ตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นไปบนเรือรบฝรั่งเศสด้วย

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เงินออมสิน

พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ ทรงสถาปนากิจการออมสินของแผ่นดินขึ้นเป็นครั้งแรกในรัชสมัย ด้วยพระราชประสงค์ให้มีสถานที่สำหรับเก็บรักษาทรัพย์สินของราษฎรที่ออมมาจากความวิริยอุตสาหะในการประกอบอาชีพ เพื่อเป็นทุนติดตัวไว้อย่างปลอดภัย เนื่องด้วยการรักษาทรัพย์ในสมัยนั้นเป็น

สิ่งยาก อีกทั้งมีโจรผู้ร้าย โดยเฉพาะภัยที่เกิดจากการใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายของเจ้าของทรัพย์เพราะเล่นการพนัน จึงทรงพระกรุณาพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์จัดตั้ง**คลังออมสิน** เพื่อเก็บรักษาเงินของราษฎรที่นำมาฝาก ตลอดทั้งดำเนินการให้ทรัพย์เพิ่มพูนขึ้น อันเป็นผลประโยชน์ที่พึงได้รับตามสิทธิ

คลังออมสินเมื่อครั้งแรกก่อตั้งนั้นมีฐานะเป็นแผนก สังกัดอยู่ในกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ คือกระทรวงการคลังในปัจจุบัน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ จ่ายเงินคงพระคลังมหาสมบัติจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ บาท (หนึ่งแสนบาท) ให้เป็นทุนประเดิมของคลังออมสิน เริ่มตราพระราชบัญญัติ เมื่อวันที่ ๒๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๕๕ ประกาศใช้เป็น **พระราชบัญญัติคลังออมสิน พุทธศักราช ๒๔๕๖** อย่างสมบูรณ์เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๖ ทำการรับฝากเงินของราษฎรตั้งแต่นั้นมา นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณใหญ่หลวงที่ทรงวางรากฐานการธนาคารเพื่อปวงชนได้รู้จักการออมทรัพย์อันเป็นประโยชน์แก่แผ่นดินอย่างยั่งยืนมาตราบทุกวันนี้

เมื่อคลังออมสินดำเนินการมาได้ ๓ ปี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริให้ขยายงานคลังออมสินให้แพร่หลายออกไปสู่ราษฎรมากที่สุด ประจวบเวลาทรงประกาศเลิกอากรหวยและห้ามเล่นการพนัน หวย ก ข เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๕๙ จึงมีพระราชประสงค์จะบำรุงราษฎรให้ได้มีโอกาสฝากเงิน เป็นการสะสมเพื่อทรัพย์ได้งอกเงยและตั้งอยู่ในที่อันมั่นคง แนวพระราชดำริให้คลังออมสินดำเนินการมีหลายประการ เช่น จูงใจนักเรียนให้รู้จักการออมทรัพย์ด้วยวิธีการสะสมดวงตราไปรษณียากร ครบวงเงินขั้นต่ำที่กำหนดเท่ากับ ๑ บาท แล้วจึงนำไปฝาก ลูกเสือเมื่อสอบไล่เลื่อนเป็นชั้นเอก จะต้องมีเงินฝากกับคลังออมสินไม่น้อยกว่า ๕ บาท เป็นต้น

กฎข้อบังคับคลังออมสิน ข้อที่ ๔๘ แห่ง พระราชบัญญัติคลังออมสิน พุทธศักราช ๒๔๕๖ เป็นวิถีทางสำคัญที่กำหนดทิศทางในการระดมเงินออมในประเทศแทนการกู้จากต่างประเทศ ซึ่งดำเนินการโดยจำหน่าย

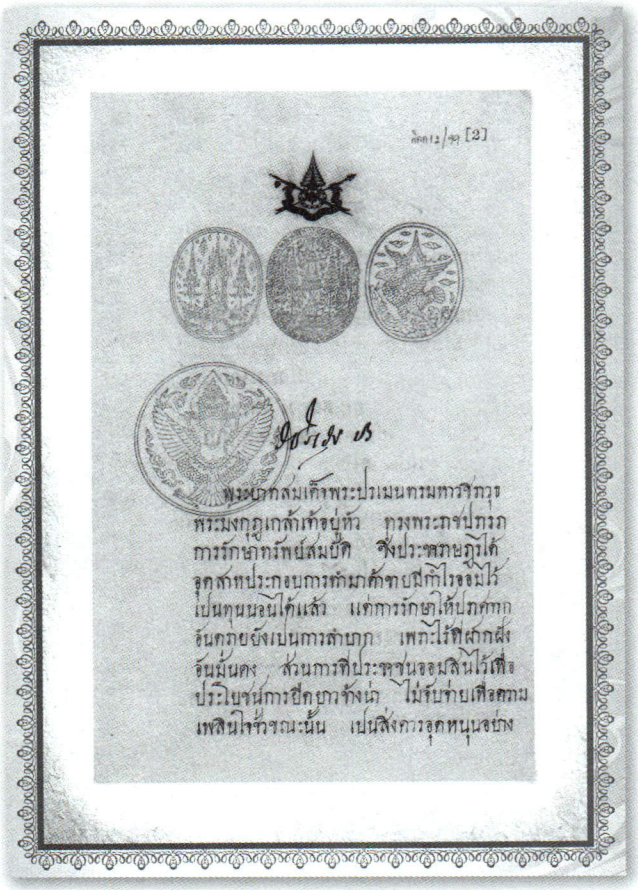

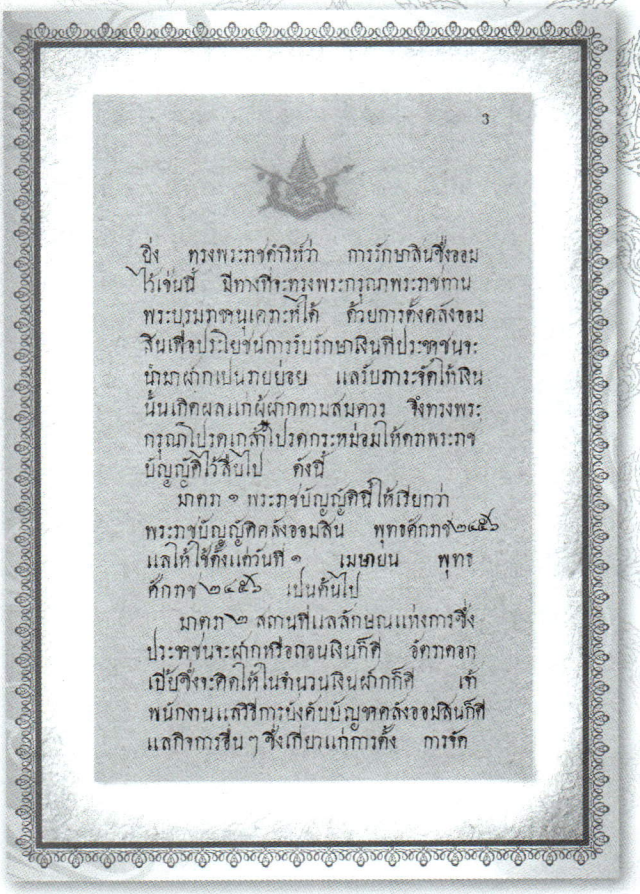

ใบกู้รัฐบาลให้แก่ราษฎร แนวทางดังกล่าวเป็นบทบาทที่เข้มแข็งของกิจการออมสินในยุคเริ่มต้นที่เรียกว่าก่อร่างสร้างตัว และเงินที่รัฐบาลในนามคลังออมสินได้รับฝากจากราษฎรนี้ จะได้นำไปเสริมสร้างประโยชน์เพื่อความมั่นคง ๒ ลักษณะคือ

๑. *ซื้อและจำหน่ายใบกู้เงินของรัฐบาลสยามในต่างประเทศ ซึ่งคลังออมสินจูงใจราษฎรให้ซื้อใบกู้ในอัตราพิเศษ*

๒. *นำไปฝากธนาคารทั้งในกรุงเทพฯ และต่างประเทศ*

แม้จะได้ระดมเงินออมในประเทศผ่านการขายใบกู้รัฐบาลแก่ประชาชนก็ตาม ในระยะนี้ ฐานะเงินออมของคลังออมสินก็ยังไม่สูงนัก เพราะไม่สามารถกระทำได้อย่างกว้างขวาง การบริการขยายสู่ประชาชนไม่ทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษ ที่ ๒๔๖๐ และ ๒๔๗๐ เงินฝากของคลังออมสินได้นำไปหาประโยชน์ด้วยการฝากกับธนาคารในต่างประเทศเป็นหลัก นอกจากประโยชน์ที่ได้รับจากดอกเบี้ยแล้ว **รัฐบาลสยามยังใช้เงินฝากออมสินที่ฝากไว้กับธนาคารในต่างประเทศเป็นเงินคงคลัง เพื่อเป็นเครื่องประกันความน่าเชื่อถือทางการเงินของรัฐบาลสยามอีกด้วย**

คลังออมสินสู่ไปรษณีย์

ปัจจัยหลายประการที่ทำให้ประชาชนยังไม่นิยมกิจการคลังออมสินหรือบางแห่งไม่รู้จักและเข้าใจเรื่องของคลังออมสินถ่องแท้ ประการแรกคือ สถานที่ตั้งคลังออมสิน นอกจากในพระนครและธนบุรีที่กระจายอยู่หลายแห่ง แต่ในต่างจังหวัดจะมีอยู่เพียงแห่งเดียวคือที่ตัวจังหวัดเท่านั้น ประชาชนย่อมไม่สะดวกในการคมนาคมเพื่อการฝากและการถอน ประการสำคัญเจ้าพนักงานกรมพระคลังมหาสมบัติ ซึ่งคลังออมสินสังกัด มีงานในหน้าที่อยู่เต็มเวลา การเอื้อเฟื้อแก่งานคลังออมสินจึงมักไม่ต่อเนื่อง เป็นสาเหตุให้กิจการดำเนินไปไม่คล่องและแพร่หลาย ครั้นถึงรัชกาล **ที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว** ทรงตระหนักในกิจการอันเป็นคุณประโยชน์ของคลังออมสินต่อบ้านเมืองและทวยราษฎรอย่างลึกซึ้ง เมื่อทอดพระเนตรรายงานการเงินของคลังออมสินประจำปี ๒๔๖๙ ที่ตกต่ำทรุดลง มีพระปริวิตกตลอดทั้งทรงห่วงฐานะของกิจการคลังออมสินอย่างยิ่ง มีพระราชดำริให้เปลี่ยนแปลงวิธีดำเนินการเพื่ออำนวยความสะดวกในการรับฝากเงินแก่ราษฎรและขยายคลังออมสินให้แพร่หลาย มีพระบรมราชโองการโอนกิจการ “คลังออมสิน” ไปสังกัดกรม

ไปรษณีย์โทรเลข กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีสถานที่ทำการกระจายอยู่ทั่วพระราชอาณาจักร **ให้ใช้ที่ทำการไปรษณีย์เป็นสำนักงานคลังออมสินด้วย** และมีการแก้ไขพระราชบัญญัติคลังออมสินเพิ่มเติม เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๒ นับเป็นพระปรีชาญาณอันสุขุมและพระราชวิสัยทัศน์กว้างไกล ได้อำนวยประโยชน์บังเกิดผลเป็นความนิยมเลื่อมใสของราษฎรในกิจการคลังออมสินในกาลต่อมา

คลังออมสินคงดำรงจุดมุ่งหมายหลักว่า เป็นสถานที่เก็บรักษาทรัพย์ของราษฎรให้ปลอดภัยและค้ำจุนสถานะทางการเงินของประเทศอย่างมั่นคงเช่นเดิม ได้รับซื้อขายพันธบัตรรัฐบาลและจูงใจราษฎรที่สนใจจะลงทุนในหลักทรัพย์ที่รัฐบาลเป็นประกัน ได้รับผลประโยชน์ที่เหมาะสม ภายใต้สังกัดกรมไปรษณีย์โทรเลข ซึ่ง**นายพลเอก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เสนาบดีกระทรวงพาณิชย์และคมนาคม** ทรงควบคุมดูแล คลังออมสินได้เจริญก้าวหน้าและเข้าถึงผู้ฝากเงินมากขึ้น มีสถานที่ทำการของตนเอง เริ่มมีการรับฝากเงินนอกสถานที่โดยเฉพาะตามโรงเรียนทั่วไป ส่งผลให้ทั้งจำนวนผู้ฝากเงินและจำนวนเงินเพิ่มสูงมากขึ้นอย่างรวดเร็ว

คลังออมสินในระบอบประชาธิปไตย

หลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๕ รัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยคงใช้ประโยชน์จากคลังออมสินตามที่เคยปฏิบัติมา สถานภาพของคลังออมสินช่วงนี้ ได้ขยายฐานผู้ฝากเงินด้วยการเปิดรับฝากนอกสถานที่ในหลายรูปแบบ ได้แก่ ออกไปรับฝากเงินถึงบ้านของผู้ฝากเป็นประจำทุกเดือน ออกไปรับฝากเงินในวันจ่ายเงินค่าแรงตามโรงงาน ตั้งหน่วยรับฝากเงินเคลื่อนที่ ณ สถานีรถไฟและตามอำเภอที่อยู่ห่างจากสำนักงานคลังออมสิน เป็นต้น เป็นการอำนวยความสะดวกแก่ประชาชนที่อยู่ห่างไกลได้มีโอกาสออมทรัพย์ไว้กับคลังออมสินกว้างขวางขึ้น

เมื่อ**พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร** เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์รัชกาลที่ ๘ แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ รัฐบาลได้เร่งปรับปรุงกิจการคลังออมสินให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ได้แก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติคลังออมสิน โอนการจัดหาผลประโยชน์ซึ่งกระทรวงการคลังมีหน้าที่ดำเนินการมาแต่เดิมมาให้อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงเศรษฐการ จัดตั้งคณะกรรมการดูแลการนำเงินฝากเพื่อมิให้นำไปแสวงหาประโยชน์โดยเฉพาะ ซึ่งร่างพระราชบัญญัตินี้ได้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรและประกาศใช้เป็นกฎหมาย เรียกว่า **"พระราชบัญญัติคลังออมสิน (ฉบับที่ ๓) พุทธศักราช ๒๔๗๙"** เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๘๐

บทบาทของคลังออมสินที่สัมพันธ์กับสถานะทางการเงินการคลังของประเทศ ส่งผลให้รัฐบาลทุกสมัยตระหนักถึงความสำคัญของคลังออมสิน โดย

เฉพาะ**การใช้เงินคงคลังออมสินเป็นเงินคงคลังรายเดือน** ในช่วงระหว่างพุทธศักราช ๒๔๘๑-๒๔๘๙ คลังออมสินได้นำเงินทุน ตลอดทั้งเงินฝากทำประโยชน์ในรูปของพันธบัตรเงินกู้ในประเทศในสัดส่วนที่สูงกว่าการทำประโยชน์ในรูปแบบอื่น ทั้งนี้เพื่อเป็นการสนับสนุนสถานะทางการเงินการคลังของรัฐบาล

ส่วนการขยายงานเพื่อเข้าถึงประชาชนมีความก้าวหน้าทั้งด้านวิธีการบริการและการเปิดสำนักงานเพิ่มขึ้น ด้านบริการมุ่งผลให้ประชาชนได้รับความสะดวกรวดเร็ว เพิ่มประเภทเงินฝากต่าง ๆ เป็นการตอบสนองความต้องการของประชาชน เช่น เปิดรับฝากสลากออมสิน เปิดรับฝากพันธบัตรออมสินและเงินฝากสงเคราะห์ชีวิตและครอบครัว รวมทั้งบริการรับฝากเงินตามโรงเรียนด้วยการใช้ตู้สะสมทุน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อฝึกหัดเด็กนักเรียนรู้จักการออมทรัพย์และประโยชน์จากการฝากเงินไว้กับคลังออมสิน การบริการดังกล่าวคงได้รับความนิยมอย่างต่อเนื่องสืบมาถึงปัจจุบัน ด้านการเปิดสำนักงานเพิ่มนั้น ได้เปิดสำนักงานคลังออมสินสาขาในจังหวัดที่มีประชากรเป็นจำนวนมาก ๕ จังหวัด คือ จังหวัดเชียงใหม่ นครสวรรค์ นครราชสีมา อุบลราชธานี และสงขลา รวมทั้งที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขที่มีความพร้อมในการเปิดงานคลังออมสินด้วย

บทบาทพิเศษในทศวรรษที่ ๒๔๘๐ :
คลังออมสิน กับการเรียกร้องดินแดน

คลังออมสินมีบทบาทร่วมอยู่ในประวัติศาสตร์ชาติไทย สนับสนุนอุดมการณ์ชาตินิยมในการเรียกร้องดินแดนคืน เมื่อพุทธศักราช ๒๔๘๓ ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ เมื่อรัฐบาลไทยดำเนินการเรียกร้องดินแดนของไทยด้านฝั่งขวาแม่น้ำโขงที่เสียให้แก่ฝรั่งเศสในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกลับคืน ได้ออกประกาศเชิญชวนประชาชนชาวไทยเข้าร่วมการเรียกร้องครั้งนี้ นอกจากนั้น ได้ชักชวนประชาชนในเขตอินโดจีน ประกอบด้วยชาวลาว เขมร และญวน ให้เดินทางอพยพเข้ามาในประเทศไทย ได้มีประกาศคลังออมสินเชิญชวนให้ประชาชนสละเงินเป็นทุนเรียกร้องดินแดนคืนผ่านที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขและสำนักงานคลังออมสินสาขาต่าง ๆ ทุกแห่ง

ยุทธการในการเรียกร้องดินแดนคืน มีการใช้กำลังทหารตอบโต้กระทั่งเกิดปะทะกันด้วยกองกำลังตามแนวชายแดนไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส การต่อสู้กันในครั้งนั้นถือว่าได้แสดงเกียรติภูมิทหารหาญของชาติไทยอย่างยิ่ง เพราะได้รับชัยชนะทุกสมรภูมิดังที่รัฐบาลได้สร้าง **"อนุสาวรีย์ชัยสมรภูมิ"** ไว้เป็นอนุสรณ์ ญี่ปุ่นได้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยด้วยการเจรจาสันติภาพ เพื่อยุติสงคราม เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๘๔ ประเทศไทยได้ดินแดนฝั่งขวาแม่น้ำโขงคืนจากฝรั่งเศสตามอนุสัญญาโตเกียว รัฐบาลไทยได้จัดการปกครองดินแดนที่ได้คืนมา โดยตั้งเป็นจังหวัดใหม่ ๔ จังหวัด คือ *จังหวัดพิบูลสงคราม จังหวัดพระตะบอง จังหวัดล้านช้าง และจังหวัดนครจำปาศักดิ์* ***พร้อมกับเปิดคลังออมสินขึ้น ณ ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลขทั้ง ๔ แห่ง***

บทบาทของคลังออมสินจึงมิได้จำกัดเฉพาะทางการเงินการคลังของรัฐบาลเท่านั้น หากแต่สามารถทำประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองในส่วนรวมได้ทุกโอกาส กิจการและฐานะการเงินของคลังออมสินก็มีความมั่นคง และได้รับความนิยมจากประชาชนที่เห็นประโยชน์ของการออมทรัพย์ไว้กับคลังออมสินมาจนทุกวันนี้

การแปรกับการเปลี่ยน

*ดร.นิตยา กาญจนะวรรณ**

บทนำ

มีผู้สงสัยว่า ทำไมคำไทยบางคำจึงออกเสียงได้หลายอย่าง บางคำก็เขียนได้หลายอย่าง จะไม่มีการตัดสินกันอย่างแน่นอนบ้างหรืออย่างไรว่า คำนี้ให้อ่านอย่างนี้และเขียนอย่างนี้เพียงอย่างเดียว

ก่อนที่จะตอบปัญหานี้ ขอให้พิจารณาดูภาษาอื่นบ้างว่าเขามีปัญหาอย่างเดียวกับภาษาไทยหรือไม่ ลองดูภาษาอังกฤษเพียงภาษาเดียวก่อน ภาษาอังกฤษก็มีการออกเสียงหลายอย่าง และเขียนหลายอย่างเช่นเดียวกัน ตัวอย่าง เช่น คำว่า “dance” ออกเสียงว่า [ดานส์] หรือ [แดนส์] ก็ได้ โดยที่ภาษาอังกฤษแบบบริติชออกเสียงได้ทั้ง ๒ แบบ ส่วนภาษาอังกฤษแบบอเมริกันออกเสียงเป็นแบบที่ ๒ ในด้านคำ ภาษาอังกฤษแบบบริติชเขียนว่า “colour” ส่วนภาษาอังกฤษแบบอเมริกันเขียนว่า “color” ในด้านประโยค เมื่อจะเรียกให้คนมาเก็บเงินก็อาจจะพูดว่า “Check please.” “Bill me, please.” ก็ได้

ฉะนั้นเรื่องการอ่านการเขียนได้หลายอย่างจึงไม่ใช่ปัญหา แต่เป็นเรื่องที่สามารถอธิบายได้

ถ้ายังมีการเลือกว่า อ่านอย่างนั้นก็ได้ อ่านอย่างนี้ก็ได้ เขียนอย่างนี้ก็ได้ เขียนอย่างนั้นก็ได้ ในทางภาษาศาสตร์เรียกว่าอยู่ในช่วง **“การแปร”** แต่ถ้าตัดสินกันไปเรียบร้อย โดยไม่มีการถกเถียงกันอีก เรียกว่าเกิด **“การเปลี่ยน”** ไปแล้ว

“การแปร” และ “การเปลี่ยน” ไม่ใช่เรื่อง “ถูก” หรือ “ผิด” แต่เป็นเรื่องที่ผู้ใช้ภาษาตกลงร่วมกัน อาจจะมีผู้เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับข้างใดข้างหนึ่งด้วยเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่ง และพยายามชักชวนให้ผู้อื่นเห็นด้วยกับตน หากประสบความสำเร็จก็จะเกิดการเปลี่ยนไปตามข้างใดข้างหนึ่ง แต่ถ้าไม่สำเร็จก็จะอยู่ในช่วงการแปรต่อไป

การแปรและการเปลี่ยนในด้านการอ่าน

เรื่องการอ่านได้มากกว่า ๑ อย่างนี้ **พระยาอุปกิตศิลปสาร**ก็เคยได้ตั้งข้อสังเกตไว้ในหนังสือ *หลักภาษา* ว่า

“คำภาษาไทยโดยมากมักจะอ่านตรงไปตรงมา ไม่สู้ลำบาก คำที่อ่านพลิกแพลงได้ต่าง ๆ กัน มักเป็นคำที่มาจากบาลีและสันสกฤตเป็นพื้น”

จากนั้นท่านก็ได้ให้ตัวอย่างคำที่อ่านได้มากกว่า ๑ อย่างหลายคำ เช่น “เทศนา” อ่านตามแบบบาลีว่า [เทสะนา] หรือ [เทดสะนา] แต่อ่านตามแบบไทยว่า [เทดสะหนา]

ในด้านการอ่านมีเรื่องของ “การแปร” และ “การเปลี่ยน” อยู่มาก ราชบัณฑิตยสถานเองก็ได้คำนึงถึงเรื่องนี้ คณะกรรมการพิจารณาเรื่องการใช้ภาษาไทยแห่งราชบัณฑิตยสถานจึงได้มี *บันทึกหลักเกณฑ์การอ่านออกเสียง* ขึ้นมาฉบับหนึ่งเมื่อ วันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๐๖ โดยได้ให้ความเห็นไว้ตอนหนึ่งว่า

“เมื่อประชาชนส่วนมากพอสมควรนิยมอย่างไร ก็ควรจะให้เป็นเช่นนั้น แต่ถ้าประชาชนเพียงส่วนน้อยอ่านผิดเพี้ยนไป ก็ต้องรั้งให้เข้ามาตรฐานไว้ก่อน โดยให้ค่อยเป็นค่อยไปตามวิถีทางวิวัฒนาการของภาษาซึ่งมักจะเคลื่อนไปทีละน้อยๆ หรือถ้าทั้งสองฝ่ายก้ำกึ่งกัน ก็ควรให้ใช้ได้ทั้งสองอย่าง”

**ภาคีสมาชิก สำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน*
อดีตรองศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง อดีตศาสตราจารย์ มหาวิทยาลัย Tenri เมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น

บันทึกฉบับนี้สรุปความได้ว่า การอ่านออกเสียงที่ควรถือเป็นมาตรฐานนั้นควรยึดหลัก ๒ ประการ คือ *อ่านตามหลักในภาษาเดิม* ซึ่งเรียกว่า ***อ่านตามมาตรฐาน*** และ *อ่านตามที่ประชาชนส่วนใหญ่นิยมอ่านกัน* ซึ่งเรียกว่า ***อ่านตามความนิยม*** เวลาสอนอ่าน ให้สอนอ่านตามมาตรฐาน แต่ถ้าผู้อ่านต้องการอ่านตามความนิยมก็มิให้ถือว่าผิด จากนั้นได้ยกตัวอย่างคำที่อ่านออกเสียงได้ ๒ อย่างไว้หลายคำ *โดยไม่ถือว่าเสียงใดผิด* ดังนี้

กรณี	อ่านว่า	กะ/ระ/นี หรือ กอ/ระ/นี
คมนาคม	อ่านว่า	คะ/มะ/นา/คม หรือ คม/มะ/นา/คม
คุณประโยชน์	อ่านว่า	คุน/นะ/ประ/โหยด หรือ คุน/ประ/โหยด
เฉลิมพระชนมพรรษา	อ่านว่า	ฉะ/เหลิม/พระ/ชน/มะ/พัน/สา หรือ ฉะ/เหลิม/พระ/ชน/พัน/สา
ด้วยประการฉะนี้	อ่านว่า	ด้วย/ประ/กาน/ฉะ/นี้ หรือ ด้วย/ประ/กา/ระ/ฉะ/นี้ (เฉพาะในการแสดงพระธรรมเทศนา)
ทุนทรัพย์	อ่านว่า	ทุน/นะ/ซับ หรือ ทุน/ซับ
เทศนา	อ่านว่า	เทด/สะ/หฺนา หรือ เท/สะ/นา
บาทยุคล	อ่านว่า	บาด/ทะ/ยุ/คน หรือ บาด/ยุ/คน
บุรพทิศ	อ่านว่า	บุบ/พะ/ทิด หรือ บุ/ระ/พะ/ทิด
บุรพบท	อ่านว่า	บุบ/พะ/บด หรือ บุ/ระ/พะ/บด
ปรปักษ์	อ่านว่า	ปะ/ระ/ปัก หรือ ปอ/ระ/ปัก
ปรัก	อ่านว่า	ปะ/หรัก (แปลว่า หัก) หรือ ปฺรัก (แปลว่า เงิน)
ประวัติศาสตร์	อ่านว่า	ประ/หวัด/ติ/สาด หรือ ประ/หวัด/สาด
พรหมลิขิต	อ่านว่า	พฺรม/มะ/ลิ/ขิด หรือ พฺรม/ลิ/ขิด
เพชรบุรี	อ่านว่า	เพ็ด/ชะ/บุ/รี หรือ เพ็ด/บุ/รี
ภรรยา	อ่านว่า	พัน/ยา หรือ พัน/ระ/ยา
มูลค่า	อ่านว่า	มูน/ค่า หรือ มูน/ละ/ค่า
มูลฐาน	อ่านว่า	มูน/ถาน หรือ มูน/ละ/ถาน
มูลเหตุ	อ่านว่า	มูน/เหด หรือ มูน/ละ/เหด
ราชบุรี	อ่านว่า	ราด/ชะ/บุ/รี หรือ ราด/บุ/รี
ศีลธรรม	อ่านว่า	สีน/ละ/ทำ หรือ สีน/ทำ
โศกนาฏกรรม	อ่านว่า	โส/กะ/นา/ตะ/กำ หรือ โสก/กะ/นาด/ตะ/กำ
โสตทัศนะ	อ่านว่า	โสด/ตะ/ทัด/สะ/นะ หรือ โสด/ทัด/สะ/นะ
อุบัติเหตุ	อ่านว่า	อุ/บัด/เหด หรือ อุ/บัด/ติ/เหด

จาก พ.ศ. ๒๕๐๖ ถึง พ.ศ. ๒๕๔๒ เวลาผ่านไป ๓๖ ปี เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านการอ่านคำดังกล่าวดังที่ระบุไว้ใน **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒** ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ปรับการอ่านให้เหลือเพียงอย่างเดียว

เฉลิมพระชนมพรรษา	อ่านว่า	ฉะ/เหลิม/พระ/ชน/มะ/พัน/สา
ปรปักษ์	อ่านว่า	ปอ/ระ/ปัก
อุบัติเหตุ	อ่านว่า	อุ/บัด/ติ/เหด

กลุ่มที่ ๒ สลับเอาการอ่านแบบที่ ๒ มาเป็นแบบที่ ๑

ทุนทรัพย์	อ่านว่า	ทุน/ซับ หรือ ทุน/นะ/ซับ
มูลค่า	อ่านว่า	มูน/ละ/ค่า หรือ มูน/ค่า
มูลฐาน	อ่านว่า	มูน/ละ/ถาน หรือ มูน/ถาน
มูลเหตุ	อ่านว่า	มูน/ละ/เหด หรือ มูน/เหด

หนังสือ **อ่านอย่างไร และ เขียนอย่างไร ฉบับราชบัณฑิตยสถาน** กำหนดให้คำว่า “เพชรบุรี” อ่านได้ ๒ อย่าง คือ [เพ็ด-ชะ-บุ-รี] กับ [เพ็ด-บุ-รี]

คำว่า “เพชร” มาจากคำว่า “vajira” ในภาษาบาลี หรือคำว่า “vajra” ในภาษาสันสกฤต คำว่า “vajira” อ่านว่า [วะชิระ] เขียนเป็นไทยว่า “วชิระ” ส่วนคำว่า “vajra” อ่านว่า [วชฺระ] ช ช้าง ไม่มีสระกำกับ ซึ่งทำให้ออกเสียงได้ยากในภาษาไทย จึงมีการดัดแปลงรูปการเขียนเป็น “เพ็ชร์” แล้วออกเสียงว่า [เพ็ด] คำนี้ปรากฏในเอกสารโบราณ ต่อมาเมื่อเปลี่ยนรูปการเขียนเป็น “เพชร” เสียงอ่านก็ยังคงเป็น [เพ็ด] เช่นเดิม แต่ผู้อ่านต้องใช้วิธีจำ ไม่ใช่อ่านตามอักขรวิธี เมื่อนำมารวมกับคำว่า “บุรี” เดิมเขียนว่า “เพ็ชร์บุรี” จึงอ่านได้ว่า [**เพ็ด**-บุ-**รี**] ตามจังหวะการอ่านแบบไทยคือ หนัก-เบา-หนัก พยางค์ บุ ออกเสียงเบา ระดับเสียงวรรณยุกต์กลายเป็นเสียงสามัญไม่ใช่เสียงเอก

กลุ่มที่อ่านว่า [เพ็ด-ชะ-บุ-รี] ถือว่าคำนี้สร้างขึ้นด้วยหลักการสมาสในภาษาบาลี ซึ่งนอกจากจะนำส่วนขยายไปไว้ข้างหน้าแล้ว ยังอ่านเสียงต่อเนื่องกันด้วย แต่เนื่องจากภาษาไทยไม่มีเสียงควบกล้ำ [ชร] จึงตัดเสียง [ร] ทิ้งไป แล้วเข้าสู่จังหวะไทยคือ พยางค์แรกออกเสียงหนักเป็น [เพ็ด] ส่วน ๓ พยางค์ต่อไป ออกเสียง เบา-หนัก-หนัก จึงกลายเป็น [**เพ็ด**-ชะ-**บู-รี**] พยางค์ ชะ ออกเสียงเบา ระดับเสียงวรรณยุกต์กลายเป็นเสียงสามัญไม่ใช่เสียงเอก ส่วนพยางค์ **บู** ออกเสียงหนัก นอกจากระดับเสียงวรรณยุกต์จะกลายเป็นเสียงสามัญไม่ใช่เสียงเอกแล้ว สระยังยืดออกเป็นเสียงยาวอีกด้วย หลักที่ว่ามานี้ เจ้าของภาษาจะอ่านได้ด้วยจิตใต้สำนึก โดยไม่ต้องท่อง แต่คนต่างชาติจะต้องฝึก เช่นเดียวกับที่คนไทยหัดออกเสียงภาษาอังกฤษให้เหมือนฝรั่ง

เหตุที่ไม่มีการตัดสินว่าอ่านได้เพียงอย่างเดียว ก็เพราะผู้ใช้ภาษาไทยใช้หลักต่างกัน จากรายงานการวิจัยเรื่อง **การออกเสียงคำไทยให้ถูกต้อง ของ อุดม วโรตม์สิกขดิตถ์ กาญจนา นาคสกุล และ นิตยา กาญจนะวรรณ** สรุปได้ว่า มีผู้ออกเสียงว่า [**เพ็ด**-ชะ-**บู-รี**] ๔๒.๔๖ % ออกเสียงว่า [**เพ็ด**-บุ-**รี**] ๕๗.๕๔ % ฉะนั้นคำว่า “เพชรบุรี” จึงอยู่ในสภาพ “การแปร” ต่อไป

คำทับศัพท์ก็เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการอ่านได้มากกว่า ๑ อย่าง เช่น คำว่า New York หลักเกณฑ์การทับศัพท์ของราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๓๒ กำหนดให้เขียนว่า “นิวยอร์ก” ผู้ใช้ภาษาไทยก็อ่านกันเป็น ๒ อย่างคือ [นิวย้อก] กับ [นิวหยอก] แต่ไม่มีใครอ่านว่า [นิวยอก] ตามตัวเขียน ข้อนี้อธิบายได้ว่า ในสมัยก่อนคนนิยมออกเสียงตรีที่พยางค์ที่ ๒ เมื่อเป็นคำตาย (นิวย้อก) แต่ในปัจจุบันนิยมออกเสียงเอก (นิวหยอก) แสดงว่าคำนี้อยู่ในช่วง “การแปร” ส่วนคำอย่าง “โหลด” “โหวต” “ก๊อบปี้” ฯลฯ ได้ “เปลี่ยน” ไปเรียบร้อยแล้ว เพราะไม่มีการออกเสียงอย่างอื่นเข้ามาแข่งอีก กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือคำเหล่านี้ได้ก้าวพ้นสภาพคำทับศัพท์มาเป็นคำไทยอย่างสนิทแล้ว

ตัวอย่าง “การแปร” ในด้านการอ่านหรือการออกเสียงอีกอย่างหนึ่งก็คือ**เสียงควบกล้ำ** ในปัจจุบันมีทั้งผู้ที่ออกเสียงควบกล้ำได้และไม่ได้ เช่น คำว่า “ปรับปรุง” มีทั้งผู้ที่อ่านว่า [ปรับปรุง] และ [ปับปุง] ในปัจจุบันสัดส่วนของผู้อ่านทั้ง ๒ แบบอาจจะก้ำกึ่งกันแบบเดียวกับคำว่า “เพชรบุรี” ก็ได้ แต่เหตุใดจึงไม่มีการยอมรับการอ่านทั้ง ๒ แบบ เช่นเดียวกับคำว่า “เพชรบุรี” เล่า

ที่เป็นเช่นนี้ ก็เพราะเสียงควบกล้ำ [ปร] เป็นเสียงที่มีอยู่ในภาษาไทยมาตรฐาน หากหมั่นฝึกฝนก็สามารถจะทำได้ไม่ยากนัก ผิดจากเสียง [ชร] หรือ [สร] ซึ่งไม่มีในระบบเสียงภาษาไทย คำว่า “เพชร” จึงออกเสียงได้เพียง [เพ็ด] คำว่า “ศรี” จึงออกเสียงได้เพียง [สี]

เสียงควบกล้ำ [ปร] ในทางปฏิบัติจึงมีการแปรเป็น ๒ อย่าง โดยที่เสียงหนึ่งได้รับการยอมรับเป็นมาตรฐาน ส่วนอีกเสียงหนึ่งไม่ใช่มาตรฐาน

อย่างไรก็ตาม หากผู้ใช้ภาษาส่วนใหญ่หรือทั้งหมดไม่ออกเสียงควบกล้ำ [ปร] อีกเลย ก็จะเกิดการเปลี่ยน เสียงควบกล้ำ [ปร] จะหายไปจากภาษามาตรฐาน ตกอยู่ในสภาพเดียวกันกับเสียง [ชร] และ [สร]

การแปรและการเปลี่ยนในด้านการเขียนคำ

ก่อนที่จะมีพจนานุกรม ไม่ว่าจะเป็นภาษาใด การเขียนคำมักจะอยู่ในลักษณะต่างคนต่างเขียน แต่เมื่อมีพจนานุกรมก็มีความพยายามที่จะเลือกรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งขึ้นมาใช้เป็นตัวกลาง เพื่อให้สื่อสารกันได้อย่างสะดวก ตัวอย่าง เช่น คำว่า “มนุษย์” ที่เขียนกันเป็นมาตรฐานในขณะนี้ แต่เดิมก็มีการเขียนกันเป็น ๒ อย่าง คือ “มนุษย์” ตามแบบสันสกฤต และ “มนุสส์” ตามแบบบาลี เมื่อพจนานุกรมเลือกเก็บคำว่า “มนุษย์” คำนี้ก็กลายเป็นมาตรฐาน

คำว่า “ทูน” หมายความว่า “เอาของไว้บนศีรษะ, คำพูดแสดงความรักใคร่หรือยกย่อง” ส่วน “ทูล” หมายความว่า “บอก, กล่าว” คำว่า “ทูล” ในคำว่า “ทูลเกล้าทูลกระหม่อม” ในเอกสารเก่าเคยมีการแปรเพราะใช้ทั้ง “ทูนเกล้า” และ “ทูลเกล้า” แม้ว่าเมื่อดูตามความหมายน่าจะใช้ว่า “ทูน” มากกว่า “ทูล” แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนเป็น “ทูล” ไปแล้ว

คำบางคู่ยังมีการแปรอยู่ เช่น “ม่าย” กับ “หม้าย” คำบางคู่ก็เริ่มมีการเปลี่ยนไปแล้ว เช่น “เจ้า” กับ “จ้าว” โดย “จ้าว” ถูกระบุว่าเป็นคำโบราณ คำบางคำก็เปลี่ยนไปแล้วโดยสิ้นเชิง เช่น “ท่วม” ที่เคยเขียนว่า “ถ้วม”

เมื่อไม่นานมานี้ก็เคยมีการแปรระหว่าง “แคราย” กับ “แคลาย” แต่ในที่สุดก็เปลี่ยนเป็น “แคราย” ด้วยหลักฐาน

ที่ยังแปรกันอยู่อีกคู่หนึ่งก็คือ “มุก” (ก ไก่) กับ “มุข” (ข ไข่) ที่ยังไม่ทราบว่าจะ “แปร” กันไปเรื่อย ๆ หรือจะ “เปลี่ยน” เป็นข้างใดข้างหนึ่งในที่สุด

ในด้าน**วรรณยุกต์**นั้น แต่เดิมก็ไม่มีเครื่องหมายกำหนดแน่นอน ผู้ใช้ภาษาต้องเดาเอาเองตามสิ่งแวดล้อม ภาษาไทยมาตรฐานได้กำหนดเครื่องหมายวรรณยุกต์ไว้อย่างแน่นอนที่รูปการเขียน เช่น คำว่า “ผู้ใหญ่” แต่ผู้ใช้ภาษาอาจจะออกเสียงต่างกันเป็น [ผู้ใหญ่] หรือ [พู่ใหญ่] ก็ได้ แต่ไม่มีรูปการเขียนขึ้นมาแข่ง

คำบางคำกำหนดรูปการเขียนไว้อย่างหนึ่ง แต่ผู้ใช้ภาษาอาจจะออกเสียงต่างออกไปก็ได้ เช่น คำว่า “ฉัน” มีผู้ออกเสียงทั้ง [ฉัน] และ [ชั้น] ในภาษาเขียนที่ไม่เป็นทางการ อาจจะมีผู้เขียนว่า “ชั้นรักเธอ” ก็ได้ แต่การเขียนคำว่า “ชั้น” จะเข้ามาแข่งกับ “ฉัน” หรือไม่ คงต้องรอดูกันต่อไป

การแปรและการเปลี่ยนในด้านการใช้คำและประโยค

คำว่า “ถูก” เคยใช้เฉพาะกับคำที่มีความหมายไม่พึงประสงค์ เช่น “ถูกตี ถูกเตะ ถูกด่า” แต่ในปัจจุบันผู้ใช้ภาษาบางคนก็บอกว่าไม่รู้สึกอะไรแล้ว จึงมีคำว่า “ถูกชม ถูกยกย่อง ถูกดูแลเป็นอย่างดี” ในขณะที่บางคนก็ยังยึดมั่นอยู่กับรูปแบบ “ได้รับคำชม ได้รับยกย่อง ได้รับการดูแลเป็นอย่างดี”

รูปแบบประโยคที่ยังแข่งกันอยู่ในลักษณะนี้ก็ยังมีอีก เช่น

"ทีม ก แพ้ ทีม ข" กับ "ทีม ก แพ้ให้กับ ทีม ข"

"การแปร" บางอย่างมีการแข่งขันกันมาเป็นเวลานาน เช่น การใช้คำว่า "ให้กับ" และ "ให้แก่" ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นั้น กฎเกณฑ์ระบุชัดว่า ให้ใช้ "ให้แก่" แต่กฎเกณฑ์ที่ว่านี้กำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงเป็นอันมาก เพราะในปัจจุบันมีผู้ใช้ภาษามากมายที่ใช้ว่า "ให้กับ"

ถึงแม้ว่า ราชบัณฑิตยสถานจะระบุกฎเกณฑ์ไว้โดยอ้อมในพจนานุกรมว่า

กับ ๒ เป็นคำที่เชื่อมคำหรือความเข้าด้วยกัน มีความหมายว่า รวมกันหรือเกี่ยวข้องกัน เช่น ฟ้ากับดิน กินกับนอน หายวับไปกับตา.

แก่ ๒ บ. ใช้นำหน้านามฝ่ายรับ เช่น ให้เงินแก่เด็ก.

แต่ก็มีผู้ใช้ภาษาในปัจจุบันมากมายที่ใช้ว่า "ให้เงินกับเด็ก" โดยที่ผู้ใช้ภาษาทั่วไปไม่รู้สึกว่าผิด ถึงแม้ว่าผู้ที่ถือตามตัวอย่างในพจนานุกรมอย่างเคร่งครัดจะไม่ยอมรับก็ตาม เป็นเรื่องที่ผู้ใช้ภาษาไทยจะต้องช่วยกันตัดสินต่อไป

บางคนพูดว่า "ยานี้ยากต่อการกิน" ในขณะที่อีกคนหนึ่งพูดว่า "ยานี้กินยาก"

ประโยคอย่าง "ยานี้ยากต่อการกิน" มักจะถูกตำหนิว่า ใช้โครงสร้างตามแบบภาษาอังกฤษ จึงไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นมาตรฐาน แต่ก็ต้องยอมรับว่าประโยคแบบนี้กำลังเข้ามาแข่งกับโครงสร้างประโยคแบบเดิม นี่ก็อาจจะเรียกได้ว่า "การแปร" ในด้านประโยคได้เช่นกัน แต่จะกลายเป็นการเปลี่ยนหรือไม่คงต้องดูกันต่อไป

ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันก็คือ คนบางกลุ่มไม่ยอมรับว่า การแปรและการเปลี่ยนเป็นลักษณะธรรมชาติของภาษา ซึ่งบางครั้งก็มิได้ขึ้นอยู่กับความผิดหรือความถูก แต่อยู่ที่ความยินยอมพร้อมใจของผู้ใช้ภาษา คนบางกลุ่มยอมให้เกิดการแปรและการเปลี่ยนโดยไม่ช่วยยับยั้ง ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าอาจจะสร้างปัญหาในด้านการสื่อสาร คนทั้งสองกลุ่มนี้จึงขัดแย้งกัน ดังเช่น ในกรณีที่ครูภาษาไทยบางคนเห็นว่าการออกเสียงควบกล้ำเป็นเรื่องใหญ่ที่ต้องฝึกฝนอย่างเคร่งครัด แต่นักภาษาศาสตร์บางคนใช้วิธีสังเกตการแปรและการเปลี่ยนไปเรื่อย ๆ แล้ววิเคราะห์และรายงานโดยไม่แก้ไขสิ่งใดเลย

การแปร การเปลี่ยน และปัญหาการสื่อสาร

"การแปร" เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์ที่มีการใช้ภาษาอันหลากหลาย ทั้ง ๆ ที่ใช้ภาษาเดียวกัน ความหลากหลายที่ว่านี้อาจจะมิได้เป็นอุปสรรคต่อการสื่อสาร แต่อาจจะไม่เป็นที่พอใจของมนุษย์อีกกลุ่มหนึ่งในสังคมนั้น ๆ มนุษย์ ๒ กลุ่มนี้อาจจะถกเถียงกันอย่างพอประมาณ หรืออาจจะถกเถียงกันอย่างเอาเป็นเอาตายก็ได้

สมมติว่ามนุษย์ ๒ กลุ่มนี้คือมนุษย์กลุ่ม ก กับมนุษย์กลุ่ม ข ก กับ ข อาจจะอยู่ร่วมกันอย่างสันติโดยยอมรับความแตกต่างของอีกกลุ่มหนึ่ง หรือ ก กับ ข อาจจะไม่ยอมรับกันเลย แล้วก็ตั้งหน้าทำลายอีกฝ่ายหนึ่ง ยิ่งถ้าฝ่ายหนึ่งมีอำนาจมากกว่า อีกฝ่ายหนึ่งก็แทบจะ "ไม่ได้ผุดได้เกิดกันเลย"

อย่างไรก็ตาม ทุกสิ่งในโลกนี้ไม่มีอะไรที่ไม่เปลี่ยนแปลง ในช่วงเวลาหนึ่ง ความหลากหลายบางอย่างก็หายไป ทั้ง ก และ ข ต่างยอมรับรูปแบบการใช้ภาษาบางอย่างในแบบเดียวกัน โดยไม่ถกเถียงกันอีก ปรากฏการณ์นี้เรียกได้ว่า **"การเปลี่ยน"** ในสภาวะนี้ทั้งฝ่าย ก และ ข จะหยุดถกเถียงกัน ทั้ง ๆ ที่เมื่อก่อนนี้เคยเห็นต่างกัน ภาษาที่ผ่านสภาวะการเปลี่ยนมาจนลงตัวแล้วนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็นมาตรฐานของสังคมนั้น ๆ ณ ช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งก็มิอาจจะรับรองได้ว่าจะเกิดสภาวะ **"การแปร"** ขึ้นมาอีกหรือไม่

ตัวอย่าง "การเปลี่ยน" ที่เห็นได้ชัดก็คือการใช้คำสรรพนามบุรุษที่ ๑

ใน *ศิลาจารึกหลักที่ ๑* มีข้อความว่า

"พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อนางเสือง..."

แสดงว่าคำว่า "กู" เป็นคำสุภาพซึ่งใช้อย่างเป็นทางการในสมัยนั้น

แต่ในสมัยปัจจุบัน *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒* ระบุไว้ว่า

กู ส. คำใช้แทนตัวผู้พูด ในปัจจุบันมักถือกันว่าไม่สุภาพ, เป็นสรรพนามบุรุษที่ ๑.

บทสรุป

เรื่อง **"การแปร"** และ **"การเปลี่ยน"** นี้เข้ามาเกี่ยวข้องกับราชบัณฑิตยสถาน เพราะหน้าที่หนึ่งของราชบัณฑิตยสถานก็คือ

*"กำหนดหลักเกณฑ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับการใช้ภาษาไทย การอนุรักษ์ภาษาไทยมิให้**แปรเปลี่ยนไปในทางที่เสื่อม** และการส่งเสริมภาษาไทยซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชาติให้ปรากฏเด่นชัดยิ่งขึ้น"*

จากหน้าที่ข้างต้นนี้จะเห็นได้ว่า แม้ราชบัณฑิตยสถานจะตระหนักถึงความ "แปรเปลี่ยน" อันเป็นลักษณะธรรมชาติของภาษา แต่ก็ยังต้องคอยดูแลมิให้ "แปรเปลี่ยนไปในทางที่เสื่อม" ด้วย

อย่างไรถือว่า **"เสื่อม"** อย่างไรถือว่า **"ไม่เสื่อม"** การที่มนุษย์กลุ่ม ก กับ กลุ่ม ข มีความเห็นต่างกัน จะเอาอะไรมาตัดสินว่า แบบหนึ่งเสื่อม แบบหนึ่งไม่เสื่อม

หากภาษามีกฎเกณฑ์แน่นอน สามารถใช้ได้ทั่วไปในแบบที่เรียกว่า macro หรือ global ลักษณะนี้ย่อมดีกว่าภาษาที่ใช้กฎเกณฑ์เฉพาะที่แบบ micro หรือ local เช่น การใช้วรรณยุกต์ตรีกับคำทุกคำที่มีเสียงตรี โดยไม่คำนึงว่าพยัญชนะต้นเป็นอักษรต่ำหรือไม่ การเขียนคำว่า "นุ๊ก" โดยเติมไม้ตรีเช่นนี้ถือว่าใช้กฎเฉพาะที่ อย่างนี้อาจถือได้ว่าแปรเปลี่ยนไปในทางที่เสื่อม เพราะทำให้เกิดความสับสนกับคำอื่น ๆ ที่ใช้กฎเกณฑ์แบบทั่วไป เช่น "นุช" "นก" "น้อย" ฯลฯ หากใช้กฎเกณฑ์แบบทั่วไปเช่นเดียวกับคำอื่น ๆ ในภาษา คำนี้ควรเขียนว่า "นุก" ไม่ใช่ "นุ๊ก"

ความจริงกฎเกณฑ์การใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์นี้ก็เคยผ่านช่วงเวลาแห่ง "การแปร" มาแล้วนับร้อยปี รูปวรรณยุกต์เอกและรูปวรรณยุกต์โทเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย รูปวรรณยุกต์จัตวาเกิดขึ้นในสมัยธนบุรี ส่วนรูปวรรณยุกต์ตรีเกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้นปรากฏหลักฐานว่า มีใช้ทั้งคำว่า "เลก" "เล๊ก" และ "เล็ก" นั่นคือ ไม้ตรีก็อาจจะใช้กับอักษรต่ำได้ จึงทำให้การเขียนลักลั่น มี "รูปแปร" เกิดขึ้น ต่อมาจึงได้มีการกำหนดกฎเกณฑ์ขึ้นอย่างแน่นอน ดังปรากฏในหนังสือ *ประถม ก กา* ว่าให้ใช้ไม้ตรีกับอักษรกลาง กฎเกณฑ์ดังว่านี้มาลงตัวในหนังสือ *อักขรวิธี* ของ**พระยาอุปกิตศิลปสาร** และยังคงใช้มาจนถึงปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การใช้ภาษาบางลักษณะก็ไม่อาจจะระบุกฎเกณฑ์อย่างแน่ชัดเช่นนี้ได้ เพราะเป็นเรื่องของ "ความชอบ" หรือ "ความไม่ชอบ" ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ มากมาย และอาจจะแปรเปลี่ยนไปได้ตามกาลสมัย เช่น พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประกาศมิให้ใช้คำว่า "อ้วน/ผอม" กับคน เพราะเป็นคำที่ใช้กับสัตว์ แสดงว่าในสมัยนั้นอยู่ในช่วง "การแปร" มีทั้งกลุ่มผู้ใช้และไม่ใช้ การที่มีประกาศเช่นนี้ออกมาแสดงว่า "ผู้ไม่ใช้" เป็นผู้กำหนดหลักเกณฑ์ขึ้น แต่ในปัจจุบันอยู่ในสภาวะการเปลี่ยน เพราะผู้คนพากันใช้คำว่า "อ้วน/ผอม" ทักทายกันได้อย่างไม่เคอะเขิน

ปัญหาคงจะไม่เกิดถ้า คน ๒ กลุ่มนี้ปรับแนวคิดเข้าหากันอย่าง "สมานฉันท์" ไม่ตึงเกินไป ไม่หย่อนเกินไป "การอนุรักษ์" กับ "การพัฒนา" ก็จะเดินเคียงคู่กันไปได้ อย่างราบรื่น

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า กับสองยุวกษัตริย์

ทรงสรรค์ นิลกำแหง

เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๕๕๔ องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO) โดยมติที่ประชุมสมัยสามัญ ครั้งที่ ๓๖ ณ สำนักงานใหญ่ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ได้ประกาศยกย่องคนไทย ๒ คน ให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก คือ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ในวาระครบ ๑๕๐ ปี พระราชสมภพ ซึ่งตรงกับวันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๕๕

หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ เนื่องในโอกาสครบ ๑๐๐ ปีชาตกาล ในวันที่ ๑๓ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๕๕

ทั้งนี้ โครงการประกาศยกย่องและร่วมเฉลิมฉลองบุคคลสำคัญและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ของประเทศสมาชิกองค์การยูเนสโก ซึ่งมีความสำคัญในระดับโลกหรือระดับภูมิภาค เนื่องในวาระครบรอบ (ปีเกิดหรือปีตาย) ๕๐ ปี ๑๐๐ ปี หรือมากกว่า มีหลักเกณฑ์สำคัญในการพิจารณา คือ บุคคลสำคัญหรือเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์นั้นจะต้องเกี่ยวข้องกับภารกิจหลักขององค์การยูเนสโก คือ การศึกษา วิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และสื่อสารมวลชน และส่งเสริมขันติธรรม สันติธรรม วัฒนธรรมตลอดจนความสัมพันธ์และความเข้าใจอันดีของมวลมนุษยชาติ ตามอุดมการณ์ ค่านิยม ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และความเป็นสากลขององค์การยูเนสโก ซึ่งองค์การยูเนสโกจะพิจารณาชื่อบุคคลหรือเหตุการณ์สำคัญในการประชุมใหญ่สมัยสามัญ ซึ่งจัดขึ้นทุก ๒ ปี

เฉพาะ**สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า** ทรงเป็นคนไทยลำดับที่ ๒๑ ที่องค์การยูเนสโกประกาศยกย่องให้เป็นบุคคลสำคัญของโลก ที่มีผลงานด้านการศึกษา วิทยาศาสตร์ประยุกต์ (สาธารณสุข) วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ พระเกียรติคุณแต่ละด้านที่ได้รับประกาศยกย่องนั้น มีความโดยสรุป ดังนี้

ด้านการศึกษา

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาในการพัฒนามนุษย์ จึงมีพระราชกรณียกิจทั้งด้านการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนการพระราชทานทุนการศึกษา ทรง

เน้นหลักการศึกษาตามศักยภาพของแต่ละบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ตามสิทธิพื้นฐานที่มนุษย์พึงมี การขัดเกลาด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในสังคมโดยรวม ทั้งยังทรงนำความรู้จากการส่งเสริมการประกอบอาชีพที่โยงใยมาถึงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อาทิ

การตั้งโรงเย็บผ้า ทรงตั้งโรงเย็บผ้า ณ พระที่นั่งทรงธรรม บริเวณสวนศิวาลัย ในพระบรมมหาราชวัง ทั้งเพื่อสวมใส่เองและรับตัดเย็บ ตลอดจนแจกจ่ายเป็นการกุศล

การทอผ้า ขณะเสด็จไปประทับพักฟื้นพระสุขภาพ ที่พระตำหนักศรีราชา จังหวัดชลบุรี ในพุทธศักราช ๒๔๔๒ ทรงพบว่าชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น อ่างศิลา เขาสามมุข มีงานฝีมือทอผ้าที่งดงาม ทรงสนพระราชหฤทัยและโปรดให้ตั้งหูกทอผ้าพื้นบ้านขึ้น ณ พระตำหนักศรีราชา มีช่างท้องถิ่นเป็นครูสอน โปรดให้แม่บ้านแถบศรีราชามาฝึกฝนเรียนรู้ พระองค์เองก็ทรงฝึกทอผ้าด้วย ครั้นเมื่อเสด็จกลับมาประทับที่พระตำหนักสวนหงส์ พระราชวังดุสิต จึงโปรดให้ตั้งกองทอผ้าเป็นโรงงานขนาดย่อมในบริเวณพระตำหนักที่ประทับ

โรงสีข้าว ทรงตั้งโรงสีข้าวเพื่อรับสีข้าวจากนาส่วนพระองค์ โดยมิได้มุ่งในเชิงธุรกิจ หากเพื่อเพิ่มมูลค่าแก่ผลผลิตข้าวที่ได้จากนาส่วนพระองค์เพื่อการบริโภค ส่วนที่เหลือนำไปจำหน่ายและบริจาคเพื่อช่วยเหลือผู้ยากไร้หรือผู้ประสบภัยพิบัติ

ด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเกื้อหนุนการรักษาพยาบาลแบบตะวันตกในสังคมไทย รวมทั้งพระราชทานความช่วยเหลืออื่น ๆ แก่ผู้เจ็บป่วยผ่านทางพระราชกรณียกิจด้านสภากาชาดไทย การพระราชทานความช่วยเหลือแก่โรงพยาบาลศิริราช และที่สำคัญคือ ทรงก่อตั้ง *"โรงพยาบาลสมเด็จ"* ขึ้นในบริเวณพระตำหนักศรีราชา เพื่อให้การรักษาพยาบาลแก่ประชาชนในท้องถิ่น ปัจจุบันคือ *"โรงพยาบาลสมเด็จพระบรมราชเทวี ณ ศรีราชา"* สังกัดสภากาชาดไทย นอกจากนี้ยังทรงจัดหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ออกไปรักษาชาวบ้านในท้องที่ห่างไกลออกไปอีกด้วย

ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงสนพระราชหฤทัยและมีพระปรีชาด้านงานฝีมือเย็บปักถักร้อยและการทอผ้า จนสามารถโยงใยมาเป็นงานอาชีพในกลุ่มสตรีที่ทรงรู้จักตลอดจนเหล่าข้าราชบริพาร และยังพัฒนาต่อเนื่องเป็นการศึกษานอกระบบมาจนปัจจุบัน แม้ขณะนั้นจะอยู่ในวงแคบ แต่ก็เป็นการพัฒนาเพิ่มคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทย นอกจากนั้นพระองค์ยังทรงมีส่วนร่วมเผยแพร่ศิลปหัตถกรรมในต่างประเทศอีกด้วย

หนังสือ**ราชสกุลวงศ์** ฉบับกรมศิลปากร ได้กล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ไว้โดยย่อว่า ทรงเป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กับสมเด็จพระปิยมาวดีศรีพัชรินทรมาตา (เจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม ในสกุล สุจริตกุล) พระนามเดิม พระองค์เจ้าสว่างวัฒนา ประสูติเมื่อวันพุธ เดือน ๑๐ แรม ๒ ค่ำ ปีจอ จัตวาศก จุลศักราช ๑๒๒๔ ตรงกับวันที่ ๑๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๐๕ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระนางเจ้า พระบรมราชเทวี รัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จดำรงตำแหน่งสภานายิกาสภากาชาดสยาม เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๓ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า เมื่อพุทธศักราช ๒๔๖๘ รัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ทรงสถาปนาเป็น **สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า** เมื่อพุทธศักราช ๒๔๗๗ เสด็จสวรรคตในรัชกาลปัจจุบัน เมื่อวันที่ ๑๗ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๙๘ พระชนมายุ ๙๓ พรรษา

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงรับราชการสนองพระเดชพระคุณ

เป็นสมเด็จพระมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชโอรสธิดา รวม ๘ พระองค์ คือ

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ สยามมกุฎราชกุมาร

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอิศริยาลงกรณ์

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวิจิตรจิรประภา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าสมมติวงศ์วโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรงฤทธิ์

สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าศิราภรณ์โสภณ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์ ต่อมาทรงได้รับสถาปนาเป็นสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ (ไม่มีพระนาม ด้วยสิ้นพระชนม์เมื่อประสูติได้เพียง ๓ วัน)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสถาปนาเฉลิมพระอิสริยยศ สมเด็จพระนางเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี เป็นสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ในพุทธศักราช ๒๔๖๘ นั้น มีความตอนหนึ่งในประกาศพระบรมราชโองการว่า

"ทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ได้ทรงเป็นประธานราชการฝ่ายในตั้งแต่สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวงเสด็จสวรรคตมาจนบัดนี้ เป็นที่เคารพนับถือของพระบรมวงศานุวงศ์และคนทั้งหลายทุกชั้นบรรดาศักดิ์ ทั้งทรงพระคุณแก่บ้านเมืองปรากฏเป็นอเนกปริยาย ดังเช่น ทรงอำนวยการสภากาชาดสยาม เป็นต้น ในส่วนพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าก็ได้ทรงประคับประคองโดยทรงพระเมตตากรุณามาเป็นนิจตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์วัย มีพระคุณควรนับเป็นอย่างยิ่ง ทุกวันนี้ก็เป็นที่ทรงเคารพนับถือเหมือนดังเช่นสมเด็จพระบรมราชชนนี สมควรจะเฉลิมพระเกียรติยศให้ยิ่งใหญ่ เพื่อเป็นที่ทรงปฏิบัติบูชาต่อไป

จึงมีพระบรมราชโองการมาณพระบัณฑูรสุรสิงหนาท ดำรัสสั่งให้สถาปนาสมเด็จพระมาตุจฉาเจ้าสว่างวัฒนา พระบรมราชเทวี ขึ้นเป็นสมเด็จพระพันวัสสา มีพระนามตามจารึกในพระสุพรรณบัฏว่า ***สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า*** *ขอเดชานุภาพพระศรีรัตนตรัย และอำนาจเทพยไทแต่บรรดามีไมตรีจิตต์ได้บริหารพระบรมราชวงศ์นี้สืบมา จงคุ้มครองรักษาพระองค์สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสามาตุจฉาเจ้า ให้ทรงพระเจริญทฤฒชนมายุ พรรณ สุข พล ปฏิภาน ธนสารสมบัติ สรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล ศุภวิบุลยผลอิสริยยศเกียรติคุณบารมี เสด็จสถิตเป็นศรีของพระบรมวงศ์ยั่งยืนสิ้นกาลนาน ขอพระพรทุกประการจงประสิทธิ์สมดังพรรณนาฉะนี้"*

(สะกดการันต์และวรรคตอนตามต้นฉบับเฉลิมพระยศเจ้านาย เล่ม ๒, ๒๕๓๘)

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า นอกจากทรงเป็นประธานราชการฝ่ายในมาแต่ในรัชกาลที่ ๗ จนถึงต้นรัชกาลปัจจุบัน ทรงอภิบาลบำรุงพระราชโอรสธิดา ตลอดจนพระราช-

นัดดาที่ทรงเป็นกำพร้าแต่ทรงพระเยาว์เสมือนเป็นพระราชโอรสธิดาของพระองค์เอง **โดยเฉพาะสองยุวกษัตริย์ คือ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร รัชกาลที่ ๘ และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลปัจจุบัน** ในฐานะทรงเป็นสมเด็จพระอัยยิกา (ย่า) ด้วยสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทรงสิ้นพระชนม์แต่เมื่อพระราชโอรสธิดายังทรงพระเยาว์มาก นอกจากนี้ยังพระราชทานกำลังพระทัย และคำแนะนำแก่สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี พระราชสุนิสาอย่างดียิ่ง ด้วยพระมหากรุณาธิคุณดังกล่าวนี้ จึงทรงพระเจริญด้วยสรรพสิริสวัสดิ์พิพัฒนมงคล เสด็จสถิตเป็นศรีของพระบรมวงศ์ยั่งยืนนาน สมดังพระพรชัยมงคลที่ได้รับพระราชทานไว้นั้น

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก ได้ประกาศยกย่องพระเกียรติคุณเป็นบุคคลสำคัญของโลก ในวาระครบ ๑๕๐ ปีพระราชสมภพ ดังพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจที่กล่าวมาแล้วนั้น

พระราชกรณียกิจสำคัญอีกประการหนึ่ง แม้จะมิได้ปรากฏในคำประกาศเกียรติคุณดังกล่าว หากเป็นพระราชกรณียกิจที่ปวงชนชาวไทยทั้งหลายยังจดจำรำลึกมิลืมเลือน นั่นคือ พระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อ**พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช** สองยุวกษัตริย์ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของพระชนมชีพและของชาติบ้านเมือง ทั้งด้วยความที่ทรงเป็นพระอัครมเหสีในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ที่เปรียบเสมือนว่าทรงเป็นประมุขแห่งราชตระกูล ในขณะนั้น ประกอบกับทรงเป็น “สมเด็จย่า” ของยุวกษัตริย์ที่รัฐบาลเชิญเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติแต่ทรงพระเยาว์อีกด้วย

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระนิพนธ์ไว้ในหนังสือ **“เจ้านายเล็ก ๆ – ยุวกษัตริย์”** (๒๕๓๐) ว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จพระราชสมภพที่เยอรมนีนั้น สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงดีพระทัยมาก ดังที่ทรงมีลายพระหัตถ์ถึงพระองค์เจ้าไตรทศประพันธ์[๑] ลงวันที่ ๒๑ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๖๘ ว่า

“หลานฉันเกิดแล้ว เมื่อวันอาทิตย์เช้า พอฉันตื่นนอนเห็นโทรเลขก็นึกรู้ว่า คงบอกมาว่าหลานเกิด ฉันคลี่อ่านจนมือสั่น ที่ปลื้มใจมากก็เพราะเปนผู้ชาย เพราะฉะนั้นให้เธอโทรเลขตอบไปว่า ฉันดีใจเหลือเกินที่หลานเกิดเปนผู้ชาย และวันที่ ๒๐[๒] ด้วย”

(สะกดการันต์ตามต้นฉบับ)

และเฉพาะพระราชโอรสพระองค์แรกในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ซึ่งไม่ควรมีพระนามเป็นภาษาต่างประเทศในพระสูติบัตร สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็ได้ทรงขอพระราชทานพระนามจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระนามว่า **อานันทมหิดล Ananda Mahidol**

---

๑ *ต่อมาทรงได้รับสถาปนาเป็น พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่นเทวะวงศ์วโรทัย*

๒ *วันที่ ๒๐ กันยายน เป็นวันคล้ายวันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงเป็นสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช (ปู่) ของพระราชนัดดาพระองค์ใหม่*

ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จพระราชสมภพที่สหรัฐอเมริกา สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ก็เสด็จไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ขอพระราชทานพระนามพระราชนัดดาอีกเช่นกัน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมพระราชทานพระนามว่า **ภูมิพลอดุลเดช Bhumibala Aduladeja**

และเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พุทธศักราช ๒๔๗๐ ก่อนวันเสด็จพระราชสมภพของพระราชนัดดาเพียงเดือนเดียว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการให้พระโอรสธิดาในสมเด็จเจ้าฟ้า ๕ พระองค์ซึ่งสมเด็จพระชนนีทรงศักดิ์ชั้นสมเด็จที่ประสูติแต่มารดาซึ่งมิได้เป็นเจ้า ขึ้นดำรงพระยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า[๓] พระราชโอรสธิดาในสมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก ทั้ง ๓ พระองค์ จึงมีพระอิสริยยศเป็นพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้า ทุกพระองค์ ในพุทธศักราช ๒๔๗๑ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เสด็จกลับประเทศไทย สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า จึงได้ทอดพระเนตรพระราชนัดดา พระองค์เจ้าอานันทมหิดล และพระองค์เจ้าภูมิพลอดุลเดช เป็นครั้งแรก

อนึ่ง พระปรมาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้รับพระราชทานเมื่อแรกเสด็จพระราชสมภพนั้น ใช้ว่า ***อดุล*** *เช่นเดียวกับของสมเด็จพระราชบิดา ต่อภายหลังจึงได้ใช้* ***อดุลย***

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า โปรดให้ครอบครัวของพระราชโอรสประทับที่ “พระตำหนักใหม่” ส่วนพระองค์เองประทับที่ “พระตำหนักใหญ่” ในวังสระปทุม หลังจากสมเด็จ

พระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก เสด็จสวรรคตในพุทธศักราช ๒๔๗๒ สิ่งที่พอจะปลอบพระราชหฤทัยได้คือ พระราชนัดดาทั้ง ๓ พระองค์ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเล่าถึงพระเมตตาของ ***“สมเด็จย่า”*** ไว้ในหนังสือ *“เจ้านายเล็ก ๆ – ยุวกษัตริย์”* เป็นอันมาก

พุทธศักราช ๒๔๗๖ หลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเห็นว่าสภาพบ้านเมืองที่ไม่เรียบร้อยอาจมาพัวพันกับพระราชนัดดาของพระองค์ซึ่งอยู่ในอันดับที่จะสืบราชสันตติวงศ์ได้ และเป็นโอกาสที่จะเสด็จไปทรงศึกษาและรักษาพระสุขภาพอนามัยในต่างประเทศ จึงโปรดให้สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีพาพระราชโอรสธิดาเสด็จไปทรงศึกษาที่โลซานสวิตเซอร์แลนด์

ระหว่างที่ประทับในสวิตเซอร์แลนด์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีและพระราชโอรสธิดาต่างทรงมีลายพระหัตถ์ถวายสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า อย่างสม่ำเสมอ จนพุทธศักราช ๒๔๗๗ จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงต่อชีวิตในราชสกุลมหิดลทุกพระองค์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราช-

---

[๓] *ประกาศพระบรมราชโองการความข้างต้น หมายถึง สมเด็จเจ้าฟ้า ๕ พระองค์ซึ่งเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ประสูติแต่พระชนนีซึ่งทรงศักดิ์ชั้นสมเด็จ คือ สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจาตุรนตรัศมี กรมพระจักรพรรดิพงศ์ สมเด็จฯ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช สมเด็จฯ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต สมเด็จฯ เจ้าฟ้ามหิดลอดุลเดช กรมขุนสงขลานครินทร์ (พระอิสริยยศในขณะนั้น) และสมเด็จฯ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ-อินทราไชย หม่อมเจ้าซึ่งเป็นพระโอรสธิดาของสมเด็จเจ้าฟ้าทั้ง ๕ พระองค์นี้ ที่ประสูติแต่มารดาซึ่งมิได้เป็นเจ้า ให้ขึ้นดำรงพระยศเป็น พระองค์เจ้า ทุกพระองค์*

"... หม่อมฉันมีความรำคาญอยู่ก็คือ ถ้าทรงรับให้นันทเป็นคิงต่อไป ในเรื่องที่จะต้องยุ่งในการยศ ถ้าจะทรงรับแล้ว หม่อมฉันขอให้รับสั่งถึงการยศ อย่าให้ยุ่งมากนัก ขอพยายามทำให้เป็นคนธรรมดาให้มากที่สุดที่จะมากได้..."

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๒๐ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๗ เรื่อง ความจำเป็นในการรับราชสมบัติ

"... หม่อมฉันทูลขอใต้ฝ่าพระบาทอย่าให้ทรงเป็นทุกข์นักเลย เวลาหม่อมฉันกลุ้มใจมาก ๆ เข้าก็มาคิดเสียว่าการที่นันทรับเป็นคิงเสียก็ได้ช่วยบ้านเมืองของเราโดยทางอ้อม ซึ่งถ้าเขาจะตั้งคนอื่นก็อาจเกิดยุ่งขึ้นได้ ก็ทำให้สบายใจขึ้นหน่อย..."

และลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๘ (เปลี่ยนศักราชวันที่ ๑ เมษายน)

"... หม่อมฉันก็บอกให้เป็นที่เข้าใจอีกว่าทั้งลูกและหม่อมฉันไม่มีความต้องการยศและลาภเลย แต่การที่นันทต้องรับเป็นพระเจ้าแผ่นดินก็เพราะเห็นว่าเป็นหน้าที่ต่อบ้านเมือง เพราะฉะนั้นจะทำอะไรต่อไปขอให้พูดกันดี ๆ อย่าบังคับและตัดอิสรภาพจนเหลือเกิน และสำหรับร่างกายและการศึกษาแล้วขอให้ได้เต็มที่ เวลานี้เป็นเด็กก็ขอให้เป็นเด็ก..."

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ซึ่งทรงตัดสินพระทัยร่วมกับพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้พระราชนัดดารับราชสมบัติ ทรงมีลายพระหัตถ์ตอบ ลงวันที่ ๓ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๗๘ ว่า

"... ฉันต้องชมเชยสังวาลย์อีกครั้ง ฉลาดเป็นอัศจรรย์ ใจเย็น พูดโต้ตอบงดงามอย่างน่าพิศวง

สมบัติ และรัฐบาลประสงค์จะเชิญ**พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล** ขึ้นครองราชสมบัติสืบแทน

ในหนังสือ *"เจ้านายเล็ก ๆ - ยุวกษัตริย์"* ได้อัญเชิญลายพระหัตถ์ สมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี หลายฉบับที่ทรงกราบทูลปรึกษาสมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ล้วนมีสาระคล้ายคลึงกัน ดังเช่น

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ เรื่อง การรับราชสมบัติ

*"... หม่อมฉันก็บอกกับเขาไปว่าการรับหรือไม่รับนั้นไม่เป็นหน้าที่ของหม่อมฉันที่จะตอบ แล้วแต่**ใต้ฝ่าพระบาท** [คือ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า-ผู้เรียบเรียง] และ**พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** [คือ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว-ผู้เรียบเรียง] หม่อมฉันมีสิทธิที่จะพูดได้ก็คือสำหรับร่างกายของ**นันท** [คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล-ผู้เรียบเรียง] เพราะเวลานี้ร่างกายยังอ่อนแอนักและไม่ถูกกับอากาศร้อน หมอเขาแนะนำให้อยู่ที่นี่ต่อไป..."*

ลายพระหัตถ์ลงวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๗๗ เรื่อง การปฏิบัติพระองค์

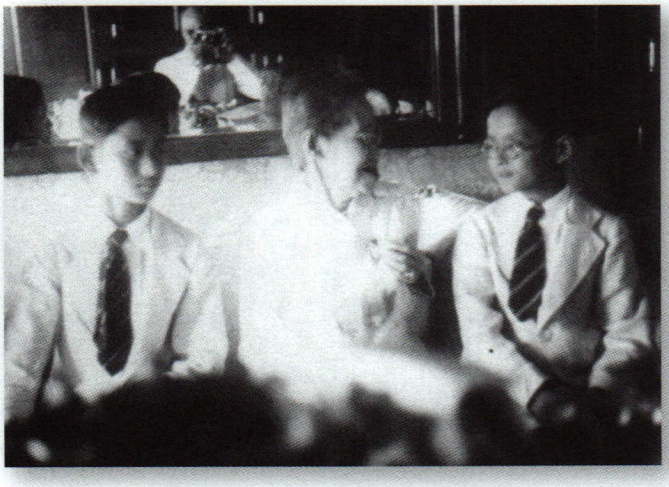

กับเจ้าพระยาศรีธรรมาธิเบศ บุญของฉันมาได้ลูกสะใภ้เช่นนี้ บุญของหลานที่มีแม่ที่เลิศ ไม่มีใครจะมาดูถูกได้ว่าเลวทราม...”

(สะกดการันต์ตามต้นฉบับเจ้านายเล็ก ๆ – ยุวกษัตริย์, ๒๕๓๐)

หลังจากเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร ก็ได้เสด็จนิวัตประเทศไทยเป็นการชั่วคราว พร้อมด้วยสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี สมเด็จพระเชษฐภคินี และสมเด็จพระอนุชาธิราช ในพุทธศักราช ๒๔๘๑ ทำให้สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงเป็นสุขอย่างยิ่ง

แต่แล้วปลายปีพุทธศักราช ๒๔๘๘ ถึงมิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๘๙ พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาอานันทมหิดล พระอัฐมรามาธิบดินทร เสด็จนิวัตประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชชนนี และสมเด็จพระอนุชาธิราช แต่คราวนี้มิได้เสด็จพระราชดำเนินกลับด้วยเสด็จสวรรคตอย่างกะทันหัน สมเด็จพระอนุชาธิราช พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ต้องทรงรับราชสมบัติเป็นยุวกษัตริย์พระองค์ใหม่

ในบั้นปลายของพระชนมชีพ สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า หรือ “สมเด็จย่า” ของยุวกษัตริย์ทั้งสองพระองค์ เริ่มทรงพระประชวร แต่กระนั้นก็ยังทรงมีโอกาสได้ถวายน้ำพระมหาสังข์แด่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในพระราชพิธีราชาภิเษกสมรสในพุทธศักราช ๒๔๙๓ และทรงมีโอกาสได้พระราชทานพรแก่พระราชปนัดดา (เหลน) ถึง ๓ พระองค์ คือ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และทูลกระหม่อมหญิงอุบลรัตนราชกัญญาสิริวัฒนาพรรณวดี เมื่อแรกเสด็จพระราชสมภพและประสูติ ในฐานะที่ทรงเป็นสมเด็จพระเปตามหัยยิกา (ย่าทวด)

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า และพระราชโอรส คือ สมเด็จพระมหิตลาธิเบศร อดุลยเดชวิกรม พระบรมราชชนก กับพระราชนัดดา คือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช นับเป็นบุคคลใน ๓ ช่วงชั้นแห่งการสืบสายพระโลหิต ที่ทรงได้รับยกย่องพระเกียรติคุณให้เป็นบุคคลสำคัญของโลกทั้ง ๓ พระองค์

“คำฤษฎี” ความสัมพันธ์กับ “คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา”

*ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศานติ ภักดีคำ**

บทนำ

หากกล่าวถึงอิทธิพลของ “วรรณกรรมบาลี” ที่มีต่อผลงานพระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส หลายคนคงนึกถึงพระนิพนธ์ที่ทรงแปลมาจากภาษาบาลี เช่น ตำราฉันท์วรรณพฤติ และตำราฉันท์มาตราพฤติ ตำราฉันท์ทั้ง ๒ เรื่องนี้ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ได้ทรงคัดเลือกฉันท์บาลีจากตำราฉันท์วุตโตทัย แล้วทรงดัดแปลงมาเป็นฉันท์ที่ใช้แต่งภาษาไทย ตามที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระมหาเจษฎาราชเจ้า ได้มีพระบรมราชโองการให้กรมหมื่นไกรสรวิชิต ทูลอาราธนากรมหมื่นนุชิตชิโนรสให้ทรงพระนิพนธ์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๓๘๕[๑]

มีพระนิพนธ์ที่สำคัญและน่าสนใจอีกเรื่องหนึ่งที่ไม่ค่อยมีใครกล่าวถึงมากนัก คือ **“คำฤษฎี”** ซึ่งเป็นผลงานที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสได้ทรงพระนิพนธ์ร่วมกับสมเด็จฯ กรมพระยาเดชาดิศร และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ ซึ่งได้ทรง ***“...เก็บมาเรียงไว้ เพื่อจะให้หญิงชายผู้รักรู้ ในการกาพยโคลงลิลิศฉันท์ เข้าใจจำไว้เปนแบบอย่าง คล้ายกันกับอภิธานศรับทฯ...”*** [๒]

อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏหลักฐานว่า “อภิธานศรับท” ที่ทรงกล่าวไว้ในบานแพนกของ “คำฤษฎี” นี้จะหมายถึงคัมภีร์เล่มใด และสิ่งที่ทรงกล่าวไว้ว่า “คล้ายกัน” นั้นหมายถึงอะไร บทความนี้ผู้เขียนจึงต้องการอภิปรายถึงคัมภีร์ **“อภิธานศรับท”** ที่เป็นต้นแบบของ “คำฤษฎี” และพิจารณาว่าอะไรคือสิ่งที่ “คล้ายกัน” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวรรณกรรมบาลีประเภทหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อ “คำฤษฎี” ที่ไม่ค่อยมีการกล่าวถึงมากนัก

๑. “คำฤษฎี” มีที่มาจาก “อภิธานศัพท์” ฉบับใด

หลายคนมักเข้าใจว่า “คำฤษฎี” พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรสมีลักษณะเป็นปทานุกรม หรือพจนานุกรม ฉบับแรกๆ ของไทย ด้วยเหตุนี้จึงไม่ได้เรียงลำดับคำตามลำดับอักษร[๓] อย่างไรก็ตามมีบางท่านเห็นว่า “คำฤษฎี” มีฐานะเป็น **“คลังคำ”** เท่านั้น ดังที่ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา ได้กล่าวไว้ว่า

*“...หนังสือคำฤษฎีเล่มนี้ เมื่อไม่อาจจะเรียกได้ว่าเป็นปทานุกรม หรือพจนานุกรมแล้ว ควรจะเรียกว่าอะไร คำตอบก็น่าจะเป็น **“คลังคำ”** เฉยๆ เพราะดูมีลักษณะเป็นกลางๆ มิได้จำเพาะเจาะจงลงไปอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเด่นชัด...”* [๔]

---

* *สาขาวิชาภาษาเขมร ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*

๑ *ประคอง นิมมานเหมินท์, “ฉันท์วรรณพฤติและมาตราพฤติ : วรรณคดีคำสอนในรูปตำราฉันท์,” **๒๐๐ ปี กวีแก้ว : กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๑๖.*

๒ ***คำฤษฎี พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์** (กรุงเทพฯ : คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, ๒๕๕๓), หน้า ๓.*

๓ *ทรงวิทย์ แก้วศรี, “คำชี้แจง,” **คำฤษฎี พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๔.*

๔ *ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา, “คำฤษฎี”, **๒๐๐ ปี กวีแก้ว : กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๙๖.*

ทั้งนี้โดยได้เปรียบเทียบว่ามีลักษณะคล้ายกับงานของนักปราชญ์อินเดีย เช่น *หนังสืออมรโกศ ของอมรสิงห์ ซึ่งเรียกกันว่า นามลิงคานุศาสน์ หนังสือวาจัสปัตยะ ของตารานาถ ตรรกวาจัสปติ* แต่งานของนักปราชญ์อินเดียทั้ง ๒ เล่มนี้มีระบบการเรียงคำดีกว่าและเป็นคำสันสกฤตล้วนๆ ไม่ได้มีหลายภาษาเหมือนคำฤษฎี[๕] และแม้ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา จะได้กล่าวถึง "คำฤษฎี" ว่า มีลักษณะเหมือน "คลังคำ" ของนักปราชญ์อินเดีย แต่ก็ไม่ได้ระบุว่าหนังสือ "คำฤษฎี" มีความเกี่ยวเนื่องกับคัมภีร์ใด

อย่างไรก็ตามนอกจาก "คลังคำ" ของภาษาสันสกฤตดังกล่าวแล้ว ในภาษาบาลีก็มี "อภิธานศัพท์ภาษาบาลี" ในลักษณะที่คล้ายคลึงกันด้วย และอาจมีความสัมพันธ์กับ "คำฤษฎี" เนื่องจากสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงมีความเชี่ยวชาญภาษาบาลีเป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จากที่ทรงแปลงตำราฉันท์ภาษาบาลีคือ "วุตโตทัย" เป็น "ตำราฉันท์วรรณพฤติมาตราพฤติ" ดังนั้นจึงน่าจะนำ **"คำฤษฎี"** มาศึกษาเปรียบเทียบกับ **"อภิธานศัพท์ภาษาบาลี"** เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ดังกล่าวว่ามีหรือไม่

๒. "อภิธานัปปทีปิกา" ที่มาของ "คำฤษฎี"

คัมภีร์ประเภท **"อภิธานศัพท์ภาษาบาลี"** (อภิธานสัตถะ) ที่น่าสนใจได้แก่ **"คัมภีร์อภิธานนัปปทีปิกา"** ซึ่งเป็นผลงานของพระโมคคัลลานเถระ แห่งเชตวันวิหาร กรุงโปลันนารุวะ ในสมัยพระเจ้าปรักกมพาหุที่ ๑ รจนาขึ้นในลักษณะเดียวกับอมรโกษของสันสกฤต [๖] ถือว่าเป็นพจนานุกรมเล่มแรกของพระพุทธศาสนาฝ่ายบาลี [๗] ซึ่งในเวลาต่อมามีการแต่งคัมภีร์ **"อภิธานนัปปทีปิกาสูจิ"** เพื่ออธิบายคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกาอีกด้วย

คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกาแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ กัณฑ์ ได้แก่ **สัคคกัณฑ์** (สคฺคกณฺฑ) **ภูกัณฑ์** (ภูกณฺฑ) และ**สามัญญกัณฑ์** (สามญฺญกณฺฑ) ในแต่ละกัณฑ์จะมีการรวมรวมคำศัพท์ไว้เป็นหมวดๆ ได้แก่ พระนามของพระพุทธเจ้า พระนามของพระพุทธเจ้าพระองค์นี้ นิพพาน พระอรหันต์ สวรรค์ และเทวดาสามัญ เป็นต้น โดยไม่ได้แบ่งตามการลำดับพยัญชนะเหมือนกับจัดเรียงคำของพจนานุกรมในปัจจุบัน ดังตัวอย่าง

พระพุทธเจ้า	(๑) พุทฺโธ. ทสพโล. สตฺถา. สพฺพญฺญู. ทิปทุตฺตโม. มุนินฺโท ภควา นาโถ จกฺขุมา –งฺคีรโส มุนิ ฯลฯ
พระพุทธเจ้าพระองค์นี้	(๔) ชิโน.] สกฺโก. (ตฺ) สิทฺธตฺโถ. สุทฺโธทนิ. (จ) โคตโม. (๕) สกฺยสีโห. (ตถา) สกฺย-มุนิ. (จา) –ทิจฺจพนฺธุ.
นิพพาน	(๖) โมกฺโข. นิโรโธ. นิพฺพานํ, ทีโป. ตณฺหกฺขโย. ปรํ, ตาณํ, เลณ, –มรูปิ, (จ) สนฺตํ, สจฺจ, -มนาลยํ,...[๘]

ลักษณะการจัดแบ่งคำของคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกาดังกล่าวมีลักษณะคล้ายกับ **"คำฤษฎี"** ซึ่งแม้ไม่มีการจัดแบ่งวรรคเป็นกัณฑ์อย่างชัดเจนเหมือนกับคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา แต่ก็มีการรวบรวมคำในลักษณะที่คล้ายกัน และแม้จะไม่นำคำมาเรียบเรียงเป็นคาถา แต่ก็เป็นคำที่มีการจัดเรียงเป็น "หมวดคำ" เดียวกัน เช่น

---

[๕] ***เรื่องเดียวกัน.***

[๖] *สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์, **พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา หรือ พจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย** (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ง.*

[๗] *สุภาพรรณ ณ บางช้าง, **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๔๓๘.*

[๘] ***เรื่องเดียวกัน,** หน้า ๓ – ๔.*

(พระพุทธเจ้า) [๙]

...สาศดา ว่าครูต้นบัญญัติ นายก ว่าผู้นำสัตว์ สยัมภู ว่ารู้ด้วยตน พุทธ ว่าบาน ธรรมสามี ว่าเปนเจ้าเหตุธรรม ธรรมราชา ว่าเปนพระยาเหตุธรรม มเหษี ว่าแสวงหาซึ่งศิลาทิคุณ สุคต ว่าไปสู่ที่อันดี ทศพล ว่าแรงสิบ นราศรา ว่าประเสริฐกว่าชนชาติ สรรเพชฺญ ว่ารู้สิ้นโลกนารถ ว่าที่พึ่งแห่งโลกย์ บุริโสดม ว่าเปนบุรุษยมีมืดอันถอนเสียแล้ว มารชิ ว่าชะนะมาร ชินะ ว่าผจญ นามพระเจ้าฯ ประเตยกโพธิ ว่าพระประเจกโพธิ

(พระพุทธเจ้าพระองค์นี้)

โคตม ว่าเปนลูกแห่งโคตมโคตร สากยบุตร ว่าเปนบุตรแห่งสากยราช สุโธทนี ว่าเปนบุตรแห่งพระญาสุโธทน...

(นิพพาน)

นิพาน ว่าออกจาก วานะ คือดำฤษณา อนาไลย ว่าไม่มีที่ติดอยู่ ทุกขกษัย ว่าสิ้นทุกข์ สันตะ ว่าระงับปะณีตะ ว่าของอย่างยิ่ง สัจ สัตย ว่าจริง เกษม ว่าไม่มีไภย วิมุต ว่าพ้น วิโมกษ ว่าพ้นโดยวิเสศ วิสุทธิ ว่าใสสอาด นิพุติ ว่าดับ ชื่อนิพาน...[๑๐]

จากตัวอย่างที่ยกมา แสดงให้เห็นว่าการจัดรวบรวมคำศัพท์ใน "คำฤษฎี" แม้จะเป็นคำที่มีที่มาต่างกันทั้งภาษาบาลี สันสกฤต เขมร ลาว ฯลฯ แต่การจัดเรียงคำเหล่านี้มีระบบในการจัดเรียง โดยการเรียงตาม "หมวดคำ" และมีการรวบรวมคำเป็น "คำ" ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับ "คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา" ด้วย โดยเฉพาะในส่วนของ "สัคคกัณฑ์" ซึ่งเป็นส่วนที่รวบรวมคำไวพจน์หรือคำที่มีความหมายเหมือนกันหรือเนื้อหาอย่างเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน

จะเห็นได้ว่า "หมวดคำ" ที่ยกมา มีคำศัพท์หลายคำที่ "คำฤษฎี" และ "อภิธานัปปทีปิกา" มีตรงกัน เช่น

ในหมวดคำ "พระพุทธเจ้า" ปรากฏคำที่ตรงกันทั้งคำว่า สตฺถา – สาศดา, พุทฺโธ – พุทธ, ทสพโล – ทศพล และ สพฺพญฺญู – สรรเพชฺญ เป็นต้น

ในหมวดคำ "พระพุทธเจ้าพระองค์นี้" มีคำว่า สุทโธทนี, โคตม เหมือนกัน เป็นต้น

ในหมวดคำ "นิพพาน" มีคำที่ตรงกันหลายคำ เช่น นิพฺพานำ – นิพาน, สนฺตำ - สันตะ, สจฺจ - สัจ สัตย, อนาลยำ - อนาไลย เป็นต้น

ดังนั้นจึงอาจจะกล่าวได้ว่า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร และพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์ น่าจะทรงเรียบเรียง "คำฤษฎี" โดยได้รับอิทธิพลวิธีการจัดรวบรวม "หมวดคำ" ตาม "คัมภีร์ อภิธานัปปทีปิกา" นั่นเอง

๓. "คำฤษฎี" การจัดเรียงหมวดคำตาม "อภิธานัปปทีปิกา"

นอกจาก "คำฤษฎี" จะได้รับอิทธิพลวิธีการรวบรวม "หมวดคำ" จากคัมภีร์ "อภิธานัปปทีปิกา" แล้ว จากการศึกษาพบว่า ในระบบของการเรียงลำดับ "หมวดคำ" ก็แสดงให้เห็นอิทธิพลของการจัดเรียงลำดับหมวดคำของ "อภิธานัปปทีปิกา" [๑๑] ที่มีต่อ "คำฤษฎี" [๑๒]

---

[๙] *หมวดคำในวงเล็บเป็นการเพิ่มของผู้เขียนบทความ เพื่อให้เห็นลักษณะของหมวดคำได้ชัดเจนยิ่งขึ้น*

[๑๐] ***คำฤษฎี พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์*** *(กรุงเทพฯ : คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, ๒๕๕๓), หน้า ๖๐ – ๖๑.*

[๑๑] *ชื่อหมวดคำใน "อภิธานัปปทีปิกา" กำหนดตามฉบับของ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราช เป็นหลัก โปรดดูใน สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์,* ***พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา หรือ พจนานุกรมภาษาบาลีแปลเป็นไทย*** *(กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๓ เป็นต้นไป.*

[๑๒] *คำฤษฎี ฉบับพิมพ์ทุกฉบับไม่มีการจัดแบ่งหมวดคำไว้อย่างชัดเจน ในที่นี้ผู้เขียนจัดแบ่งตามลำดับของคำตามต้นฉบับสมุดไทยที่พิมพ์ใน* ***คำฤษฎี พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์*** *(กรุงเทพฯ : คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, ๒๕๕๓), หน้า ๕๙ – ๘๗.*

ตารางเปรียบเทียบ
ตัวอย่างการเรียงลำดับใน "อภิธานัปปทีปิกา" และ "คำฤษฎี"

อภิธานัปปทีปิกา	คำฤษฎี
๑. พระพุทธเจ้าทั้งปวง	๑. พระพุทธเจ้า (นามพระเจ้า)
๒. พระพุทธเจ้าพระองค์นี้	๒. พระพุทธเจ้าพระองค์นี้
๓. นิพพาน	๓. นิพพาน
๔. พระอรหันต์	๔. พระอรหันต์และนักบวช
๕. สวรรค์	(๒๕. วิมาน, สวรรค์)
๖. เทวดาสามัญ	(๒๓. เทวดา)
๗. กำเนิดเทวดาต่างๆ	-
๘. อสูร	(๒๘. ยักษ์)
๙. พรหม	๕. พรหม
๑๐. นารายณ์ หรือ วิษณุ	(๗. พระนารายณ์)
๑๑. อิศวร หรือ ศิวะ	๖. พระอิศวร
๑๒. ขันทกุมาร	-
๑๓. พระอินทร์ และสิ่งเกี่ยวข้องกับพระอินทร์	๘. พระอินทร์
๑๔. นางอัปสร	(๒๔. นางฟ้า)
๑๕. เทพผู้ขับร้อง	-
๑๖. เทววิมาน	-
๑๗. สุธาโภชน์	(๑๙. แผ่นดิน)
๑๘. เขาพระสุเมรุ	(๒๐. เขาพระสุเมรุ)
๑๙. เขาสัตตปริภัณฑ์	(๒๑. เขาสัตตบริภัณฑ์)
๒๐. ลำน้ำในอากาศ	-
๒๑. ปาริชาตก หรือต้นไม้สวรรค์	-
๒๒. ทิศต่างๆ	-
๒๓. ช้างประจำทิศ ๘ ทิศ	-
๒๔. จตุโลกบาล	-
๒๕. ไฟ และสิ่งที่เกี่ยวกับไฟ	(๑๗. ไฟและสิ่งที่เกี่ยวข้อง)
๒๖. แสงสว่าง	-
๒๗. ลมประเภทต่างๆ	(๑๘. ลม)
๒๘. ความเร็ว	-
๒๙. กามเทพ	-
๓๐. มารและสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมาร	(๒๙. ผี)
๓๑. ยมราชและสิ่งที่เกี่ยวข้อง	-
๓๒. กินนร	-
๓๓. ท้องฟ้า	-
๓๔. เมฆ	-
๓๕. ฝน	-
๓๖. สายฟ้า	-
๓๗. ฟ้าร้อง	-
๓๘. รุ้งกินน้ำ	-
๓๙. ดวงจันทร์และสิ่งที่เกี่ยวข้อง	๑๐. พระจันทร์
๔๐. น้ำค้าง	-
๔๑. ดาวและสิ่งที่เกี่ยวข้อง	(๑๓. ดาว)
๔๒. ดวงอาทิตย์	(๙. พระอาทิตย์)
๔๓. รัศมี, แสง และสิ่งที่เกี่ยวข้อง	๑๑. เดือน
๔๔. กาลเวลา	๑๒. กาลเวลา
๔๕. ฤดู	๑๔. นักษัตร
ฯลฯ	๑๕. ฤดู
	๑๖. เดือน
	๒๒. ป่า
	๒๖. นาค
	๒๗. ครุฑ
	๓๐. มนุษยผู้ชาย-ผู้หญิง
	๓๑. ความงาม
	ฯลฯ

ด้วย โดยเฉพาะในส่วน "สัคคกัณฑ์" ของ "อภิธานัปปทีปิกา" แม้จะไม่ได้ตรงกันทั้งหมด ดังสามารถแสดงตัวอย่างให้เห็นในตารางเปรียบเทียบได้ดังนี้

จากตัวอย่างที่ยกมา แสดงให้เห็นว่าการจัดเรียงลำดับหมวดคำของ **"คำฤษฎี"** มีความคล้ายคลึงกับ **"อภิธานัปปทีปิกา"** โดยเฉพาะการจัดเรียงลำดับหมวดคำในตอนต้น จะเห็นว่ามีความสอดคล้องกันโดยเริ่มที่พระนามของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย พระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน พระอรหันต์ เทวดา พระพรหม แต่มีการสลับตำแหน่งบ้าง เช่น พระนารายณ์กับพระอิศวร นอกจาก

นี้ยังพบว่า หมวดคำบางหมวดในอภิธานัปปทีปิกาไม่ปรากฏในคำฤษฎี เช่น พระขันธกุมาร เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้ **"คำฤษฎี"** จะไม่ได้รับอิทธิพลของวรรณกรรมบาลีจากการแปล **"อภิธานัปปทีปิกา"** โดยตรง แต่ **"คำฤษฎี"** ก็น่าจะได้รับอิทธิพลความคิดในกระบวนการรวบรวมคำศัพท์และการจัดหมวดหมู่ โดยเฉพาะการจัดเรียงหมวดคำมาจาก **"คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา"** ซึ่งเป็น "อภิธานศัพท์" สำคัญในวรรณกรรมบาลี สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า *"...เก็บมาเรียงไว้ เพื่อจะให้หญิงชายผู้รักรู้ ในการกาพยโคลงลิลิศฉันท์ เข้าใจจำไว้เปนแบบอย่างคล้ายกันกับอภิธานศรับทฯ..."* [๑๓]

บทสรุป

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า **"คำฤษฎี"** มีลักษณะ **"คลังคำ"** ที่มีการรวบรวมคำแบบ "อภิธานศัพท์" ของภาษาสันสกฤตและบาลี เช่น หนังสืออมรโกศ ของอมรสิงห์ หรือหนังสือวาจัสปัตยะ ของตารานาถ ตรรกวาจัสปติ ของภาษาสันสกฤต และ "อภิธานัปปทีปิกา" ของพระโมคคัลลานเถระ ซึ่งเป็นอภิธานศัพท์ภาษาบาลี

เมื่อนำ "คำฤษฎี" มาเปรียบเทียบกับ "คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา" พบว่า เนื้อหาของทั้งสองเล่มจะมีความแตกต่างกัน เนื่องจาก "คำฤษฎี" เป็นการรวบรวมคำภาษาต่างๆ ที่ใช้ในวรรณกรรมไทย แต่ "อภิธานัปปทีปิกา" รวบรวมคำศัพท์ภาษาบาลีเพียงอย่างเดียว แต่จากการศึกษาเปรียบเทียบกลับพบว่าทั้งสองเรื่องนี้น่าจะมีความสัมพันธ์กัน

กล่าวคือ **"คำฤษฎี" น่าจะได้รับอิทธิพลมาจาก "คัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา"** โดยเฉพาะสัคคกัณฑ์ ซึ่งมีวิธีการรวบรวมคำที่เป็นคำไวพจน์หรือคำที่มีความหมายอย่างเดียวกันหรือคล้ายคลึงกันมาอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เช่น หมวดคำพระนามของพระพุทธเจ้า หมวดคำที่เกี่ยวกับพระนิพพาน หมวดคำที่เกี่ยวกับพระอรหันต์ เป็นต้น

นอกจากการจัดหมวดหมู่คำดังกล่าวแล้ว เมื่อเปรียบเทียบการจัดลำดับหมวดคำของสัคคกัณฑ์ ในอภิธานัปปทีปิกา กับ "คำฤษฎี" ก็พบว่ามีลักษณะการจัดลำดับหมวดคำที่คล้ายคลึงกันด้วย โดยเริ่มต้นที่พระนามของพระพุทธเจ้า พระนิพพาน พระอรหันต์ ฯลฯ แต่มีหมวดคำบางหมวดที่มีการเรียงลำดับคำแตกต่างไปบ้าง หรือบางหมวดคำไม่ปรากฏใน "คำฤษฎี"

ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะกล่าวได้ว่า "คำฤษฎี" เป็นงานประเภท "อภิธานศัพท์" ที่น่าจะได้รับอิทธิพลมาจาก "อภิธานศัพท์" ภาษาบาลี โดยเฉพาะ "อภิธานัปปทีปิกา" ซึ่งเป็นอภิธานศัพท์ภาษาบาลีเล่มแรก และเป็นคัมภีร์ที่แพร่หลายโดยเฉพาะในประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาฝ่ายภาษาบาลีนั่นเอง อย่างไรก็ตาม บทความเรื่องนี้ยังเป็นเพียงการศึกษาในเบื้องต้นซึ่งควรมีการศึกษาเปรียบเทียบอย่างละเอียดต่อไป

บรรณานุกรม

คำฤษฎี พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

คำฤษฎี พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์. กรุงเทพฯ : คณะสงฆ์วัดพระเชตุพน, ๒๕๕๓.

ชินวรสิริวัฒน์, สมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวง. **พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา หรือ พจนานุกรม**

---

๑๓ ***คำฤษฎี พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงภูวเนตรนรินทรฤทธิ์,*** *หน้า ๓.*

ภาษาบาลีแปลเป็นไทย. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

ประคอง นิมมานเหมินท์. "ฉันท์วรรณพฤติและมาตราพฤติ : วรรณคดีคำสอนในรูปตำราฉันท์," **๒๐๐ ปี กวีแก้ว: กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

ศักดิ์ศรี แย้มนัดดา. **"คำฤษฎี," ๒๐๐ ปี กวีแก้ว : กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓.

สุภาพรรณ ณ บางช้าง. **ประวัติวรรณคดีบาลีในอินเดียและลังกา.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

Peter Skilling and Santi Pakdeekham. **Pali Literature Transmitted in Central : A catalogue based on the Sap Songkhro (สยามบาลีวรรณกรรม).** Bangkok : Fragile Palm Leaves Foundation/Lumbini International Research Institute, 2002.

"...ประเทศไทยเราจะต้องอาศัยความสามัคคีพิงกัน คำว่า **"พิงกัน"** ก็หมายความว่าอาศัยซึ่งกันและกัน มีเมตตากรุณาซึ่งกันและกัน ถึงจะอยู่ได้ ถ้าอาศัยหลักการอื่นที่อาจจะดูเป็นคำที่หรูหรากว่าคำว่า **"พิงกัน"** ก็อาจจะห่างจากวิธีการที่ง่ายๆ และปฏิบัติได้ ฉะนั้นจึงขอร้องให้ทุกคนจะเป็นผู้ที่มีหน้าที่ทางราชการหรือส่วนตัว **"พิงกัน"** อาศัยซึ่งกันและกัน มีจิตใจเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน และส่วนรวมจะอยู่ได้ เพื่อให้ประเทศของเราอยู่เย็นเป็นสุข และเราเองก็อยู่เย็นเป็นสุข..."

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
พระราชทานแก่ประชาชนชาวจังหวัดเชียงใหม่
ณ พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์
๒๖ มีนาคม ๒๕๑๙

คำพ่อสอน :
พระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอ ที่เสด็จไปทรงศึกษาในทวีปยุโรป

ปริญญา ฤทธิ์เจริญ

เมื่อพุทธศักราช ๒๔๒๘ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงส่งพระเจ้าลูกยาเธอ รวม ๔ พระองค์ เสด็จไปทรงศึกษาในทวีปยุโรปเป็นรุ่นแรก หลังจากพระราชโอรสทรงจบการศึกษาชั้นประถมจากโรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแล้ว โดยใช้เงินพระคลังข้างที่หรือเงินส่วนพระองค์ พระองค์มีพระราชประสงค์ให้พระราชโอรสนำวิชาความรู้ที่ได้กลับมาทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง ขณะนั้นพระเจ้าลูกยาเธอทั้ง ๔ พระองค์ ยังทรงพระเยาว์อยู่มาก มีพระชันษาระหว่าง ๙-๑๑ ปีเท่านั้น ทรงมีความห่วงใยในเรื่องการปฏิบัติพระองค์ของพระราชโอรสเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ทรงพระราชนิพนธ์พระบรมราโชวาทพระราชทานแก่พระเจ้าลูกยาเธอทั้ง ๔ พระองค์ ได้แก่

- *พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ (ต้นราชสกุล กิติยากร)*
- *พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ (ต้นราชสกุล รพีพัฒน์)*
- *พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม (ต้นราชสกุล ประวิตร)*
- *พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช (ต้นราชสกุล จิรประวัติ)*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

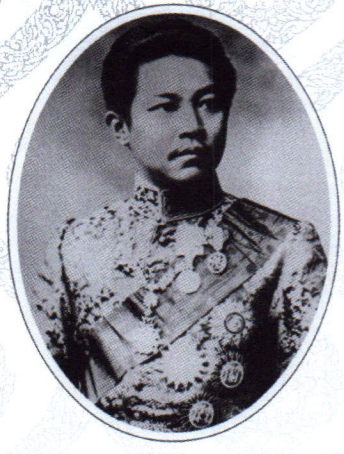

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช

พระบรมราโชวาทองค์นี้ แสดงถึงความรักและความห่วงใยของพ่อที่ต้องการให้ลูกเติบโตเป็นคนดี พร้อมด้วยสติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม ทั้งในเรื่องการวางตน การรู้จักใช้จ่าย ความมุมานะอุตสาหะศึกษาเล่าเรียน การรู้จักรักษาชื่อเสียงของวงศ์ตระกูล และการเห็นความสำคัญของการเรียนภาษาอื่นโดยไม่ละทิ้งภาษาไทย

พระบรมราโชวาทองค์นี้ มีสาระที่ทันสมัยและทรงคุณค่ายิ่งตลอดมาแม้จนในปัจจุบัน เป็นแนวทางอบรมบ่มนิสัยเยาวชนให้เป็นคนดีในสังคมต่อไป จึงขออัญเชิญมาเพื่อเป็นข้อคิดและแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตนสำหรับเยาวชนที่อยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน โดยมีสาระดังนี้

๑. การวางตน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงอบรมพระราชโอรสให้วางพระองค์ให้เหมาะสมในขณะศึกษาอยู่ในต่างประเทศ ไม่อวดอ้างความเป็นเจ้า ไม่ยกตนเหนือผู้อื่น ถ้าวางตนไม่เหมาะสมย่อมจะเสื่อมเสียถึงวงศ์ตระกูล

"...และถ้าเป็นเจ้านายแล้ว ต้องรักษายศศักดิ์ในกิจการทั้งปวงที่จะทำทุกอย่างเป็นเครื่องล่อตาล่อหูคนทั้งปวงที่จะให้พอใจดูพอใจฟัง จะทำอันใดก็ต้องระวังตัวไปทุกอย่าง ที่สุดจนจะซื้อจ่ายอันใดก็แพงกว่าคนสามัญ เพราะเขาถือว่ามั่งมี เป็นการเปลืองทรัพย์ในที่ไม่ควรจะเปลือง เพราะเหตุว่าถึงจะเป็นเจ้าก็ดี เป็นไพร่ก็ดี เมื่ออยู่ในประเทศมิใช่บ้านเมืองของตัว ก็ไม่มีอำนาจที่จะทำฤทธิ์เดชอันใดไปผิดกับคนสามัญได้..."

๒. ให้รู้จักอ่อนน้อมต่อบุคคลทั่วไป ไม่ประพฤติชั่ว เมื่อมีผู้ตักเตือนให้หยุดคิดทบทวน ไม่หลงทะนงตนว่าเก่งหรือมีอำนาจ

"...เพราะฉะนั้นจงเป็นคนอ่อนน้อม ว่าง่ายสอนง่ายอย่าให้เป็นทิฐิมานะไปในทางที่ผิด จงประพฤติตัวหันมาทางที่ชอบที่ถูกอยู่เสมอเป็นนิจเถิด จงละเว้นเวลาที่ชั่วซึ่งรู้ได้เองแก่ตัวหรือมีผู้ตักเตือนแนะนำให้รู้ แล้วอย่าให้ล่วงให้เป็นไปได้เลยเป็นอันขาด..."

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงให้ข้อคิด ซึ่งสามารถนำมาปรับใช้กับชีวิตประจำวันได้ ผู้น้อยต้องให้ความเคารพเชื่อฟังและมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่

๓. การรู้จักใช้จ่าย ทรงอบรมพระราชโอรสให้ใช้จ่ายเงินแต่ในเรื่องที่เป็นประโยชน์ ไม่ก่อหนี้สิน และให้คิดเสมอว่าตนเป็นคนจน และให้ใช้เงินตามความจำเป็น

"...เงินนั้นไม่ควรจะนำมาจำหน่ายในการที่ไม่เป็นประโยชน์ไม่เป็นเรื่อง และเป็นการไม่มีคุณกลับให้โทษแก่ตัว ต้องใช้แต่ในการจำเป็นที่จะต้องใช้ ซึ่งจะเป็นการมีคุณประโยชน์แก่ตนและผู้อื่นในทางชอบธรรม ซึ่งจะเอาไปกอบโกยใช้หนี้ให้แก่ลูกผู้ทำความชั่วจนเสียทรัพย์ไปนั้นสมควรอยู่หรือ เพราะฉะนั้นจึงต้องว่าไม่ยอมที่จะใช้หนี้ให้ โดยว่าจะต้องใช้ให้ก็จะต้องมีโทษเป็นประกันมั่นใจว่าจะไม่ต้องใช้อีก เพราะจะเข็ดหลาบในโทษที่ทำนั้นจึงจะยอมใช้ให้ได้ ใช้ให้เพราะจะไม่ให้ทรัพย์ผู้อื่นสูญเสียเท่านั้น ใช่จะใช้ให้โดยความรักใคร่อย่างบิดาให้บุตรเมื่อมีความยินดีต่อความประพฤติของบุตรนั้นเลย เพราะฉะนั้นจงจำไว้ ตั้งใจอยู่ให้เสมอว่าตัวเป็นคนจน มีเงินใช้เฉพาะแต่ที่จะรักษาความสุขของตัวพอสมควรเท่านั้น ไม่มั่งมีเหมือนใครๆ อื่น..."

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตั้งพระทัยให้พระราชโอรสของพระองค์ใช้จ่ายพระราชทรัพย์อย่างประหยัดและรู้คุณค่า ให้ใช้ชีวิตอย่างพอเพียงตามกำลังทรัพย์ของตนเอง ไม่ฟุ่งเฟือสุรุ่ยสุร่าย

๔. การมีความมานะอุตสาหะตั้งใจให้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงาน ควรเป็นไปได้ด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง โดยไม่อาศัยความช่วยเหลือจากผู้อื่น หรือใช้ยศถาบรรดาศักดิ์ ต้องหมั่นเพียรศึกษาเล่าเรียนให้มีวิชาความรู้สมกับตำแหน่งหน้าที่ที่จะได้รับ และเพื่อทำคุณประโยชน์แก่บ้านเมือง

"...จงรู้สึกตัวเป็นนิจเถิดว่า เกิดมาเป็นเจ้านายมียศบรรดาศักดิ์มากจริงอยู่ แต่ไม่เป็นการจำเป็นเลยที่ผู้ใดเป็นเจ้าแผ่นดินขึ้น จะต้องใช้ราชการอันเป็นช่องที่จะหาเกียรติยศชื่อเสียงและทรัพย์สมบัติ ถ้าจะว่าตามการซึ่งเป็นมาแต่ก่อน เจ้านายซึ่งจะหาช่องทำราชการได้ยากกว่าลูกขุนนางเพราะเหตุที่เป็นผู้มีวาสนาบรรดาศักดิ์มาก จะรับราชการในตำแหน่งต่ำๆ ซึ่งเป็นกระไดขั้นแรก คือเป็นนายรองหุ้มแพรมหาดเล็กเป็นต้น ก็ไม่ได้เสียแล้ว จะไปแต่งตั้งให้ว่าการใหญ่โตสมแก่ยศศักดิ์ เมื่อไม่มีวิชาความรู้และสติปัญญาพอที่จะทำการในตำแหน่งนั้นไปได้ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะฉะนั้น

เจ้านายจะเป็นผู้ได้ทำราชการมีชื่อเสียงดี ก็อาศัยได้แต่สติปัญญาความรู้และความเพียรของตัว เพราะฉะนั้นจงอุตสาหะเล่าเรียนโดยความเพียรอย่างยิ่ง เพื่อจะได้มีโอกาสที่ทำการให้เป็นคุณแก่บ้านเมืองของตน และโลกที่ตัวได้มาเกิด...”

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอบรมพระราชโอรสให้มีความมานะอุตสาหะพยายามในการแสวงหาความรู้ความสามารถเพื่อนำไปใช้รับราชการ เพราะเป็นการไม่สมควรที่จะใช้ยศตำแหน่งความเป็นเจ้ามาดำรงตำแหน่งทางราชการทั้งๆ ที่ไม่มีความรู้ความสามารถ

๕. รู้จักทำคุณแผ่นดินและทำประโยชน์ให้แก่สังคม

“...ถ้าจะถือว่าเกิดมาเป็นเจ้านายแล้วนิ่งๆ อยู่จนตลอดชีวิตก็เป็นสบายดังนั้น จะไม่ผิดอะไรก็สัตว์ดิรัจฉานอย่างเลวนัก สัตว์ดิรัจฉานมันเกิดมากินๆ นอนๆ แล้วก็ตาย แต่สัตว์บางอย่างยังมีหนังมีเขามีกระดูกเป็นประโยชน์ได้บ้าง แต่ถ้าคนประพฤติอย่างเช่นสัตว์ดิรัจฉานแล้วจะไม่มีประโยชน์อันใดยิ่งกว่าสัตว์ดิรัจฉานบางพวกไปอีก...”

พระองค์ทรงระลึกอยู่เสมอว่า การเกิดมาเป็นคนต้องทำประโยชน์แก่แผ่นดิน ถ้าไม่ทำประโยชน์บุคคลผู้นั้นก็ไม่ต่างอะไรจากสัตว์เดรัจฉานทั่วไป

๖. การระมัดระวังเรื่องความประพฤติ ไม่นำความเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าแผ่นดินไปข่มเหงรังแกคนอื่น เมื่อลูกทำผิด ก็จะได้รับโทษทันที

“...อย่าได้ถือตัวว่า ตัวเป็นลูกเจ้าแผ่นดิน พ่อมีอำนาจยิ่งใหญ่อยู่ในบ้านเมือง ถึงจะเกะกะไม่กลัวเกรงคุมเหงผู้ใด เขาก็คงจะมีความเกรงใจพ่อ ไม่ต่อสู้หรือไม่อาจฟ้องร้องว่ากล่าว การซึ่งเชื่อใจดังนั้นเป็นการผิดแท้ทีเดียว เพราะความปรารถนาของพ่อไม่อยากจะให้ลูกมีอำนาจที่จะเกะกะอย่างนั้นเลย เพราะรู้เป็นแน่ว่าเมื่อรักลูกเกินไป ปล่อยให้ไม่กลัวใครและประพฤติการชั่วเช่นนั้น คงจะเป็นโทษแก่ตัวลูกนั้นเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต เพราะฉะนั้นจงรู้เถิดว่าถ้าเมื่อได้ทำความผิดเมื่อใดจะได้รับโทษทันที การที่มีพ่อเป็นเจ้าแผ่นดินนั้นจะไม่เป็นการช่วยเหลืออุดหนุนแก้ไขอันใดได้เลย...”

พระองค์ทรงให้ข้อคิดแก่พระราชโอรสในเรื่องการระมัดระวังความประพฤติ ไม่ให้ไปอวดอ้างว่าเป็นลูกของพระเจ้าแผ่นดินแล้วใช้อำนาจในทางที่ไม่ถูกต้อง หากกระทำผิดย่อมได้รับโทษทันทีไม่มีการช่วยเหลือกัน

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

๗. ให้เห็นความสำคัญของการเรียนภาษา พระราชโอรสจะต้องมีความรู้ภาษาต่างประเทศอย่างน้อย ๓ ภาษา โดยไม่ทอดทิ้งหรือละเลยภาษาไทย พระองค์ทรงตระหนักว่าการรู้ภาษาของตะวันตกจะเป็นประโยชน์ คือช่วยในการศึกษาวิทยาการที่มีประโยชน์ในการพัฒนาประเทศ แต่พระองค์ก็ทรงกำชับให้ใช้ภาษาไทยอย่างถูกต้อง ไม่ลืมหรือเห็นความสำคัญของภาษาอื่นมากกว่าภาษาไทย ดังข้อความ

“...ภาษาไทยและหนังสือไทยซึ่งเป็นภาษาของตัว หนังสือของตัว คงจะต้องใช้อยู่เป็นนิจ จงเข้าใจว่าภาษาต่างประเทศนั้นเป็นแต่พื้นของความรู้ เพราะวิชาความรู้ในหนังสือไทยที่มีผู้แต่งไว้นั้นเป็นแต่ของเก่าๆ มีน้อย เพราะมิได้สมาคมกับชาติอื่นช้านานเหมือนวิชาการในประเทศยุโรปที่ได้สอบสวนซึ่งกันและกันจนเจริญรุ่งเรืองมากแล้วนั้น ฝ่ายหนังสือไทยจึงไม่พอที่จะเล่าเรียน จึงต้องไปเรียนภาษาอื่นเพื่อจะได้เรียนวิชาให้กว้างขวางออก แล้วจะเอากลับลงมาใช้เป็นภาษาไทย

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ กรมพระจันทบุรีนฤนาท

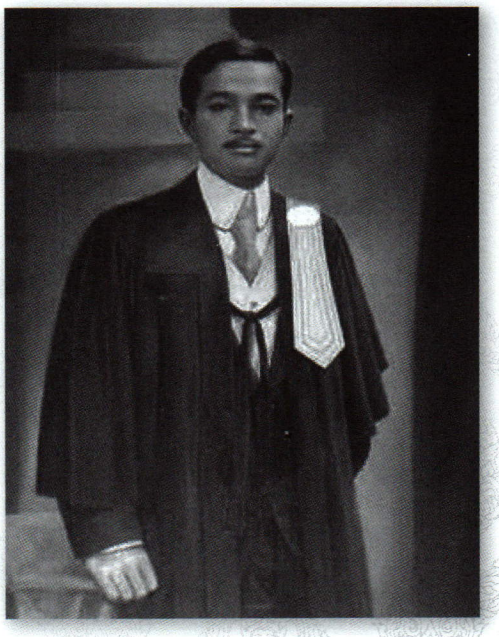

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นจะทิ้งภาษาของตัวให้ลืมถ้อยคำที่จะพูดให้สมควรเสีย หรือจะลืมวิธีเขียนหนังสือไทยที่ตัวได้ฝึกหัดแล้วเสียนั้นไม่ได้เลย ถ้ารู้แต่ภาษาต่างประเทศไม่รู้เขียนอ่านแปลลงเป็นภาษาไทยได้ก็ไม่เป็นประโยชน์อันใด..."

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาวิชาของตะวันตกและภาษาไทย ให้มีความรู้ภาษาตะวันตกเพื่อศึกษาศิลปวิทยานำมาพัฒนาประเทศ และติดต่อกับต่างชาติได้ในอนาคต ทั้งนี้ต้องรู้และไม่ลืมภาษาไทย เพื่อจะสามารถนำความรู้และวิทยาการที่ได้ศึกษาจากตะวันตกมาถ่ายทอดเป็นภาษาไทยได้

พระราชโอรสทั้ง ๔ พระองค์ ทรงปฏิบัติตามคำสอนของสมเด็จพระบรมชนกนาถ และทรงสำเร็จการศึกษาเสด็จกลับมาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศไทยในหลายๆด้าน อาทิ การศึกษา การปกครอง การคลัง การพาณิชย์ กฎหมายและศาลยุติธรรม การเกษตร การทหาร ในเวลาต่อมา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ์ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ทรงสำเร็จการศึกษาสาขาบูรพคดีศึกษา (Oriental Studies) จากสถาบันตะวันออก มหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ สาขาวิชาบาลีและสันสกฤต เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๗ เมื่อเสด็จกลับพระนคร ทรงรับราชการในกรมราชเลขานุการ ต่อมาทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมศึกษาธิการ เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ และเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ ตามลำดับ นับเป็นผู้ทรงวางรากฐานระเบียบงานการคลังพื้นฐานที่ใช้กันมาจวบจนปัจจุบัน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ทรงศึกษาวิชาภาษาละติน อังกฤษ ฝรั่งเศส ที่กรุงเอดินบะระ ในสก็อตแลนด์ และศึกษาต่อชั้นมัธยมที่กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ทรงได้รับปริญญาตรี เกียรตินิยมวิชากฎหมาย จากวิทยาลัยไครส์ตเชิช มหาวิทยาลัยอ็อกซฟอร์ด ทรงได้รับสมญาว่า ***"ฉลาดรพี"***

เมื่อเสด็จกลับพระนคร ทรงเริ่มรับราชการในสำนักราชเลขาธิการ ทรงได้รับแต่งตั้งให้เป็นองคมนตรี ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงยุติธรรม และสภานายกในกองข้าหลวงพิเศษ จัดการปรับปรุงศาลยุติธรรมสู่ระบบใหม่ จัดตั้งศาลมณฑล และศาลจังหวัดทั่วประเทศ ทรงเป็นประธานกรรมการตรวจชำระกฎหมาย ประมวลขึ้นเป็นกฎหมายอาญาฉบับ ร.ศ. ๑๒๗ (พุทธศักราช ๒๔๕๑) ทรงตั้งโรงเรียนสอนกฎหมาย ทรงรวบรวมและแต่งตำราคำอธิบายกฎหมายลักษณะต่างๆ และทรงสอนวิชากฎหมาย ทรงเป็นกรรมการตรวจตัดสินความฎีกาซึ่งเทียบได้กับศาลฎีกา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม กรมหลวงปราจิณกิติบดี

จอมพล พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช

ในปัจจุบัน ทรงได้รับยกย่องเป็น *"บิดาแห่งกฎหมายไทย"* เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๓ ทรงตั้งกองพิมพ์ลายมือขึ้น สำหรับตรวจลายพิมพ์นิ้วมือผู้ต้องหาในคดีอาญา ตำแหน่งสุดท้าย ทรงเป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ และทรงปรับปรุงกิจการกรมทะเบียนที่ดิน

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม กรมหลวงปราจิณกิติบดี ทรงศึกษาด้านอักษรศาสตร์ที่ประเทศอังกฤษและฝรั่งเศส เมื่อเสด็จกลับพระนคร ทรงเริ่มรับราชการในสำนักราชเลขาธิการ ทรงเป็นราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระศรีพัชรินทรา บรมราชินีนาถ เมื่อครั้งทรงสำเร็จราชการแทนพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในระหว่างการเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ และทรงได้รับแต่งตั้งให้เป็นองคมนตรีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจิรประวัติวรเดช กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ทรงศึกษาวิชาทหาร ที่ประเทศเดนมาร์ก เมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๔ - ๒๔๓๗ ได้รับพระราชทานพระยศเป็นนายร้อยตรีแห่งกองทัพบกประเทศเดนมาร์ก จากนั้นทรงเข้าศึกษาในโรงเรียนชั้นสูงสำหรับนายทหารทั่วไป เมื่อทรงสอบวิชาทหารปืนใหญ่ได้แล้ว ในพุทธศักราช ๒๔๓๙ จึงทรงออกไปฝึกราชการอยู่ในกรมทหารปืนใหญ่สนามของประเทศเดนมาร์ก เสด็จกลับประเทศไทยเมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๐ ทรงเข้ารับราชการในกองทัพบกและกระทรวงกลาโหม ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมยุทธนาธิการ ปลัดกองทัพบก เสนาธิการทหารบก และเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทรงเป็นจอมพลพระองค์แรกของกองทัพบกไทย

ขณะทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ได้ทรงปรึกษาสมเด็จเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสนาธิการทหารบก ถึงความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องมีเครื่องบินไว้ใช้ป้องกันประเทศ เหมือนอย่างอารยประเทศ จึงทรงริเริ่มจัดตั้งกองบินทหารบก ซึ่งในเวลาต่อมาได้พัฒนาเป็นกองทัพอากาศไทย ทรงได้รับยกย่องเป็น *"บิดาแห่งกองทัพบกไทย"*

พระบรมราโชวาทถือเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีคุณค่ายิ่ง กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดให้เป็นวรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ใช้สอนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑-๓ ซึ่งนักเรียนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการทุกคนต้องเรียน

ไหว้ครูและมอบครุสิทธิ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เย็นใจ เลาหวณิช

*ชาวไทยทุกคนย่อมทราบความหมายของ **"ไหว้ครู"** ไม่มากก็น้อย เพราะทุกคนเคยไหว้ครูมาแล้ว ทั้งที่ไหว้ในลักษณะการเคารพกันระหว่างครูกับศิษย์ หรือผู้น้อยกับผู้ใหญ่ และในพิธีไหว้ครูซึ่งสถานศึกษาทั่วประเทศจัดขึ้นในภาคการศึกษาแรกของทุกปี แต่ส่วนมากอาจไม่ทราบความหมายที่น่าสนใจอีกหลายประการของการไหว้ครู ซึ่งเป็นมรดกสำคัญประการหนึ่งในบรรดาเอกลักษณ์อันดีงามต่างๆของไทยที่สืบทอดมาแต่โบราณกาล บทความนี้จักได้นำแง่คิดต่างๆเกี่ยวกับเรื่องนี้มาเสนอเป็นอาหารทางสมองของท่านผู้อ่านต่อไป*

ส่วนการ "มอบครุสิทธิ์" นั้นเป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งจะเกิดขึ้นมาในต้นศตวรรษนี้โดยการริเริ่มของผู้เขียน[๑] แต่มิใช่ว่าจะใหม่ไปหมดทุกอย่าง ส่วนที่ใหม่ก็คือชื่อซึ่งเพิ่งจะบัญญัติขึ้น แต่เนื้อหาสาระนั้นเป็นของเก่าซึ่งเป็นมรดกทางประเพณีอันดีงามเกี่ยวกับครูและการให้การศึกษา ซึ่งเมื่อนำมาประยุกต์ในสังคมปัจจุบันก็บังเกิดเป็นประเพณีที่ดีงามที่ควรสนับสนุนให้แพร่หลาย

ครู — สถาบันสำคัญยิ่งของสังคม

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายของ **"ครู"** ไว้ว่าครูคือ **"ผู้สั่งสอนศิษย์"** หรือ **"ผู้ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์"** ถ้าจะตีความให้กว้างก็จะเห็นว่าการสั่งสอนนั้นอาจเกิดขึ้นในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ได้ อาจแบ่งครูออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่คือ ครูในสถาบันการศึกษา กับครูนอกสถาบันการศึกษา ส่วนความรู้ที่ครูให้แก่ศิษย์นั้นมีมากมายหลายแขนง จึงอาจแบ่งครูออกตามแขนงวิชาความรู้ที่ครูเป็นผู้ถ่ายทอดก็ได้เช่นกัน

ครูนอกสถาบันการศึกษานั้นมีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่าครูในสถาบันการศึกษาซึ่งเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป เพราะความจริงสถาบันการศึกษาเท่าที่มีอยู่ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติก็เพียงไม่กี่พันปี[๒] แต่มนุษย์ก็สามารถถ่ายทอดความรู้กันได้โดยครูนอกสถาบันการศึกษา แม้ในภายหลังจะเกิดมีสถาบันการศึกษาขึ้นมาแล้วก็ตาม ครูนอกสถาบันการศึกษาคนแรกของเราก็คือมารดา ซึ่งเป็นผู้สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ตั้งแต่ลูกออกจากครรภ์มาใหม่ๆ มีทุกเรื่องตั้งแต่กิน อยู่ หลับ นอน เล่น หัดพูด หัดเดิน กิริยามารยาท การสังคม ศีลธรรม ความรู้ในการประกอบอาชีพเท่าที่จะให้ได้ วัฒนธรรม ฯลฯ จะสอนกันเรื่อยไปจนกว่าจะตายจากกันไป บิดาก็เช่นกัน ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดถัดจากมารดา ทั้งสองท่านถือกันว่าเป็นครูคนแรกของลูกทุกคน

ครูนอกสถาบันคนอื่นๆ ได้แก่ ญาติ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ ป้า น้า อา ที่คอยสั่งสอน ตักเตือน อบรม แนะนำ หรือให้ความรู้ต่างๆ ทั้งทางด้านขนบธรรมเนียมประเพณี จนกระทั่งความรู้ในการประกอบอาชีพ คนรู้จักหรือเพื่อนฝูงก็เป็นครูนอกสถาบันการศึกษาได้ ถ้าเขาทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ให้แก่เราซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ได้ แม้แต่คนแปลกหน้าก็เป็นครูได้ เช่น ช่วยชี้ทางให้เมื่อเราหลงทาง เป็นต้น โดยสรุปแล้วใครๆ ก็เป็นครูนอกสถาบันการศึกษาได้ และการเรียนรู้ของมนุษย์ส่วนใหญ่นั้นก็เกิดขึ้นนอกสถาบันการศึกษา

การถ่ายทอดความรู้ของมนุษย์ที่เกิดขึ้นนอกสถาบันการศึกษาดังได้กล่าวมาแล้วนี้เป็นวิธีธรรมชาติ คือมีแม่เป็นผู้เริ่มต้นถ่ายทอด ถัดมาก็คือพ่อ ญาติพี่น้องที่ใกล้ชิด ตลอดจนสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคมนั้นๆ ก็จะมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ไม่มากก็น้อย วิธีการธรรมชาติเช่นนี้มิได้มีแต่ในสังคมมนุษย์เท่านั้น แต่เกิดขึ้นในสังคมของสัตว์ชั้นสูงอื่นๆ เช่น ลิง ช้าง โค กระบือ ฯลฯ แม้กระทั่งสัตว์ที่ออกลูกเป็นไข่ เช่น เป็ด ไก่ นกต่างๆ ก็มีการถ่ายทอดความรู้แก่กันและกันทั้งสิ้น

ด้วยเหตุที่สมองของมนุษย์ประเสริฐกว่าสมองของสัตว์โลกอื่นๆ มนุษย์จึงสามารถพัฒนาวิธีการถ่ายทอดจากวิธีการดั้งเดิม มาเป็นการถ่ายทอดอย่าง

---

[๑] *ในขณะที่ดำรงตำแหน่งคณบดีคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.*

[๒] *เช่น ตักสิลา เป็นอาทิ.*

เป็นระบบ คือได้พัฒนาสถาบันการศึกษาขึ้น มีบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญในการถ่ายทอดความรู้โดยเฉพาะที่เรียกกันว่า **"ครู"** ผลดีที่เกิดขึ้นคือ การเรียนรู้ของมนุษย์มีประสิทธิภาพสูง เป็นผลให้สังคมของมนุษย์พัฒนาไปได้อย่างรวดเร็ว ทิ้งสังคมของสัตว์โลกอื่นๆ อย่างลิบลับ

แม้ว่าในปัจจุบันนี้มนุษย์จะมีสถาบันการศึกษาสำหรับถ่ายทอดความรู้เพื่อพัฒนาคน แต่มนุษย์ก็ยังใช้เวลาส่วนใหญ่ในวันหนึ่งๆ นอกสถาบันการศึกษาสำหรับเด็กในวัยเรียน ส่วนผู้ใหญ่และเด็กก่อนวัยเรียนนั้นก็เรียนรู้เรื่องต่างๆนอกสถาบันการศึกษาทั้งสิ้น ด้วยเหตุนี้ครูนอกสถาบันการศึกษาจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าครูในสถาบันการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ครูคนแรกๆ คือมารดาและบิดา มีความสำคัญมากที่สุด เพราะเป็นผู้ให้การศึกษาคนแรกแก่ลูก ในทางจิตวิทยาเป็นที่ยอมรับกันอย่างแน่ชัดว่า ประสบการณ์ของเด็กในระยะ ๕ ปีแรกมีความสำคัญที่สุดในชีวิต เพราะเด็กในวัยนี้มีสภาพเหมือน "ไม้อ่อน" ที่แท้จริง สามารถ "ดัด" ให้มีบุคลิกภาพที่ดี และปูพื้นฐานความสามารถในด้านต่างๆ ได้ง่าย ซึ่งถ้าปล่อยให้อายุมากขึ้นจะดัดได้ยากหรืออาจดัดไม่ได้เลย

ทั้งครูในสถาบันการศึกษาและครูนอกสถาบันการศึกษาต่างมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่คนซึ่งเป็นสมาชิกในสังคม ช่วยพัฒนาคนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณธรรมที่พึงประสงค์ของสังคมนั้นๆ คนที่ได้รับการพัฒนาแล้วนี้ก็จะเป็นผู้ไปพัฒนาสังคมอีกต่อหนึ่งตามแนวทางที่เป็นอาชีพของตน หรือแนวทางที่ตนมีความถนัดต่อไป เป็นผลให้สังคมนั้นเกิดการพัฒนามีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งๆขึ้นไป ครูจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งในการสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่สังคมมนุษย์ตลอดมาทุกยุคทุกสมัย ไม่ว่าคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นจะตระหนักในความสำคัญของครูหรือไม่ก็ตาม

สังคมไทยในสมัยก่อนยกย่องครูไว้ในฐานะอันสูงยิ่ง โดยไม่อาจเทียบได้กับสมัยปัจจุบัน เกี่ยวกับเรื่องนี้ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ให้ความเห็นไว้ว่า

"...สำหรับเมืองไทยตั้งแต่ดั้งเดิมมาทีเดียว เท่าที่รู้กันทั่วไปก็มีสถาบันซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของคนไทยอยู่ ๒ – ๓ สถาบัน คือ พ่อแม่สถาบันหนึ่ง ครูบาอาจารย์สถาบันหนึ่ง ศาสนา พุทธศาสนาก็นับถือพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ แล้วก็พระมหากษัตริย์ เหล่านี้เรียกได้ว่าเป็นสถาบันชั้นสูงที่เคารพนับถือของคนไทยทั้งปวง..." [๓]

ในอดีตครูมีฐานะเป็นปูชนียบุคคลอย่างแท้จริง ไม่ว่าจะเป็นครูสอนวิชาหนังสือ หรือสอนวิชาชีพ ความจริงข้อนี้ เห็นได้จากพฤติกรรมต่างๆ ของคนไทยสมัยก่อนที่ให้การยกย่องสถาบันครูในลักษณะต่างๆ จนแทบจะกล่าวได้ว่า ระลึกถึงครูบาอาจารย์อยู่แทบทุกลมหายใจเข้าออก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก่อนการใช้วิชาความรู้ที่ได้รับการประสิทธิ์ประสาทมาจากครู หนังสือ **มูลบทบรรพกิจ** ซึ่งเป็นหนังสือเรียนที่ถือว่าเป็นมาตรฐานเล่มแรกในโรงเรียนของไทย ซึ่งพระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจาริยางกูร) สมัยเป็นหลวงสารประเสริฐ เรียบเรียงขึ้นตามพระบรมราชโองการของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนหลวง ก่อนเริ่มเรื่องพระไชย-สุริยาได้มีบทไหว้ครู ดังนี้

◎ *ยานี ๑๑*

◎ *สะ ธุสะ จะขไหว้ พระศรีไตรสระณา*
พ่ แม่ แลครูบา เทวะดาในราษี
◎ *ข้าเจ้าเอา ก ข เข้ามาต่ ก กามี*
แก้ไขในเท่านี้ ดีมิดีอย่าตรีชา

สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงพระนิพนธ์**คำอธิบายเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน** ซึ่งหอพระสมุดวชิรญาณได้ชำระแล้วไว้ว่า บทเสภานั้นจะขึ้นต้นด้วยคำไหว้ครู และทรงยกตัวอย่างคำไหว้ครูเสภาที่ได้มาจากผักไห่ แขวงกรุงเก่า ไว้ดังนี้

"สิบนิ้วจะประนมเหนือเกศา
ไหว้พระพุทธพระธรรมล้ำโลกา พระสงฆ์ทรงศีลาว่าโดยจง
คงคายมนามาเป็นเกณฑ์ พระสุเมรุหลักโลกสูงระหง
ดินน้ำลมไฟอันมั่นคง จึงดำรงได้รอดมาเป็นกาย

---

[๓] *คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., "ความคิดเห็นเกี่ยวกับครู", **ข้อคิดฝึกหัดครูจากการสัมมนา สจ.** (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๗), หน้า ๒๐๑.*

ไหว้คุณบิดรแลมารดา ครูฟักอักษราสิ้นทั้งหลาย
อนึ่งจะบังคมองค์นารายณ์ อันสถิตแทนสายสมุทรไท" [๔]

ตอนขุนแผนและพลายงาม ปลุกเครื่องรางของขลังก่อนเดินทัพไปรบเมืองเชียงใหม่ ก็มีพิธีกรรมทางไสยศาสตร์และตามด้วยการไหว้ครู

"คราน้ันขุนแผนแสนศักดา คิดกับลูกยาหาช้าไม่
จะปลุกเครื่องให้เรืองฤทธิไกร จึงชวนกันออกไปที่ป่าช้า
ให้ทหารปลูกศาลขึ้นฉับพลัน ตั้งบายศรีสามชั้นทั้งซ้ายขวา
หัวหมูเป็ดไก่ทั้งเหล้ายา เครื่องเซ่นจัดหามาเรียงราย
เอาผ้าขาวปูลาดดาดเพดาน นมัสการจุดธูปเทียนถวาย
ในมณฑลนั้นให้อยู่แต่ผู้ชาย วงสายสิญจน์รอบเป็นขอบคัน
พ่อลูกเข้านั่งกลางมณฑล อ่านมนต์โองการอันกวดขัน
ชุมนุมเทวดามาพร้อมกัน ทุกช่องชั้นอินทร์พรหมยมยักษ์
ทั้งพระเพลิงพระยากรุงพาลี พระภูมิเจ้าที่อันมีศักดิ์
อีกพระไพรเจ้าป่าพนารักษ์ พระนารายณ์ทรงจักรศิวาทิตย์
พระคเนศร์พินายทั้งซ้ายขวา ขอเชิญลงมาให้ศักดิ์สิทธิ์
ทั้งคุณแก้วสามประการอันชาญชิด บิดามารดาสถาวร
คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ พระโองการบพิตรอดิศร
ขออัญเชิญมาช่วยอวยพร ให้เรืองฤทธิ์ขจรทุกสิ่งอัน"

เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งที่คนไทยให้ความเคารพสถาบันครูอย่างสูง เพราะครูในสมัยโบราณคือพระภิกษุ โรงเรียนในสมัยโบราณก่อนรัชกาลที่ ๕ ยังไม่มี วัดคือแหล่งของความรู้ทั้งมวล อาจกล่าวได้ว่าคนไทยอาจศึกษาหาความรู้แทบทุกสาขาได้จากวัด ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันสงฆ์กับประชาชนในสมัยโบราณมีความแน่นแฟ้นมาก ประชาชนมีความยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา กุลบุตรจะต้องบวชตามประเพณี และเมื่อบวชแล้วก็ต้อง "เรียน" หรือศึกษาธรรมะ ตลอดจนศิลปวิทยาการอื่นๆ ในวัด ผู้ที่ยังมิได้บวชเรียนถือว่าเป็นคนยังไม่สุกคือเป็นคน "ดิบ" ต่อเมื่อบวชเรียนแล้วจึงพร้อมที่จะดำรงชีวิตอย่างผู้ใหญ่มีความรับผิดชอบต่อไปได้ จึงเป็นความนิยมประการหนึ่งที่จะให้ชายหนุ่มทุกคนเมื่อครบวัยบวชได้บวชก่อนสมรส

นอกจากบุคคลธรรมดาสามัญจะบวชเรียนตามประเพณีนิยมแล้ว แม้แต่พระมหากษัตริย์ก็ทรงปฏิบัติเช่นเดียวกัน พระมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน ทรงเป็นพุทธมามกะและทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา หลายพระองค์ทรงศรัทธาถึงกับทรงพระผนวช ซึ่งมีตัวอย่างมาแล้วในประวัติศาสตร์ไทยตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานี สมัยนั้นพระมหากษัตริย์องค์ที่ ๔ แห่งราชวงศ์พระร่วง คือพญาลิไท ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่งในสมัยนั้น พระองค์เสด็จออกทรงพระผนวชและทรงศึกษาหลักธรรมะจนแตกฉาน จึงทรงแต่งหนังสือไตรภูมิพระร่วงขึ้น ซึ่งเป็นหนังสือสำคัญที่สุดเล่มหนึ่งของไทย

พระมหากษัตริย์ไทยในสมัยต่อมาที่ทรงเลื่อมใสศรัทธาในพระบวรพุทธศาสนาถึงกับทรงพระผนวช คือ สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ยุคนี้ก็เป็นอีกระยะหนึ่งที่พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองอย่างยิ่ง ซึ่งเป็นสมัยที่ไทยมีกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์พระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ ตลอดจนข้าราชการชั้นสูงก็นิยมส่งบุตรหลานให้บวชตามประเพณี เริ่มตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช พระปฐมบรมกษัตริย์แห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ แม้พระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน คือพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ตลอดจนสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯสยามมกุฎราชกุมาร ก็ทรงพระผนวชและทรงผนวชแล้วทั้งสิ้น

การที่สถาบันพระมหากษัตริย์ซึ่งเป็นสถาบันสูงสุดในทางโลกให้ความสำคัญต่อการ "บวชเรียน" ตามคติทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นตัวอย่างอันดีที่บุคคลสามัญจักได้ประพฤติปฏิบัติตาม ผลก็คือ พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งทำหน้าที่ "ครู" จนมีผู้เรียกพระผู้ทำหน้าที่สอนว่า "พระครู" และต่อมากลายเป็นสมณศักดิ์ในทางสงฆ์ จึงได้รับการยกย่องและเทิดทูนไว้ในฐานะอันสูงยิ่ง ซึ่งก่อให้เกิดผลดีต่อ "สถาบันครู" ของไทย ตั้งแต่โบราณมาจนกระทั่งเข้าสู่สมัยรัชกาลที่ ๓ [๕] แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อเกิดมีโรงเรียนขึ้นเป็นครั้งแรกและ

---

[๔] *พระนิพนธ์ของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ,* ***ว่าด้วยการชำระหนังสือเสภาขุนช้างขุนแผน*** *(ฉบับพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๔๖๐) เมื่อ ๗ สิงหาคม ๒๔๖๐.*

[๕] *กระทรวงศึกษาธิการ,* ***๒๐๐ ปีของการศึกษาไทย*** *๒๕๒๕, หน้า ๒๗.*

เพิ่มมากขึ้นในระยะต่อมา บทบาทของพระสงฆ์ในการเป็นครูจึงค่อยๆ ลดน้อยลงจนกระทั่งเหลือแต่การเป็นครูให้แก่พระสงฆ์ด้วยกันเอง ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

มรดกของชาติในเรื่องการเคารพครูบาอาจารย์นี้มิได้สูญสิ้นไป แต่ยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าจะทุเลาความเข้มข้นลงบ้างในด้านการปฏิบัติอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม แต่ยังสามารถดำรงเอกลักษณ์ของไทยที่เด่นชัดไว้ได้ เรามีประเพณีการ **"ยกครู"** ก่อนการปฏิบัติการโดยใช้วิชาชีพ เป็นการแสดงความเคารพต่อครูบาอาจารย์ เช่น ก่อนที่วงดนตรีไทยจะเริ่มแสดง เจ้าภาพจะต้องจ่าย "ค่ายกครู" เป็นเงินเพียงเล็กน้อยตามธรรมเนียมให้แก่หัวหน้าวง ส่วนผู้ที่ใช้วิชาชีพก็จะเริ่มด้วยการไหว้ครูในรูปแบบเฉพาะของแต่ละวิชาชีพ ดังที่เห็นกันเป็นประจำในปัจจุบัน ได้แก่ การรำมวย เป็นการไหว้ครูก่อนเริ่มชก การไหว้ครูละครก่อนเริ่มแสดง การไหว้ครูโขนครูดาบ ครูลำตัด ครูดนตรี ครูช่างฝีมือต่างๆ ตลอดจนการไหว้ครูประจำปีของสถาบันการศึกษาไทยทั่วประเทศ เป็นต้น

การเคารพครูบาอาจารย์นั้นตามประเพณีของไทยเรามิได้จำกัดแต่เฉพาะครูบาอาจารย์ที่เป็นบุคคล แต่รวมไปถึงวัตถุสิ่งของที่ใช้ในการประกอบอาชีพ เป็นเครื่องมือหรืออุปกรณ์สำหรับใช้ทำมาหาเลี้ยงชีพ หรือเป็นสิ่งที่เคยใช้ประโยชน์มาก่อนในด้านการศึกษา เป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณที่แผ่ไปถึงวัตถุสิ่งของด้วย ดังเช่นครูบาอาจารย์สมัยก่อนท่านห้ามนักเรียนมิให้ดูหมิ่นหนังสือ เช่น นั่งทับ เหยียบย่ำ ใช้เท้าเขี่ย นำไปไว้ในที่อันไม่เหมาะสม ทำลายโดยจงใจหรือไม่จงใจก็ตาม ต้องใช้ด้วยความระมัดระวัง ใช้อย่างทะนุถนอม ด้วยสำนึกในการอนุรักษ์ เมื่อใช้เสร็จก็แสดงความเคารพ มิใช่ทิ้งขว้าง ท่านสอนว่าถ้ามิทำเช่นนั้นจะกลายเป็นคนโง่ เรียนหนังสือไม่จำ

ช่างตีเหล็กก็ต้องระวังรักษาเตาเผาเหล็กไว้เป็นอย่างดี เพราะเป็นเครื่องมือสำคัญในการทำมาหากิน เมื่อครบรอบปีก็มีการไหว้ครู และแสดงความเคารพเตาเผา ซึ่งเป็นประเพณีที่ยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน เช่น ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ผู้แสดงโขนก็เช่นเดียวกัน ก่อนสวมหัวโขนก็ต้องแสดงความเคารพหัวโขน ซึ่งเปรียบเสมือนครูบาอาจารย์เสียก่อน มิฉะนั้นเชื่อกันว่าจะเกิดปัญหาอุปสรรค หรือวิบัติต่างๆทำให้แสดงไม่ได้ หรือแสดงไม่ดี หรือเกิดภัยอันตรายต่อผู้แสดงขึ้นได้ เหล่านี้เป็นเพียงบางตัวอย่างของการแสดงความเคารพต่อวัตถุที่มี "บุญคุณ" อันเป็นมรดกทางเอกลักษณ์อันดีงามของไทยที่มีมาแต่โบราณ

การปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครูเป็นการแสดงความเคารพอย่างหนึ่งที่เรียกกันตามคติทางพระพุทธศาสนาว่าเป็น "ปฏิบัติบูชา" ศิษย์ที่ปฏิบัติตามจะได้รับประโยชน์ ทำงานสำเร็จลุล่วง สามารถประยุกต์วิชาการที่ร่ำเรียนมาให้เกิดประสิทธิภาพได้ ผู้ปฏิบัติก็จะเกิดความภาคภูมิใจ จึงถือกันว่า "ศิษย์มีครู" เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือได้รับการยกย่องในสังคม เพราะเป็นบุคคลที่มี "สถาบันครู" ซึ่งเป็นสถาบันชั้นสูงในสังคมรองรับ ศรีปราชญ์กวีเอกของไทยในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้แสดงความภูมิใจและหยิ่งในศักดิ์ศรีการมีครูของตน ในโคลงที่เขียนไว้บนพื้นทรายในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต คือก่อนถูกประหารชีวิต ณ จังหวัดนครศรีธรรมราชว่า

"ธรณีนี่นี้ เป็นพยาน
เราก็ศิษย์มีอาจารย์ หนึ่งบ้าง
เราผิดท่านประหาร เราชอบ
เราบ่ผิดท่านมล้าง ดาบนี้คืนสนอง"

ในทางตรงกันข้าม ศิษย์ที่ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของครู แต่ทำนอกรีตนอกรอยก็ถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่เคารพ จะได้รับการประณามว่าเป็น "ศิษย์นอกครู" ซึ่งไม่เป็นมงคลแก่ชีวิตเช่นเดียวกัน "ลูกนอกคอก" หรือลูกที่ไม่อยู่ในโอวาทพ่อแม่ แต่ไปกระทำผิดประเพณีนิยมของพ่อแม่หรือวงศ์ตระกูล และถ้าศิษย์ผู้ใดไปเปลี่ยนแปลงคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์เสียใหม่ ก็ยิ่งเป็นการแสดงความลบหลู่ครูบาอาจารย์อย่างยิ่ง ถือว่าเป็น "ศิษย์คิดล้างครู" ซึ่งเป็นการผิดจารีตประเพณีอันร้ายแรงที่สุด คตินิยมดังกล่าวนี้สอดคล้องกับหลักของพระพุทธศาสนาฝ่ายหินยานที่ยึดมั่นในต้นแบบหรือคำสั่งสอน ตลอดจนวิธีปฏิบัติดั้งเดิม

ตั้งแต่สมัยพุทธกาล ซึ่งถือกันว่าเหมาะสมและดีที่สุดแล้ว ไม่สมควรที่จะยินยอมให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ มิฉะนั้น ศาสนาซึ่งก่อตั้งขึ้นมาโดยสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระศาสนาจากการตรัสรู้ก็จะค่อยๆ เสื่อมสลายไป คตินิยมดังกล่าวนี้แสดงถึงการให้ความสำคัญในระดับสูงสุดแก่ครู ซึ่งในกรณีของพระพุทธศาสนาก็คือพระพุทธเจ้าทรงเป็น "บรมครู" ของชาวโลกทั้งมวล

การไหว้ครูตามคตินิยมทางพระพุทธศาสนา

วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ตลอดจนโลกทัศน์ต่างๆ ของคนไทยนั้นผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาอย่างแนบสนิทมานานเท่าที่ประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้ของไทยจะยืนยัน อย่างน้อยที่สุดในสมัย ๗๐๐ ปีเศษมาแล้วเมื่อสุโขทัยเป็นราชธานีนั้น พระพุทธศาสนาก็ได้มาตั้งมั่นอยู่ในประเทศไทยอย่างมั่นคงแล้ว เป็นที่แน่นอนว่าอิทธิพลของพระพุทธศาสนานั้นได้ฝังลึกอยู่ในเรื่องของครูมาตั้งแต่โบราณกาล ดังจะเห็นได้ชัดจากตัวอย่างกาพย์กลอนในวรรณคดีไทยที่ได้ยกมาในตอนต้น ก่อนจะไหว้ครู จะต้อง *"ไหว้พระศรีไตรสระณา"* เสียก่อนเป็นลำดับแรก คือ *"สิบนิ้วจะประนมเหนือเกศา ไหว้พระพุทธพระธรรมล้ำโลกา พระสงฆ์ทรงศีลาว่าโดยจง"* เป็นตัวอย่าง ดังนั้น ถ้าศึกษาคตินิยมทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับครูเราก็จะเกิดความเข้าใจมรดกทางเอกลักษณ์ของไทยเกี่ยวกับครูชัดเจนยิ่งขึ้น

คำว่า "ครู" มาจากคำภาษาบาลี ว่า "ครุ" แปลว่า "หนัก" คือหนักแน่นในด้านความรู้ ความประพฤติ และอารมณ์ เป็นหลักให้ศิษย์ยึดถือเป็นตัวอย่างที่ดีและเป็นที่พึ่งของศิษย์ได้ ครูเป็น "กัลยาณมิตร" ของศิษย์ พระบรมครูในพระพุทธศาสนาหรือพระพุทธองค์ทรงเปรียบพระองค์เองว่าทรงเป็นกัลยาณมิตรของสัตว์โลกทั้งหลาย ดังที่ได้ตรัสว่า

"จริงอยู่อานนท์ สัตว์ทั้งหลายผู้มีความเกิด แก่ เจ็บ ตาย เป็นธรรมดา ได้อาศัยเราเป็นกัลยาณมิตรแล้ว ย่อมพ้นความเกิด แก่ เจ็บ ตาย"[๖]

กัลยาณมิตรอันเป็นบทบาทของครูนี้ ตามที่ปรากฏในวิสุทธิมรรคภาค ๑ เป็นภาษาบาลีมีความว่า

"ปิโย ครุ ภาวนีโย วตฺตา จ วจนกฺขโม
คมฺภีรญฺจ กถ กตฺตา โน จฏฺฐาเน นิยุญชเย"[๗]

แยกออกได้เป็นคุณสมบัติ ๗ ประการ คือ

๑. ปิโย เป็นที่รักนิยมของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย อันได้แก่ ศิษย์ เพื่อนร่วมงาน ผู้ใต้บังคับบัญชา ผู้บังคับบัญชา ตลอดจนบุคคลทั่วไป คุณสมบัติข้อนี้มิใช่เหตุ แต่เป็นผล ที่เกิดจากการที่ครูผู้นั้นตั้งอยู่ในคุณความดีทั้งสามทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ

ความดีทางกายของครู ได้แก่ การมีบุคลิกภาพที่ดี รู้จักวางตนให้เหมาะสม แต่งกายสุภาพเรียบร้อย มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ไม่เป็นคนเย่อหยิ่งอวดตน ยึดมั่นในความคิดของตนโดยไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น รู้จักถ่อมตนและประมาณตน มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีกิริยามรรยาทดี สมเป็น "พ่อแม่คนที่ ๒" ของศิษย์ ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมเป็นหลัก ไม่ทำให้ส่วนรวมเสียหายเพราะผลประโยชน์ส่วนตัว

ความดีทางวาจาของครูประกอบด้วยการละเว้นจากการประพฤติมิชอบทางวาจา เช่นการทะเลาะกับศิษย์ เกรี้ยวกราดแสดงอารมณ์ฉุนเฉียวต่อศิษย์หรือผู้อื่น ใช้วาจาไม่สุภาพ นินทาว่าร้ายผู้อื่น พูดจาเหลวไหลไร้สาระ พูดจาส่อเสียด หรือพูดในเชิงทำลายไม่สร้างสรรค์ ในทางตรงกันข้ามครูต้องเป็นผู้มีวาจาสุภาพ พูดในสิ่งที่มีสาระและเกิดประโยชน์แก่ศิษย์และผู้ฟังอื่นๆ ไม่พูดเฉพาะแต่เรื่องของตนเอง รักษาสัจจะและคำมั่นสัญญา ไม่กล่าวเท็จหรือบิดเบือนความจริง รู้จักยกย่องชมเชยศิษย์หรือบุคคลอื่นที่ประสบความสำเร็จ หรือทำความดี เป็นการส่งเสริมและให้กำลังใจ

ความดีทางใจเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับบุคคลไม่ว่าจะเป็นครูหรือไม่เป็นก็ตาม ทั้งนี้เพราะใจนั้นเป็นใหญ่ เป็นประธาน เป็นเสมือนผู้บัญชาการใหญ่ที่ควบคุมกายและวาจาอีกต่อหนึ่ง ถ้าใจคิดไม่ตรงกับกายและวาจาแล้ว แม้ว่าพฤติกรรมที่แสดงออกมานั้น ผู้แสดงจะใช้ความระมัดระวังสักเพียงใดก็คือการเสแสร้ง

๖,๗ *คำชี้แจงของพระเทพสิทธิมุนี เมื่อครั้งยังเป็นที่พระราชสิทธิมุนี ใน อมร รักษาสัตย์ "ครูบาอาจารย์ : ความหมายและภาระหน้าที่"* ***สังคมศาสตร์*** *๔ (ตุลาคม ๒๕๑๑), หน้า ๕๗๑.*

ซึ่งไม่มีทางจะ “ตบตา” ผู้คนได้ตลอดไป ย่อมจะมีสักครั้งหนึ่งที่เขาต้องทราบ ดังนั้นการแสดงออกด้วยกายและวาจาที่ดีจึงต้องมีจิตใจที่ดีงามเป็นผู้ควบคุมบงการด้วย พฤติกรรมต่างๆ จึงจะมีความ “บริสุทธิ์” เพราะแสดงออกด้วยความ “จริงใจ” ดังนั้น ครูจะเป็นที่เคารพรักของศิษย์ได้ เพราะครูมีความปรารถนาดี หรือ “เมตตา” ต่อศิษย์อย่างแท้จริง แม้ว่าครูบางคนอาจกระทำต่อศิษย์ด้วยกายและวาจาที่อาจจะเกินเลยไปบ้าง เช่น ดุ หรือเฆี่ยนตีในบางครั้ง แต่ถ้าครูผู้นั้นมีความรักความปรารถนาดี มีความเมตตาต่อศิษย์อย่างจริงใจแล้ว ศิษย์ย่อมเข้าใจและซาบซึ้งน้ำใจของครูไม่วันใดก็วันหนึ่ง อาจไม่เกิดขึ้นในทันทีเพราะต้องอาศัยเวลา ศิษย์บางคนมาตระหนักถึงคุณความดีของครูบาอาจารย์เมื่อตนได้จบการศึกษาออกไปประกอบอาชีพแล้วก็มีไม่น้อย

๒. ครุ แปลว่า “หนัก” หมายความว่าเป็นบุคคลที่มีความหนักแน่น ไม่โลเล หูเบาเป็นหลักยึดของศิษย์ได้ ปฏิบัติตนดีน่าเคารพ น่าเชื่อถือ ในด้านความรู้ก็มีพรั่งพร้อมบริบูรณ์ในวิทยาการที่สอน ขยันหมั่นเพียรในการสั่งสอนอบรมศิษย์โดยไม่ท้อถอย หรือย่อท้อต่ออุปสรรค

๓. ภาวนีโย เป็นผู้มีความเพียรพยายามในการฝึกอบรมตนเอง ให้เป็นผู้มีความก้าวหน้าในทางวิชาการและความเป็นครูที่ดีมีคุณภาพให้สามารถรู้ทันโลก มีความทันสมัยอยู่เสมอ ครู คือผู้ฝึกอบรมและสั่งสอนผู้อื่น จึงต้องฝึกอบรมและสั่งสอนตนเองด้วยเพื่อตนจะสามารถเป็นแบบอย่างที่ดีได้ ดังพระพุทธวจนะที่ว่า

“ในหมู่มนุษย์ ผู้ฝึกตนแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุด ผู้ฝึกตนดีแล้วจึงควรฝึกผู้อื่น”

ยิ่งในสมัยปัจจุบันนี้ ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการทุกด้านเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วมาก ถ้าครูไม่ติดตามให้ทัน เพียงไม่นานก็จะกลายเป็นคนล้าหลังไม่ทันโลก

๔. วตฺตา เป็นผู้มีความสามารถในการพูด ในการเลือกใช้ถ้อยคำ ทำให้ผู้ฟังสนใจเกิดประโยชน์ มิใช่ฟังแล้วน่าเบื่อหน่าย ทำให้ไม่อยากศึกษาเล่าเรียนต่อไป อาชีพครูเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยการพูดเป็นเครื่องมือสำคัญ ยกเว้นครูบางประเภท เช่น ครูสอนคนใบ้ ซึ่งหันมาใช้มือแทนปาก ครูที่ดีจึงควรเป็นคนพูดดี มิใช่ดีแต่พูด หรือพูดเป็นน้ำท่วมทุ่ง หาสาระใดมิได้

๕. วจนกฺขโม อดทนต่อคำพูดแสลงใจ เสียดแทงจิตใจ หรือการล่วงเกินของผู้อื่น อันได้แก่ ผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และศิษย์ การทำร้ายกันด้วยคำพูดนี้ไม่ว่ากระทำโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม มิใช่ว่าจะเกิดผลทุกครั้งเสมอไป เพราะขึ้นอยู่กับผู้รับหรือผู้ถูกทำร้าย เข้าทำนอง “ตบมือข้างเดียวย่อมไม่ดัง” กล่าวคือถ้าผู้รับยอมรับการถูกทำร้าย ผลร้ายก็จะเกิดขึ้นแก่จิตใจของผู้นั้น เพราะจิตใจไปรับเอาสิ่งที่ชั่วร้ายเป็นโทษเข้า เสมือนบริโภคยาพิษ ก็ย่อมเกิดพิษแก่ร่างกาย แต่ถ้าเราปฏิเสธไม่ยอมรับสิ่งชั่วร้ายที่เขาพยายามยัดเยียดให้ สิ่งนั้นก็ย่อมตกเป็นของผู้ให้เอง เรื่องนี้สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงตรัสเปรียบเทียบต่อพราหมณ์คนหนึ่งว่า *“ดูก่อน พราหมณ์ ถ้าตถาคตมิรับภัตตาหารซึ่งพราหมณ์นำมาถวายนี้แล้ว ภัตตาหารนี้จะตกเป็นของผู้ใด”* ฉันใดก็ฉันนั้น ผู้ใดก็ตามที่ไม่สามารถอดทนต่อคำพูดแสลงใจได้ ใจผู้นั้นเองย่อมเป็นทุกข์ ไม่อาจเป็นครูหรือกัลยาณมิตรที่ดีได้ มีคำเตือนสติเป็นกลอนง่ายๆ ที่อาจนำมาใช้ป้องกันมิให้เกิดความรู้สึกต่อคำเสียดแทงแสลงใจ ว่าดังนี้ *“ปิดหูซ้ายขวา ปิดตาสองข้าง ปิดปากเสียบ้าง จะนั่งนอนสบาย”*

๖. คมภีรญฺจ กถ กตฺตา มีความสามารถในการสอน สามารถอธิบายเรื่องที่ยากให้เป็นเรื่องง่ายเข้าใจได้ มิใช่ตรงกันข้ามคือทำให้เรื่องง่ายกลายเป็นยากเย็น ดังเช่นในสมัยเมื่อหลายสิบปีมาแล้ว ในขณะที่ยังมีมหาวิทยาลัยอยู่เพียงแห่งสองแห่งในประเทศไทย บรรดานิสิตนักศึกษาสมัยนั้นมักจะ “ทึ่ง” ในอัจฉริยภาพของผู้บรรยายซึ่งเป็นผู้คงแก่เรียน เพราะสิ่งที่ท่านบรรยายนั้นส่วนใหญ่ไม่มีใครเข้าใจ นับว่าเป็นเรื่องดีที่ในปัจจุบันนี้คตินิยมในเรื่องนี้เปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น ตามแนวพระพุทธวจนะข้อนี้

แม้ว่าในปัจจุบันนี้วิทยาการทางด้านการศึกษาจะเจริญก้าวหน้าไปไกล มีการนำ “เครื่องช่วย” ต่างๆ มาใช้เพื่อเสริมประสิทธิภาพในการสอนของครูมากขึ้น

เช่น โสตทัศนูปกรณ์ประเภท วิทยุ โทรทัศน์ ภาพยนตร์ ตลอดจนคอมพิวเตอร์ แต่สิ่งเหล่านี้ก็เป็นเพียงตัวประกอบเท่านั้น ตัวเอกก็ยังเป็น “ครู” อยู่ร่ำไป เพราะสิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยมนุษย์ หรือครูที่มีความสามารถเป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้น ผลงานเหล่านี้ถึงแม้จะมีความวิจิตรพิสดารสักเพียงใดก็ไม่สามารถใช้แทนครูได้โดยสมบูรณ์ เพราะมนุษย์สามารถถ่ายทอด “ความรู้สึก” ไปสู่กันและกันได้ดีกว่าเครื่องจักรกล และการเรียนรู้นั้นทราบกันดีแล้วว่าถ้าขาด “ความรู้สึก” แล้วก็ไม่น่าสนใจ หรือไม่เกิดประสิทธิผลมากเท่าที่ควร

๗. โน จฏ จาเน นิบุณชเย ไม่ชักนำศิษย์ไปในทางเสื่อมเสีย เช่น สนับสนุนศิษย์ให้ติดในอบายมุข ครูต้องชี้แนะทางเดินที่ถูกต้องให้ศิษย์ เป็นพี่เลี้ยง เป็นพ่อแม่คนที่สองคอยสั่งสอนอบรมให้ศิษย์เป็นคนดี มีความคิดชอบ ความเห็นชอบ ถึงแม้ว่าครูจะมิได้เป็นครูผู้สอนวิชาศีลธรรมโดยตรง แต่การสั่งสอนชักจูงศิษย์ให้อยู่ในศีลในธรรม ให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบนั้นเป็นหน้าที่ของครูดีทุกคน ไม่เกี่ยวกับวิชาที่สอน

ครูผู้ใดมีคุณสมบัติครบ ๗ ประการ ดังได้กล่าวมาแล้วนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็น “กัลยาณมิตร” ของศิษย์ ควรแก่การเคารพบูชาในฐานะ “ปูชนียบุคคล” เปรียบเทียบเสมอพ่อแม่คนที่สอง ครูดีเช่นนี้ถือศิษย์เปรียบเสมือน “ลูก” ของตนเอง คนโบราณจึงเรียกศิษย์ว่า “ลูกศิษย์” เพราะมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างลึกซึ้งแนบแน่นเหมือนลูกนั่นเอง

พิธีไหว้ครู

พิธีไหว้ครู เป็นพิธีกรรมที่ศิษย์จัดให้มีขึ้นเป็นประจำปีโดยมาชุมชุมพร้อมกันเพื่อแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อครู ทั้งที่ล่วงลับไปแล้ว และที่ยังมีชีวิตอยู่ ตลอดจนเทพเจ้าซึ่งตามคตินิยมถือว่าเป็นครูบาอาจารย์สามารถดลบันดาลให้ศิษย์ที่เคารพบูชาประสบความสำเร็จผ่านพ้นอุปสรรคในวิชาชีพของตนไปได้ ศิลปินไทยจะถือว่าการไหว้ครูศิลปินของตนเป็นพิธีที่สำคัญที่จะต้องกระทำทุกปี[๘]

แม้ว่าการจัดพิธีไหว้ครูจะมีจุดประสงค์สำคัญอยู่ที่การแสดงความกตัญญูกตเวทีต่อครูบาอาจารย์ แต่ยังมีจุดประสงค์สำคัญอื่นๆ รวมอยู่ด้วยอีกหลายประการ ซึ่งหลวงประดิษฐไพเราะ[๙] (ศร ศิลปบรรเลง) ได้กล่าวไว้ ๔ ประการ คือ

๑. เป็นการประกันความยึดมั่นในความเคารพ จงรักภักดีต่อครู ได้ผลในการอบรมจรรยาอย่างมากศิษย์ที่ดีจะไม่กล้าทรยศต่อครู เข้าทำนอง “ศิษย์คิดล้างครู”

๒. เป็นการขออภัยโทษในระหว่างครูกับศิษย์ แม้ว่าจะมีข้อผิดพ้องหมองใจกัน ก็เป็นอันให้อภัยแก่กันและกัน เมื่อศิษย์ผู้นั้นมาทำการเคารพครูในพิธีไหว้ครู

๓. เป็นการสมานความสามัคคีในระหว่างเพื่อนศิษย์ด้วยกัน เพราะเป็นโอกาสที่ศิษย์ทั้งหลายจะมาประชุมกันอย่างพร้อมเพรียง

๔. เป็นการปลูกความเชื่อมั่น ให้มีจิตใจเข้มแข็งยึดมั่นในภูมิความรู้ ความสามารถแห่งตน ตามวิชาการที่ได้รับจากครู ในโอกาสนี้ศิษย์มักจะแสดงความรู้ของตนต่อหน้าครูบาอาจารย์และเพื่อนศิษย์ เช่น ในพิธีไหว้ครูดนตรีจะมีการเล่นดนตรีที่ยากและซับซ้อนเพื่อแสดงภูมิรู้ และความสามารถของผู้เล่น สลับการบวงสรวงหลายเพลง

การไหว้ครูนี้โดยคตินิยมของไทย ถือว่าผู้ใดปฏิบัติจะเกิดสิริมงคลเกิดความสบายใจ มีความเจริญรุ่งเรืองและประสบความสำเร็จในกิจการงานของตน เป็นที่นิยมนับถือของคนทั้งหลาย

อาจารย์จำนงค์ ทองประเสริฐ[๑๐] ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับผลดีที่เกิดขึ้นจากการไหว้ครูไว้อย่างน่าฟัง ดังนี้

“...การที่ผู้น้อยนำดอกไม้ธูปเทียนเป็นเครื่องสักการะมามอบให้ด้วยความเคารพและครูก็รับไหว้ด้วยเมตตานั้น เป็นภาพที่หาดูไม่ได้ในต่างแดน ยิ่งในยุโรปและอเมริกาด้วยแล้ว ภาพอย่างนี้จะไม่มีวันได้พานพบเลย ดอกไม้ธูปเทียนที่ศิษย์นำไปมอบให้ครูอาจารย์นั่นแหละครับ เป็นสิ่งที่จะปิดช่องว่างระหว่างครูกับศิษย์ได้ ศิษย์พยายามช่วยตัวเอง ยกตัวเองให้สูงขึ้น

---

[๘] *มนตรี ตราโมท, “ดุริยเทพ”, ใน คณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ, **พิธีไหว้ครูดนตรีไทย** (สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๒๔) หน้า ๑๑ – ๑๒.*

[๙] *หลวงประดิษฐไพเราะ, “การไหว้ครู”, **เรื่องเดิม.** หน้า ๗.*

[๑๐] *จำนงค์ ทองประเสริฐ, “การไหว้ครู”, ใน **เอกลักษณ์ไทย** ๑ : ๕ (พฤษภาคม ๒๕๒๐), หน้า ๑๑๐.*

ครูอาวุโสกำลัง"มอบ" หนังสือ จินดามณี ให้แก่นักศึกษาในพิธีมอบครุสิทธิ์

อาจารย์ซึ่งนั่งล้อมรอบนักศึกษากำลังโบกควัน เทียนไปยังนักศึกษาเป็นการอำนวยพร

ครูอาวุโสกำลังนำนักศึกษาสวดมนต์ในพิธี บายศรีสู่ขวัญก่อนพิธีมอบครุสิทธิ์

ครูน้อมตัวเองลงไปหา ก็จะพบกันที่กึ่งทาง ข้อนี้เป็นดุจปริศนาธรรมที่สอนไม่ให้เรามีทิฐิมานะเข้าหากัน ต่างคนต่างต้องช่วยตัวเอง และพยายามปรับตัวเข้าหากัน ครูก็ต้องสอนด้วยเมตตา ศิษย์ก็ต้องฟังด้วยความเคารพ ถ้าหากมีปัญหาอะไรจะถามก็ต้องดูจังหวะและถามด้วยความเคารพ ไม่ใช่ด้วยจิตคิดจะไล่ภูมิครู"

การไหว้ครูโดยนำ **"หญ้าแพรก ข้าวตอก ดอกมะเขือ"** เป็นเครื่องสักการะนั้น นิยมปฏิบัติกันในโรงเรียนต่างๆ ทั่วประเทศในอดีต ๓๐-๔๐ ปีมาแล้ว แต่การไหว้ครูในสายอาชีพหรือวิชาชีพต่างๆ นั้น มีความซับซ้อนและพิสดารมากยิ่งขึ้นไปอีก โดยเฉพาะการไหว้ครูของศิลปินซึ่งจะมีพิธีกรรมทางไสยศาสตร์มาผสม เช่น การใช้คาถาอาคม การเซ่นสรวงสังเวยครูผู้ล่วงลับไปแล้ว และเทวดา อันมีพระอิศวร พระนารายณ์ พระวิษณุกรรม คนธรรพ์ พระฤาษี เป็นอาทิ ตลอดจนมีพิธีสำคัญพิธีหนึ่งคือ **"การครอบ"** ซึ่งครูจะกระทำให้แก่ศิษย์ที่ศึกษาวิทยาการนั้นจนเจนจบ ถึงระดับสูงหรือระดับที่สามารถออกไปฝึกสอนผู้อื่นได้ เป็นการมอบความไว้วางใจให้แก่ศิษย์ผู้นั้นก่อนที่จะอนุญาตให้ออกไปประกอบอาชีพโดยอาศัยศิลปวิทยาการที่ได้รับการประสิทธิ์ประสาทจากครู ตัวอย่างการครอบครูดนตรี ศิษย์จะถือเครื่องดนตรีทุกชนิดที่เล่นได้เข้ามาหาครู ศิษย์กราบลง ๓ ครั้ง ครูว่าคาถาบูชาครูเทวดาให้ศิษย์ว่าตาม แล้วครูส่งเครื่องดนตรีเหล่านั้นให้แก่ศิษย์ พร้อมกับให้พรให้ศิษย์นั้นเจริญรุ่งเรือง เป็นครูผู้อื่นต่อไปได้[๑๑] ส่วนศิลปินสาขาอื่นก็จะ "ครอบ" โดยอาศัยอุปกรณ์สำคัญในการประกอบอาชีพนั้นๆ มอบหรือครอบให้ศิษย์ในพิธีกรรม เช่น ครูโขน ก็จะ "ครอบ" ด้วยการสวมหัวโขนให้แก่ศิษย์ เป็นต้น

พิธีมอบครุสิทธิ์

คำว่า "ครุ" มีความหมายเช่นเดียวกับ "ครู" ดังนั้น คำว่า **"ครุสิทธิ์"** จึงหมายความว่า "สิทธิในการเป็นครู" ซึ่งนักศึกษาครูที่ได้รับการฝึกอบรมและผ่านการฝึกสอนแล้ว ควรได้รับก่อนออกไปประกอบอาชีพครู การมอบสิทธิในการเป็นครูจึงเป็นหน้าที่ของสถาบันฝึกหัดครูที่จะจัดให้มีขึ้นทำนองเดียวกันกับ "ครอบ" ถ้าสถาบันฝึกหัดครูประสงค์จะอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของไทยในเรื่องการเสริมสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันครู ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญยิ่งของสังคมมาแต่โบราณ นอกจากนั้น การมอบครุสิทธิ์จะก่อให้เกิดขวัญและกำลังใจแก่ศิษย์ ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันลึกซึ้งระหว่างศิษย์กับครู จึงควรจัดขึ้นใน**วันครู** คือวันที่ ๑๖ มกราคม เพราะวันนี้เป็นวันสำคัญของผู้ประกอบอาชีพครู หรือเป็นวันแห่งอาชีพ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ คือ เหตุผลที่คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรจัดให้มีพิธีมอบครุสิทธิ์ขึ้น ซึ่งเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อวันที่ ๑๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๒๒ โดยปรับปรุงจากพิธีครอบครูดนตรี ภายหลังพิธีมีการประเมินผลความคิดเห็นของนักศึกษา ปรากฏว่า เป็นที่พอใจของนักศึกษาเกือบทั้งหมด ทางคณะฯ จึงได้จัดให้มีพิธีมอบครุสิทธิ์ในวันที่ ๑๖ มกราคม ของทุกปีตั้งแต่บัดนั้น

---

๑๑ *หลวงประดิษฐไพเราะ, **"การไหว้ครู"**, เรื่องเดิม, หน้า ๕.*

พิธีมอบครุสิทธิ์จัดขึ้นในตอนเช้าใช้เวลาประมาณ ๒ ชั่วโมง ติดตามด้วยพิธีสงฆ์ตามประเพณีทำบุญปกติ โดยนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ เมื่อนักศึกษามาพร้อมกันโดยนั่งพับเพียบกลางห้องโถง ล้อมรอบด้วยบรรดาคณาจารย์เรียบร้อยแล้ว ประธานในพิธีให้โอวาทแล้วจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย จากนั้นพิธีกรนำสวดบูชาพระรัตนตรัย และนำอ่านบทสดุดีบูรพคณาจารย์ จบแล้วครูอาวุโสท่านหนึ่งทำพิธีบายศรีสู่ขวัญให้โอวาทแก่นักศึกษา คณาจารย์เวียนเทียนเฉลิมขวัญทักษิณาวัตร ครบ ๓ รอบ เป็นอันจบพิธีบายศรี

ต่อไปเป็นการมอบครุสิทธิ์ นักศึกษาทยอยกันกราบพระพุทธรูปในพิธีแล้วไปรับการประพรมน้ำพระพุทธมนต์ จากครูอาวุโสคนที่ ๑ รับการเจิมหน้าด้วยกระแจะจากครูอาวุโสคนที่ ๒ รับการสวมมงคลที่ศีรษะจากครูอาวุโสคนที่ ๓ รับใบมะตูมมาทัดหูขวาจากครูอาวุโสคนที่ ๔ และรับมอบ[๑๒] หนังสือ “จินดามณี” จากครูอาวุโสคนสุดท้าย แล้วรับของที่ระลึกจากประธานในพิธี เมื่อครบทุกคนแล้วจึงพร้อมกันอ่านคำปฏิญาณตนว่าจะใช้ศิลปวิทยาที่ได้รับประสิทธิ์ประสาทไปในทางที่เป็นคุณประโยชน์ต่อประเทศชาติ และเป็นครูที่ดีของศิษย์ตลอดจนอุทิศตนเพื่อส่วนรวม เทิดทูนเกียรติคุณแห่งหมู่คณะและวิชาชีพครูจนกว่าชีวิตจะหาไม่

ในบรรดาสิ่งต่างๆ ที่ครูอาวุโสทั้ง ๕ คน มอบให้แก่ศิษย์ในพิธีนั้น มีสิ่งหนึ่งน่าสนใจ คือ **ใบมะตูม** เพราะไม่ปรากฏความหมายชัดเจนต่อคนทั่วไปเหมือนสิ่งอื่นๆ อีก ๔ อย่างว่า เป็นมงคลในแง่ใด อย่างไรก็ดี ใบมะตูมนั้น แม้บัดนี้คนก็ยังนิยมนำมาทัดหูเพื่อเป็นสิริมงคล เป็นประเพณีนิยมตลอดมา ที่เห็นกันบ่อยครั้ง คือ เมื่อเอกอัครราชทูตไทยจะไปรับหน้าที่ในต่างประเทศก่อนเดินทางก็จะไปกราบถวายบังคมลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในโอกาสนั้นพระองค์ท่านจะทรงทัดใบมะตูมให้ที่หูทุกครั้งไป เหตุที่นิยมใช้ใบมะตูมเพราะใบมะตูมเป็นสิ่งอันเป็นมงคลประการหนึ่งในบรรดาสิ่งที่เป็นมงคลทั้ง ๘ ประการ หรือ “อัฏฐพิธมงคล”[๑๓] ดังฉันท์ที่ประพันธ์ไว้ว่า

“กรอบหน้าคทาจักร วรทักษิณาสังข์
ธงชายอุสุระอัง- กุศกุมภวารี”

คือ กรอบหน้า (หญ้าแพรกหรือสายสิญจน์) คทา (ตระบองเพชร) จักร สังข์ ธงชาย วัวอุสุภราช (มูลโคหรือแป้งกระแจะ) อังกุศ (ขอช้างหรือใบมะตูม) และหม้อน้ำมนต์ ส่วนความเป็นมาโดยย่อของใบมะตูมมีดังตำนานต่อไปนี้

สมัยหนึ่งมีช้างชื่อ เอกทันต์ ดุร้าย มีฤทธิ์มาก เที่ยวเบียดเบียนเทวดาและมนุษย์ พระอิศวรผู้เป็นเจ้าจึงให้พระนารายณ์ไปปราบ พระนารายณ์ติดตามช้างเอกทันต์มาถึงทุ่งกว้างก็ได้ทรงบ่วงบาศก์คล้องช้างสำเร็จ แต่ไม่มีต้นไม้จะผูกช้างเพราะเป็นกลางทุ่งกว้าง จึงทรงปักตรีศูลลงบนพื้น แล้วทรงสั่งให้กลายเป็นต้นไม้ใหญ่ คือต้นมะตูมใหญ่ ทรงผูกช้างไว้แล้วทรงทรมานให้หายพยศ จึงทรงหักเอากิ่งมะตูมที่มีหนามแหลมมาทำเป็นขอช้างบังคับช้างเอกทันต์นำไปถวายพระอิศวร พระอิศวรทรงโสมนัสมาก จึงรับสั่งให้นับเนื่องเอาขอช้างนี้เป็นสิ่งมงคลประการหนึ่ง เพราะเคยเป็นเทพศาสตราวุธของพระนารายณ์ ภายหลังพระนารายณ์จึงประทานขอช้างนั้นให้พระพิฆเนศวร

เพราะเหตุที่ขอช้างนี้ มีมูลกำเนิดมาจากกิ่งมะตูม คนทั้งหลายจึงนิยมใช้ใบมะตูมเป็นเครื่องมงคลแทนขอช้าง เมื่อจะมีการประกอบพิธีมงคล เช่น จะทำน้ำพระพุทธมนต์ ก็มักจะใส่ใบมะตูมลงไปในน้ำมนต์นั้น และแม้รดน้ำมนต์แล้วก็นิยมเอาใบมะตูมมาทัดหูเป็นสิริมงคล กลายเป็นประเพณีสืบต่อกันมาจนทุกวันนี้ เช่นเดียวกับพิธีมอบครุสิทธิ์ ซึ่งคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ยังคงยึดถือปฏิบัติเป็นประจำทุกปีจวบจนปัจจุบันนี้ (พ.ศ. ๒๕๕๔).

---

[๑๒] *รับแล้วส่งคืนทันที*

[๑๓] *ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้มาจากหนังสือ เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ นายธวัช รัตนานันท์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม เมื่อ ๓๐ ตุลาคม ๒๕๒๒.*

ระบำโบราณคดี นาฏกรรมแห่งกรุงสุโขทัย

วิทยา เกษรพรหม *

นาฏศิลป์ไทย เป็นศิลปะการแสดงประจำชาติ เป็นสมบัติของชาติที่มีคุณค่าสูง เป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้และได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งยังเป็นแบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ สืบทอดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ดนตรีและนาฏศิลป์ไทย เป็นวัฒนธรรมที่สำคัญสาขาหนึ่งที่แสดงถึงความเป็นชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองมาแต่อดีต มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ตลอดจนมีพัฒนาการมาเป็นลำดับจนกระทั่งเป็นรูปแบบของดนตรีและนาฏศิลป์ประจำชาติ โดยเริ่มมีกำเนิดจากธรรมชาติ เลียนแบบจากกิริยาของคนและสัตว์ แล้วนำมาประดิษฐ์ดัดแปลงให้เป็นศิลปะที่งดงามด้วยลีลาท่ารำและเยื้องกรายให้เข้ากับทำนองดนตรีและเพลงขับร้อง อิทธิพลของสังคมและศาสนาก็มีส่วนในการสร้างรูปแบบดนตรีและนาฏศิลป์ไทย การแสดงนาฏศิลป์ไทยเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงอุปนิสัยใจคอของคนไทย ซึ่งมีอารมณ์สนุกสนานเบิกบาน มีความเมตตากรุณา มีความอ่อนโยนละเอียดอ่อน สังเกตได้จากลักษณะการแสดงนาฏศิลป์ไทยจะมีความนิ่มนวลอ่อนช้อย สวยงาม

นาฏศิลป์นอกจากจะเป็นเครื่องมือบันเทิงใจสำหรับมนุษย์แล้ว นาฏศิลป์ยังเป็นการแสดงออกทางศิลปวัฒนธรรมที่ดีของชาติ และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ในพิธีกรรมต่างๆ ตลอดทั้งยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของสังคม ซึ่งส่งผลให้นาฏศิลป์มีความสำคัญ คือ (๑) แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติที่มีแบบอย่างเฉพาะตน (๒) เป็นแหล่งรวมของศิลปะแขนงต่างๆ เช่น ศิลปะในการประพันธ์หรือวรรณคดี ศิลปะในการเขียนภาพ ศิลปะในการปั้น หล่อ แกะสลัก ฯลฯ

นาฏศิลป์ไทย แบ่งตามลักษณะรูปแบบการแสดงเป็นประเภทใหญ่ๆ ๔ ประเภท คือ ***โขน ละคร การแสดงพื้นเมือง รำและระบำ*** *ประเภทสุดท้ายนี้เป็นการร่ายรำประกอบเพลงดนตรี บทขับร้อง โดยไม่เล่นเป็นเรื่องราว*

การแสดงประเภทระบำ

ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ระบำแปลว่า การฟ้อนรำเป็นชุด หรืออีกนัยหนึ่ง คือ การฟ้อนรำมุ่งหมายเพียงเพื่อความงดงามของศิลปะการรำและการรื่นเริงบันเทิงใจไม่แสดงเป็นเรื่องราว ประกอบด้วยผู้แสดงจำนวนมากกว่า ๒ คนขึ้นไป มีจุดประสงค์เพื่อแสดงความงดงาม ความพร้อมเพรียง การแปรแถวในขณะแสดง ประกอบกับการแต่งกายที่สวยงามและเพลงดนตรีที่ไพเราะน่าฟัง

ระบำ แบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ ๒ ประเภท คือ **(๑) ระบำมาตรฐาน** การแสดงที่บรมครูทางนาฏศิลป์ได้กำหนดไว้เป็นแบบแผน มีลักษณะเฉพาะตัว ตามแบบของนาฏศิลป์ไทย เป็นที่ยอมรับกันมาช้านานแล้ว **(๒) ระบำเบ็ดเตล็ด** การแสดงที่ประดิษฐ์คิดค้นหรือปรับปรุงขึ้นใหม่ตามความประสงค์ตามเหตุการณ์ ตามสมัยนิยม เช่น ระบำนพรัตน์ ระบำชุมนุมเผ่าไทย ระบำโบราณคดี

การกำเนิดระบำโบราณคดีแห่งอาณาจักรไทย

ระบำโบราณคดีเกิดจากแนวคิดของ**นายธนิต อยู่โพธิ์** อดีตอธิบดีกรมศิลปากร ซึ่งได้พบภาพเขียน

---

* *ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองบางขลัง จังหวัดสุโขทัย*

ภาพปั้น และภาพจำหลักตามโบราณสถาน และโบราณวัตถุสมัยต่างๆ ทั้งที่พบในประเทศไทย และประเทศใกล้เคียง จึงได้นำมาประกอบแนวคิดประดิษฐ์สร้างเครื่องดนตรี และท่านาฏศิลป์แต่ละสมัยขึ้น เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยขอให้ **นายมนตรี ตราโมท** ผู้เชี่ยวชาญดนตรีไทยและศิลปินแห่งชาติ แต่งทำนองขึ้นตามแนวคิดนั้น และมอบให้**นางลมุล ยมะคุปต์ นางเฉลย ศุขะวณิช และท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี** ผู้เชี่ยวชาญการสอนนาฏศิลป์ไทยและศิลปินแห่งชาติ เป็นผู้ประดิษฐ์ท่ารำสร้างเป็นระบำโบราณคดี ๕ ชุด ได้แก่ (๑) ระบำทวารวดี (๒) ระบำศรีวิชัย (๓) ระบำลพบุรี (๔) ระบำเชียงแสน (๕) ระบำสุโขทัย

ระบำโบราณคดีแห่งกรุงสุโขทัย

ประดิษฐ์ขึ้น ๓ ชุด คือ

ระบำสุโขทัย

ระบำสุโขทัย

เป็นระบำโบราณคดี ที่ได้สร้างขึ้นตามความรู้สึกจากแนวสำเนียงของถ้อยคำไทยในศิลาจารึก ประกอบด้วยลีลาท่าเยื้องกรายอันนิ่มนวลอ่อนช้อยของรูปภาพปูนปั้นหล่อในสมัยสุโขทัย ได้แก่ พระพุทธรูปสำริดและพระพุทธรูปปูนปั้นปางลีลา รูปพระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์ ตลอดจนท่าทีของพระพรหมและพระอินทร์ที่ตามเสด็จ การแสดงระบำสุโขทัยจะรำตามจังหวะดนตรีไม่มีเนื้อร้อง การแต่งทำนอง กระบวนท่ารำ และเครื่องแต่งกาย ประดิษฐ์ขึ้นให้มีลักษณะที่อ่อนช้อยงดงาม ตามแบบอย่างของศิลปะสมัยสุโขทัย จัดแสดงครั้งแรกเมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๑๐

นายมนตรี ตราโมท ผู้เชี่ยวชาญดุริยางค์ไทย กรมศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ เป็นผู้แต่งทำนองเพลง โดยนำทำนองเพลงเก่าของสุโขทัยมาดัดแปลง ท่านผู้หญิงแผ้ว สนิทวงศ์เสนี ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย กรมศิลปากร ศิลปินแห่งชาติ เป็นผู้ประดิษฐ์ท่ารำ นายสนิท ดิษฐพันธ์ ออกแบบเครื่องแต่งกาย นางชนานันท์ ช่างเรียน สร้างเครื่องแต่งกาย นายชิต แก้วดวงใหญ่ สร้างศิราภรณ์และเครื่องประดับ

ชุดระบำสุโขทัยนั้นได้อาศัยการศึกษาภาพลายเส้นรอบพระพุทธบาทสำริด สมัยสุโขทัย ส่วนทรงผมดูแนวจากภาพลายเส้นจิตรกรรมที่วัดศรีชุม การแต่งกายแบ่งออกเป็นตัวเอกและตัวรอง จำนวนผู้เล่นผู้หญิงจำนวน ๗ คน (มากกว่านั้นก็ได้แต่ผู้แสดงต้องเป็นเลขคี่)

ระบำเทวีศรีสัชนาลัย

ระบำเทวีศรีสัชนาลัย

เป็นระบำที่**วิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย**คิดประดิษฐ์ขึ้น โดยนำหลักฐานทั้งทางด้านท่ารำ เครื่องแต่งกาย มาจากรูปปั้น รูปแกะสลักเทวดา นางฟ้า และลวดลายต่างๆ ที่ปรากฏอยู่บนโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่ขุดค้นพบ ณ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย เครื่องแต่งกายของระบำชุดนี้ได้รับแบบอย่างจากรูปปั้นผู้หญิงขอม สมัยสุโขทัย ซึ่งตั้งอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง จังหวัดสุโขทัย ยอดชฎาทำเป็นรูปทรงเจดีย์วัดช้างล้อม อำเภอศรีสัชนาลัย ทำนองเพลงแต่งโดย **อาจารย์บัณฑิต ศรีบัว** อาจารย์หมวดวิชาเครื่องสายไทย ภาควิชาดุริยางค์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย

ท่ารำได้ประดิษฐ์ขึ้นโดยอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญจากอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย อันได้แก่ ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เจดีย์รายวัดเจดีย์เจ็ดแถว ภาพแกะสลักบานประตูไม้ประดับวัดมหาธาตุเมืองเชลียง ลวดลายปูนปั้นพระโพธิสัตว์ เป็นรูปนางอัปสรแสดงท่าร่ายรำประดับยอดซุ้มประตูวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ (วัดพระปรางค์) ตุ๊กตาสังคโลกแบบต่าง ๆ ลักษณะท่าร่ายรำของระบำชุดนี้จะโน้มเอียงไปทางศิลปะการร่ายรำแบบเขมรหรือขอม เพราะตามหลักฐานทางโบราณคดีนั้นพบว่า ศิลปะสมัยศรีสัชนาลัยเป็นศิลปะที่นิยมศิลปะแบบเขมร ใช้ผู้แสดง ๘ คน (๖ หรือ ๘ ก็ได้ แต่ต้องเป็นเลขคู่)

ระบำเทววารีศรีเมืองบางขลัง

ระบำโบราณคดีแห่งกรุงสุโขทัยทั้ง ๓ ชุด ร่วมในการแสดงแสง สี เสียง เมืองบางขลัง ครั้งที่ ๔

ระบำเทววารีศรีเมืองบางขลัง

เมื่อกล่าวถึง **เมืองบางขลัง** ตำบลเล็กๆ ตำบลหนึ่งที่ซ่อนตัวอยู่ในพื้นที่ อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย น้อยคนนักที่จะรู้จัก รู้ถึงประวัติความเป็นมาของเมืองโบราณแห่งนี้ เมืองที่ปรากฏอยู่ในหน้าประวัติศาสตร์อย่างกระท่อนกระแท่นแต่ก็ทรงไว้ซึ่งความสำคัญ เนื่องด้วยว่า **เป็นเมืองที่ถือกำเนิดขึ้นมาร่วมสมัยกับเมืองเก่าสุโขทัย เมืองเก่าศรีสัชนาลัย ปรากฏในศิลาจารึก หลักที่ ๒ วัดศรีชุม สรุปได้ว่าเป็นที่รวมพลของพ่อขุนบางกลางหาวและพ่อขุนผาเมืองก่อนเข้ายึดเมืองสุโขทัยคืนมาจากขอมสบาดโขลญลำพง แล้วสถาปนาพ่อขุนบางกลางหาวเป็นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์** มีแหล่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีแหล่งตัดศิลาแลง มีการนำพระธาตุใต้กอดอกเข็มเมืองบางขลังไปบรรจุยังพระธาตุดอยสุเทพ มีพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ได้เสด็จประพาส ๓ พระองค์ ได้แก่ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

นายสุวิทย์ ทองสงค์ นายก อบต. เมืองบางขลัง ได้ตระหนักถึงความสำคัญของเมืองบางขลัง ปรารถนาที่จะสร้างเอกลักษณ์แห่งท้องถิ่นจากทุนทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่ ประกอบกับการเห็นว่านาฏศิลป์ไทย เป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของวัฒนธรรมไทย คนไทยทุกคนควรจะตระหนัก เห็นคุณค่า ร่วมกันอนุรักษ์ สืบทอด สืบสาน และร่วมส่งเสริมเพื่อให้ศิลปะการแสดงนาฏศิลปไทยคงอยู่คู่ชาติไทยตลอดไป จึงมอบหมายให้

การแสดงแสง สี เสียง งานวันอนุรักษ์มรดกไทยและวันคล้ายวันพระราชสมภพสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี วันที่ ๒ เมษายน ๒๕๕๔

ผู้เขียนในฐานะ ปลัด อบต. เมืองบางขลังดำเนินการระบำเทววารีศรีเมืองบางขลัง ถือกำเนิดขึ้นจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ โดยการประดิษฐ์ท่ารำของ **อาจารย์มงคล อินมา** ศิลปินพื้นบ้านดีเด่นด้านนาฏศิลป์ จังหวัดสุโขทัย (ผู้จัดการยศชาติกรุ๊ป) ประดิษฐ์ทำนองเพลงโดย **อาจารย์บัณฑิต ศรีบัว** แห่งวิทยาลัยนาฏศิลปสุโขทัย อำนวยการผลิตโดย อบต. เมืองบางขลัง

ลักษณะท่ารำ **อาจารย์มงคล อินมา** ได้จินตนาการขึ้นจากเหล่าเทพธิดานางฟ้าทั้ง ๗ วัน (จึงใช้ผู้แสดง ๗ คน) อิงกับความสำคัญของลำน้ำฝากระดานอันเสมือนเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงผู้คนในชุมชน ที่มาคอยปกปักรักษาโบราณสถานเอาไว้จนกว่าจะมีผู้มีบุญมาพบถ่ายทอดความรู้สึกสู่จินตนาการจากภูมิสถานและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของโบราณคดี แนวคิดของท่ารำเน้นถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีบทบาทต่อความรู้สึกนึกคิดในโลกของความจริง ที่ต้องการให้เทพธิดานางฟ้ามาปกป้องคุ้มครองสิ่งที่บูชา

ระบำเทววารีศรีเมืองบางขลังเต็มชุดครั้งแรกแสดงโดยข้าราชการ อบต. เมืองบางขลังต้อนรับนายธีรภาพ โลหิตกุล นักเขียนสารคดีชั้นนำของเมืองไทยพร้อมคณะอมรินทร์ทัวร์ เมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๐ ปัจจุบันมีทั้งหมด ๔ ชุด ได้แก่ *ชุดใหญ่* ข้าราชการ พนักงาน อบต. *ชุดกลาง* นักเรียนโรงเรียนขยายโอกาส (ม.๑-ม.๓) *ชุดเล็ก* นักเรียนชั้น ป.๔-ป.๖ *ชุดจิ๋ว* นักเรียนอนุบาล-ป.๓ และอยู่ระหว่างการจัดทำเพิ่ม ๒ ชุด ได้แก่ ชุดแม่บ้าน กับชุดสาวงามเมืองบางขลัง

ด้วยความสำคัญและทรงคุณค่าของนาฏศิลป์ไทย **นายสุวิทย์ ทองสงค์** นายก อบต. เมืองบางขลังจึงมอบหมายให้ผู้เขียน นำระบำโบราณคดีแห่งกรุงสุโขทัยทั้ง ๓ ชุด มาจัดแสดงให้ผู้ชมได้เห็นความวิจิตรตระการตา ความสวยสดงดงาม อ่อนช้อย ได้อิ่มเอมประกอบการแสดงแสง สี เสียง เมืองบางขลัง ในงานวันอนุรักษ์มรดกไทยและวันคล้ายวันพระราชสมภพของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี วันที่ ๒ เมษายน ของทุกปี ณ ชุมชนโบราณเมืองบางขลัง อำเภอสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย ...***วันอนุรักษ์มรดกไทย ๒ เมษา ต้องมาเมืองบางขลัง.***

อ้างอิง

http://www.bloggang.com/viewdiary.php?id=banrakthai&group=7

http://www.thaigoodview.com/library/teachershow/chanthaburi/mallika_s/Art_Thaidance_ 06/sec01 p01.html

http://www.dlf.ac.th/uploads/document/128806312914734.pdf

http://www.sisatchanalai.com/webboard/index.php?topic=23

ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรม พ.ศ. ๒๕๒๕.** พิมพ์ครั้งที่ ๖. บริษัท อักษรเจริญทัศน์ จำกัด. กรุงเทพฯ. ๒๕๓๙.

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร นักรบผู้กล้า นักพัฒนาตามรอยพระบาท

อรุณี แดงพันธ์

"พระเจ้าอยู่หัวจะเสด็จฯ เขาค้อ ท่านแม่ทัพจะรับรองความปลอดภัยได้หรือไม่"

"ไม่อาจรับรองได้ แต่จะทำสุดความสามารถ...ด้วยชีวิต"

สองประโยคข้างต้นเป็นการโต้ตอบระหว่างสมุหราชองครักษ์ท่านหนึ่งกับนายทหารผู้เป็นแม่ทัพภาคที่ ๓ เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่เขาค้อยังเป็นสมรภูมิรบระหว่างผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์กับกำลังของกองทัพไทย คำตอบนั้นแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีสุดชีวิตที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พร้อมจะพลีชีพเพื่อถวายการอารักขาให้ทรงปลอดภัย ซึ่งกาลต่อมาเป็นที่ประจักษ์อย่างแจ้งชัดว่าแม่ทัพผู้นี้ได้อุทิศตนเพื่อรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท ทั้งในการเป็นนักรบเพื่อแผ่นดินและเป็นนักพัฒนาเพื่อมวลชน...พลเอก สีมา ปาณิกบุตร

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร เกิดเมื่อวันศุกร์ ที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๔ ตรงกับวันแรม ๗ ค่ำ เดือน ๕ ปีระกา ที่บ้านประตูชุมพล อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา เป็นบุตรของหลวงประจิตรัฐกรรม (ตู่) กับนางพา ปาณิกบุตร มีพี่น้องร่วมบิดามารดา รวม ๘ คน ดังนี้

๑. อาจารย์ผกา ปาณิกบุตร
๒. พลเอก สีมา ปาณิกบุตร
๓. นายต่อ ปาณิกบุตร
๔. นางสาวเติม ปาณิกบุตร
๕. นายเต็ม ปาณิกบุตร
๖. นางสาวปานศิริ ปาณิกบุตร
๗. นายปรีดา ปาณิกบุตร
๘. รองศาสตราจารย์อัษฎางค์ ปาณิกบุตร

พี่น้องทั้งหมดถึงแก่กรรมแล้ว ยกเว้นรองศาสตราจารย์อัษฎางค์ ปาณิกบุตร ซึ่งอดีตเป็นนักฟุตบอลทีมชาติไทย และอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร สมรสกับคุณหญิงพรรณางค์ ปาณิกบุตร (นามสกุลเดิม กาญจนโพธิ์) บุตรีของพันโท เด่น และนางภูมิน กาญจนโพธิ์ มีบุตรธิดารวม ๔ คน คือ

๑. ร้อยเอกหญิง ฐิติมา ซีบา สมรสกับนายฮาร์รี ซีบา
๒. นางฐาปนันท์ สุวิทยาลังการ สมรสกับนาวาเอก สมภพ สุวิทยาลังการ
๓. ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัญชลี ปาณิกบุตร โรเบิร์ตส สมรสกับ นายเออร์เนส โรเบิร์ตส
๔. พันโท ณรงค์ฤทธิ์ ปาณิกบุตร สมรสกับนางศศิพร ปาณิกบุตร (นามสกุลเดิม บุญชื่น)

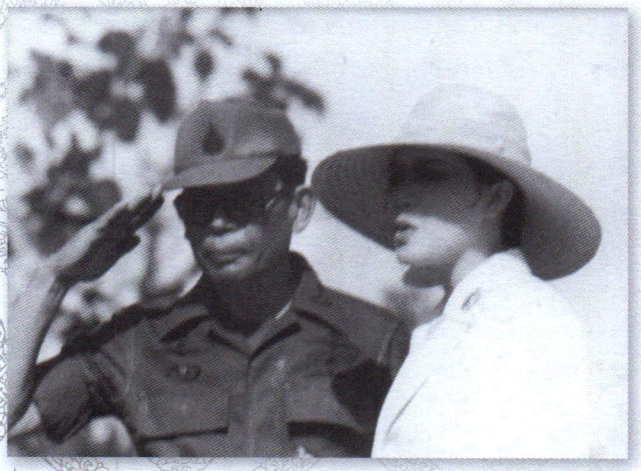

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร จบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนราชบุรีวิทยาลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๙ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๗ จากโรงเรียนเทเวศร์ศึกษาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ จากนั้น เข้าเรียนต่อที่โรงเรียนเตรียมทหารบก ๒ ปี และโรงเรียนนายร้อยทหารบกหลักสูตรพิเศษ อีก ๒ ปี หลักสูตรนี้แบ่งออกเป็นเหล่าทหารและเหล่าตำรวจ ท่านเลือกเรียนเหล่าตำรวจ เนื่องจากอยากเป็นตำรวจตามญาติพี่น้อง ตอนอยู่ปี ๒ นักเรียนเหล่าตำรวจจะแยกออกไปเรียนหนักในด้านกฎหมาย และออกไปฝึกงานที่โรงพักเป็นพนักงานสอบสวนด้วย หลังจากสำเร็จการศึกษาชั้นปีที่ ๒ เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๔เกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา นักเรียนนายร้อยทั้งหมดรวมทั้งท่านด้วยถูกส่งไปเป็นทหารประจำการทางภาคเหนือแถบรัฐฉาน สหภาพพม่า ครั้นเมื่อสงครามยุติลง กำลังพลต้องเดินเท้ากลับจากเหนือลงมาถึงนครสวรรค์ จากนั้นขึ้นรถไฟกลับไปยังหน่วยสังกัดเพื่อปลดประจำการ ท่านได้ขอกลับไปรับราชการเป็นตำรวจตามที่ได้เรียนมา แต่ได้รับการปฏิเสธว่าไม่มีตำแหน่ง ท่านจึงต้องรับราชการทหารต่อไป

ชีวิตการเป็นทหารของ พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ส่วนใหญ่อยู่ในเขตพื้นที่กองทัพภาคที่ ๓ และภารกิจที่ได้รับมอบหมายมักเป็นราชการสนาม ท่านได้ผ่านสมรภูมิมาหลายแห่ง เริ่มตั้งแต่สงครามมหาเอเชียบูรพา ระหว่างวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๕ – ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๖ ปฏิบัติราชการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๐ – ๒๕๑๓ และ พ.ศ. ๒๕๑๗ – ๒๕๒๔ ปฏิบัติหน้าที่ราชการสงคราม ณ สาธารณรัฐเวียดนาม ระหว่างวันที่ ๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๔ – วันที่ ๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๕ แต่ภารกิจที่สำคัญยิ่งอันถือได้ว่าเป็นเกียรติประวัติของชีวิตชายชาติทหารของท่าน คือ การปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ในพื้นที่เขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเริ่มขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๒๐ ขณะนั้น พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ดำรงตำแหน่ง รองแม่ทัพภาคที่ ๓ ซึ่งถัดมาอีก ๑ ปี ท่านได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นแม่ทัพ

ภาคที่ ๓ รับผิดชอบในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในเขตพื้นที่ภาคเหนือทั้งหมด

การปฏิบัติภารกิจในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในเขตภาคเหนือเป็นไปด้วยความยากลำบากยิ่ง เนื่องจากสภาพพื้นที่เป็นป่าเขาตลอดแนวชายแดนไทย ประกอบกับมีราษฎรชาวไทยและชาวเขาหลายจังหวัดตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ จังหวัดเหล่านั้นถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่สีแดง ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงราย น่าน ลำปาง อุตรดิตถ์ ตาก พิษณุโลก และเพชรบูรณ์ โดยเฉพาะบริเวณ “หินร่องกล้า” และ “เขาค้อ” กองทัพบกต้องเสียกำลังพลไปเป็นจำนวนมาก

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ได้สนองพระบรมราโชบายที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานไว้เมื่อครั้งเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมค่ายสฤษดิ์เสนา อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๑๙ ที่ว่า

เขาค้อเป็นพื้นที่กว้างใหญ่คล้ายแอ่งกระทะ มีความอุดมสมบูรณ์ ประกอบไปด้วยกองกำลังติดอาวุธและกองกำลังประชาชนจำนวนมาก ความรุนแรงเปรียบเสมือนเตาอั้งโล่ขนาดใหญ่ที่กำลังร้อนแรง หากเอาวัตถุอะไรใส่ลงไปก็จะถูกหลอมละลาย การลดความร้อนของเตานี้ กระทำได้โดยการสร้างจุดความเย็นรอบ ๆ เพื่อดึงความร้อนจากเตาใหญ่ ความสำคัญของเขาค้อนี้จึงเปรียบเสมือนหัวใจของร่างกาย หากตัดแขนขาแล้วก็ตามเขาก็ยังอยู่ได้ ดังนั้น ถ้าทำให้หัวใจหยุดเต้นได้แล้ว ร่างกายก็จะตายไปเอง อีกประการหนึ่งคอมมิวนิสต์กลัวความเจริญ หากพื้นที่ไหนมีความเจริญแล้ว คอมมิวนิสต์ก็มิอาจจะแผ่ขยายได้

วิธีการปฏิบัติก็คือ ให้สร้างหมู่บ้านรอบ ๆ เขาค้อ โดยเริ่มต้นจากบ้านทุ่งสมอ และหลังค่ายสฤษดิ์เสนา เพื่อเป็นการปิดล้อม และตัดเส้นทางส่งกำลังมิให้เขาลงจากเขาค้อได้ หากเขาลงสู่พื้นที่ราบได้ เราอาจจะต้องพ่ายแพ้ ให้ทำเช่นว่านี้ไปหลาย ๆ หมู่บ้าน และสร้างความเจริญ หากผู้ก่อการร้ายลอบฆ่าประชาชน เขาก็จะเสียทางด้านจิตวิทยาและการเมือง ทดลองทำดู

ในขั้นแรกใช้เวลา ๔ ปี หากไม่สำเร็จก็ให้ทำซ้ำอีก

ยุทธการที่เขาค้อจึงเริ่มด้วยการจัดตั้งหมู่บ้านปานสุขุม ทางด้านทุ่งสมอ จัดตั้งหมู่บ้านรักไทย ทางด้านกองพันพิเศษ (พลร่ม) ค่ายสฤษดิ์เสนา จัดตั้งหมู่บ้านธรรมนูญกองช่าง ทางด้านนางั่ว และกำลังปิดล้อมทางด้านกิ่งอำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก และอำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการปิดล้อมบริเวณเขาค้อไว้ทั้งหมด ในระยะเริ่มแรกของการปฏิบัติผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ยังมิทราบความมุ่งหมายของฝ่ายทหาร จึงยังไม่มีการต่อต้าน แต่หลังจากทราบแล้วก็ต่อต้านอย่างรุนแรงเพราะเขตเขาค้อเป็นที่มั่นสำคัญทั้งแหล่งเสบียงอาหารและกองกำลังติดอาวุธ ทำให้กำลังพลอันประกอบด้วยทหาร เจ้าหน้าที่ และราษฎรอาสาสมัคร ต้องพลีชีพไปกว่า ๑,๒๐๐ นาย จนเป็นที่กล่าวขานกันว่า **"เขาค้อเป็นสมรภูมิที่ดุเดือดที่สุด"**

แต่ด้วยกองทัพอันเข้มแข็งภายใต้การนำของพลเอก สีมา ปาณิกบุตร ผู้รอบรู้ทางด้านการทหาร มีความเสียสละ กล้าหาญ กล้าตัดสินใจเด็ดเดี่ยว และมีความห่วงใย คอยให้กำลังใจใกล้ชิดผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดเวลา รวมทั้งมีนายทหารยุทธการที่ดี และเก่งกล้าสามารถ คือพลเอก พิจิตร กุลละวณิชย์ (ขณะนั้นดำรงตำแหน่งแม่ทัพภาคที่ ๑ รักษาราชการ ผบ. พล ๑ รอ.) ทำให้กองทัพสามารถฝ่าฟันวิกฤติครั้งสำคัญนี้ไปได้ ภารกิจในการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์บริเวณเขาค้อยุติลง ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ ต่อจากนั้น ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์บริเวณภูหินร่องกล้า ก็วางอาวุธและมอบตัว จึงทำให้กองกำลังติดอาวุธลดลงและขาดประสิทธิภาพ เป็นเหตุให้ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ในจังหวัดอื่นๆ ทางภาคเหนือ ภาคอีสาน และภาคใต้ ต่างยอมวางอาวุธและมอบตัวเป็นผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยตามลำดับ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๗ ประเทศไทยจึงสิ้นสุดการต่อสู้กับผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์

ลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

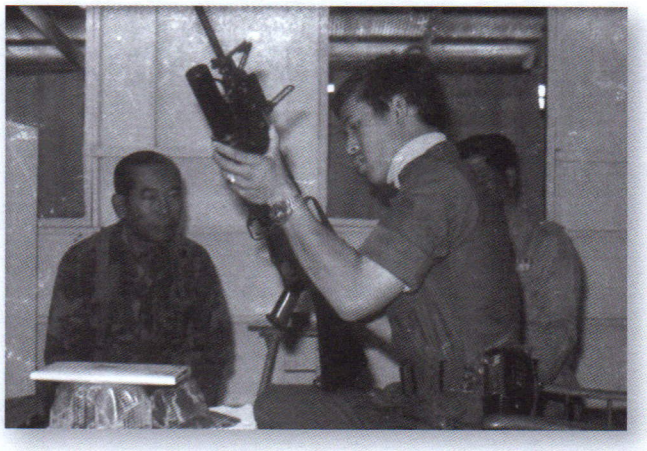

นี้ เป็นไปตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทุกประการ นั่นคือ

"หากเขาค้อต้องพ่ายแพ้ลงแล้ว กำลังติดอาวุธที่อื่น ๆ ก็จะอยู่ไม่ได้และต้องพ่ายแพ้ เปรียบเสมือนหัวใจได้หยุดเต้น ร่างกายจะตายไปในที่สุด"

ด้วยพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทำให้ปวงชนชาวไทยมีแผ่นดินอยู่จนทุกวันนี้ ประกอบกับพลเอก สีมา ปาณิกบุตร ผู้จงรักภักดีและอุทิศตนเยี่ยงนักรบผู้กล้าที่จับปืนเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ใต้บังคับบัญชา ใน **"ศึกเขาค้อ"** โดยไม่คำนึงว่าตนเองเป็นแม่ทัพยศพลโท หากแต่มุ่งมั่นแน่วแน่เพียงอย่างเดียวว่า จะต้องกำชัยชนะในการรบเพื่อนำความผาสุกและความเจริญมาสู่เขาค้อตามที่มีพระราชประสงค์ให้จงได้

นอกจากจะต้องตรากตรำทำสงครามกับกองทัพคอมมิวนิสต์แล้ว พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ก็ยังต้องบากบั่นพากเพียรในการทำสงครามมวลชน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรในพื้นที่สีแดงตามพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในอันที่จะใช้ความเจริญเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งเพื่อเอาชนะภัยคุกคามจากลัทธิคอมมิวนิสต์ โดยก่อนหน้าที่จะมีเหตุการณ์สู้รบที่เขาค้อ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้แม่ทัพ พลเอก สีมา ปาณิกบุตร เข้าเฝ้าฯ และรับสั่งให้ไปสำรวจสภาพความเป็นอยู่ของราษฎรในหมู่บ้านต่างๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานสนองเบื้องพระยุคลบาทในโครงการพระราชดำริต่างๆ เรื่อยมา

โครงการตามพระราชดำริที่พลเอก สีมา ปาณิกบุตร น้อมรับพระบรมราโชบายมาดำเนินการมีมากมายหลายโครงการ สามารถแยกออกมาเป็นหมวดตามพื้นที่จังหวัด ดังนี้

๑. โครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดพิษณุโลก

๒. โครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๓. โครงการตามพระราชดำริในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่

๔. โครงการตามพระราชดำริ บ้านอีมาด-อีทราย อำเภอบ้านไร่ จังหวัดอุทัยธานี

๕. โครงการพัฒนาบ้านแม่ต๋ำ อำเภอทุ่งหัวช้าง จังหวัดลำพูน

๖. โครงการทำฝายกั้นน้ำ บ้านทุ่งติ้ว อำเภอเชียงคำ จังหวัดเชียงราย

๗. โครงการในพื้นที่กองทัพภาคที่ ๓ โดยใช้เงินพระราชทาน

ในการตามเสด็จไปในโครงการต่าง ๆ และรับใช้สนองงานอย่างใกล้ชิด ทำให้พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ได้ตระหนักรับรู้ว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงห่วงใยชีวิตความเป็นอยู่ของราษฎรเป็นอย่างยิ่ง และมีพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ ด้วยการพระราชทาน

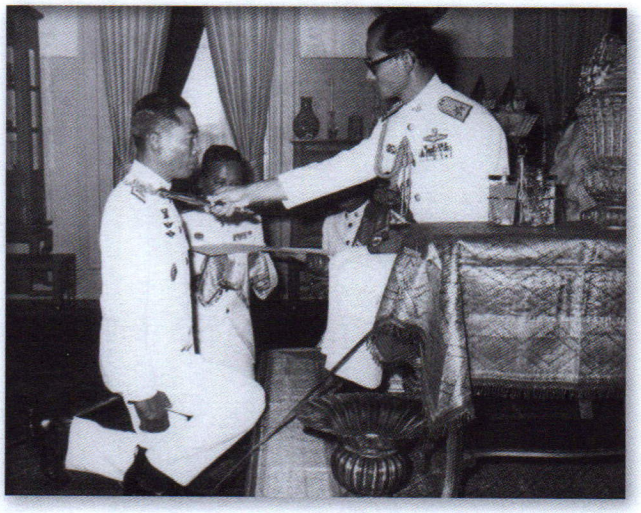

ความช่วยเหลือในทุกๆ ด้าน เพื่อความอยู่ดีกินดีของราษฎรผู้ยากไร้ นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งพาตนเองได้อย่างเข้มแข็งและยั่งยืน

สิ่งนี้จึงเป็นเสมือนกำลังใจอันยิ่งใหญ่ที่ทำให้ พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ทุ่มเททำงานและประสานกับทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก ด้วยสำนึกถึงการเป็นนายทหารในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่จะต้องรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาทอย่างสุดกำลัง

พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ได้รับพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ติดยศ **พลเอก** ในตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก เป็นกรณีพิเศษเพียงผู้เดียว ก่อนหน้าที่จะเกษียณอายุราชการในวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ เพียง ๓ เดือน อีกทั้งยังทรงประกอบพิธีประดับยศให้ด้วยพระองค์เอง และได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุด คือ ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ ใน พ.ศ. ๒๕๒๗

นอกจากนี้ พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ยังได้รับพระมหากรุณา โปรดเกล้า ฯ แต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาปฏิรูปการปกครองแผ่นดิน ใน พ.ศ. ๒๕๑๙ สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ใน พ.ศ. ๒๕๒๐ ราชองครักษ์พิเศษ และสมาชิกวุฒิสภา ใน พ.ศ. ๒๕๒๒ นายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ ๑ มหาดเล็กรักษาพระองค์ ใน พ.ศ. ๒๕๒๓

หลังจากเกษียณอายุราชการแล้ว พลเอก สีมา ปาณิกบุตร ได้ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัว ณ บ้านพักในจังหวัดเชียงใหม่อย่างสงบสุข จนกระทั่งเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้เข้ารับการฟอกไตอย่างสม่ำเสมอ ที่ศูนย์ไตเทียม ค่ายกาวิละ จังหวัดเชียงใหม่ และเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลในจังหวัดเชียงใหม่เป็นครั้งคราว ครั้งหลังสุดได้เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลค่ายกาวิละ เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ และถึงแก่อนิจกรรมที่ห้องไอซียู ศูนย์ศรีพัฒน์ คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อวันศุกร์ ที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ด้วยโรคติดเชื้อในกระแสโลหิต สิริอายุ ๘๙ ปี พิธีพระราชทานเพลิงศพจัดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ณ วัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

จากการที่ได้มีโอกาสสนองงานรับใช้ใต้เบื้องพระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พลเอก สีมา ปาณิกบุตร เคยกล่าวถึงความรู้สึกประทับใจที่มีต่อสองพระองค์ ว่า

“เวลาเสด็จฯ ไปเยี่ยมราษฎร ทรงเป็นกันเองกับราษฎรเสมอ และรับสั่งว่าไม่ต้องพูดราชาศัพท์ก็ได้ ทรงนั่งพับเพียบคุยกับราษฎรซึ่งเป็นพระราชจริยวัตรที่งดงาม

ทรงมีพระเมตตาต่อคนทุกข์ยากในการทำมาหากิน ทรงช่วยให้เขามีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แม้แต่ข้าราชการเล็ก ๆ อย่างเราก็ทรงมีพระเมตตา มีรับสั่งด้วยอย่างเป็นกันเอง เวลาทรงงานจะทรงจริงจังกับงานที่ทรงทำ เป็นสิ่งที่ประทับใจและจดจำมาเพื่อสอนคนรุ่นหลังให้ยึดถือเป็นแบบอย่างและต้องทำงานเพื่อแผ่นดินไทย”

ปั่ว – นาง

*ดร. นววรรณ พันธุเมธา**

คำว่า **ปั่ว** และ **นาง** มีใช้ในภาษาไทยมานานแล้วอย่างน้อยก็ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ด้านที่ ๑

บรรทัดที่ ๑๔-๑๕ มีข้อความว่า

*...กูไปท่บ้านท่เมือง ได้ช้างได้งวง ได้**ปั่ว**ได้**นาง** ได้เงือนได้ทอง กูเอามาเวนแก่พ่อกู...*

บรรทัดที่ ๒๘-๓๑ มีข้อความว่า

*...คนใดขี่ช้างมาหา พาเมืองมาสู่ ช่อยเหนือเฟื้อกู มันบ่มีช้างบ่มีม้า บ่มี**ปั่ว** บ่มี**นาง** บ่มีเงือนบ่มีทอง ให้แก่มัน ช่อยมันตวงเป็นบ้านเป็นเมือง...*

และด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๙-๑๒ มีข้อความว่า

*...พ่อขุนรามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัยนี้ ทังชาวแม่ชาวเจ้า ท่วย**ปั่ว**ท่วย**นาง** ลูกเจ้าลูกขุน ทังสิ้นทังหลาย ทังผู้ชายผู้หญิง ฝูงท่วยมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา...*

นอกจากนั้น คำว่า **นาง** ยังใช้นำหน้าพระนามพระชนนีของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ดังข้อความบรรทัดที่ ๑ ในจารึกดังกล่าวที่ว่า

*"พ่อกูชื่อศรีอินทราทิตย์ แม่กูชื่อ**นาง**เสือง"*

พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ ๑ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน หน้า ๓๕ บอกความหมายของ **ปั่ว** ว่า **"ป่วว (ปั่ว)** น. ผู้ชาย, ชายหนุ่ม (น่าจะตรงกับคำว่า บ่าว ในความว่า คู่บ่าวสาว), ในความว่า 'ได้ปั่วได้นาง' (๑/๑๕) และ 'บ่มีปั่วบ่มีนาง' (๑/๒๙)." และหน้า ๓๔ บอกความหมายของ **นาง** ว่า **"นาง** น. ผู้หญิง, หญิงสาว, ในความว่า 'ได้ปั่วได้นาง' (๑/๑๕) 'บมีปั่วบ่มีนาง' (๑/๒๙)."

ความหมายที่พจนานุกรมฯ ให้ไว้ถูกต้องคือ ปั่ว หมายถึง ผู้ชาย นาง หมายถึงผู้หญิง แต่ ปั่ว และ นาง น่าจะเป็นชนชั้นเจ้านาย มิใช่ผู้ชายผู้หญิงสามัญ

หลักฐานที่แสดงว่า ปั่วและนางมิใช่ผู้ชายผู้หญิงสามัญก็คือ คำจารึกด้านที่ ๒ บรรทัดที่ ๙-๑๒ เรียงลำดับผู้มีศรัทธาในพระพุทธศาสนาเริ่มแต่พ่อขุนรามคำแหงมหาราชซึ่งปกครองเมืองสุโขทัย ถัดไปคือ ชาวแม่ชาวเจ้า ถัดไปคือท่วยปั่ว ท่วยนาง แล้วจึงจะถึงลูกเจ้าลูกขุนทั้งสิ้นทั้งหลาย ทั้งผู้ชายผู้หญิง การเรียงลำดับบุคคลในคำจารึกดังกล่าว น่าจะแสดงว่า ปั่วและนางมีศักดิ์สูงกว่าลูกเจ้าลูกขุน

ความหมายของคำว่า **ปั่ว** และ **นาง** ในภาษาตระกูลไท บางภาษาก็ช่วยสนับสนุนข้อสันนิษฐานที่ว่าปั่วและนางมิใช่คนสามัญ ตามหนังสือ**คำศัพท์ไทดำ-อังกฤษ อังกฤษ-ไทดำ** คำว่า **ปัว** หมายถึงกษัตริย์ และ **น้าง** หมายถึงลูกสาวของคนชั้นสูง ตัวอย่างคำว่า ปัว ปรากฏในคำพังเพยภาษาไทดำ ซึ่งอาจารย์ทวี สว่าง-ปัญญางกูร รวบรวมไว้ มีคำพังเพยบทหนึ่งแปลเป็นภาษาไทยว่า *"ดินกษัตริย์ ลือชื่อกษัตริย์ ณ หัวแม่น้ำแตลือชื่อเมืองไล"* คำว่า กษัตริย์ แปลจากคำไทดำว่า ปัว อาจารย์ทวีอธิบายเพิ่มเติมว่า "คำว่ากษัตริย์ ภาษาเวียดนามเรียกว่า 'วัว' (Vua) ไทดำเรียกเป็น 'ปัว' 'ดินปัว' หมายถึงราชอาณาจักรเวียดนาม"

คำว่า **ปั่ว** พบในภาษาไทขาวด้วย **พจนานุกรมไทขาว-เวียดนาม-อังกฤษ** ซึ่งรวบรวมคำไทขาวที่พูดกันแถบเมืองไล ประเทศเวียดนาม มีคำว่า โป่ เสียงคล้ายคำว่า ปั่ว ในภาษาไทย และ ปัว ในภาษาไทดำ โป่ ในภาษาไทขาว ก็หมายถึงกษัตริย์ เหยดโป่ หมายความว่าเป็นกษัตริย์

**ราชบัณฑิต สำนักศิลปกรรม ราชบัณฑิตยสถาน*

นอกจากภาษาไทดำและภาษาไทขาวแล้ว ยังไม่พบภาษาไทอื่นๆ ที่ใช้คำว่า ปั่ว จึงอาจเป็นได้ว่า คำว่า ปั่ว ใช้พูดกันในภาษาตระกูลไทเพียงบางภาษา คือ ภาษาไทยเรา และภาษาไทดำ ภาษาไทขาว ซึ่งพูดกันในประเทศเวียดนาม อาจได้รับอิทธิพลจากภาษาเวียดนามก็ได้

ส่วนคำว่า **นาง** เป็นคำที่ใช้ทั่วไปในบรรดาคนไทกลุ่มต่างๆ พบในภาษาไทหลายภาษา เช่น ภาษาจ้วงใต้ ซึ่งพูดที่อำเภอเต๋อเป่า เขตปกครองตนเองกว่างซีจ้วง ประเทศจีน มีคำว่า น่าง หมายความว่า อ่อน เยาว์ สาว รัก ภาษาไทขาว ซึ่งพูดที่เมืองไล ประเทศเวียดนาม มีคำว่า น้าง ความหมายเหมือนกับ น้าง ในภาษาไทดำ คือหมายถึง ลูกสาวของคนชั้นสูง ภาษาไทเหนือ ซึ่งพูดที่เมืองขอน มณฑลยูนนาน ประเทศจีน มีคำว่า ล้าง ใช้เป็นคำนาม หมายถึงเจ้าหญิง สุภาพสตรี น้าสาว และผู้หญิง ใช้เป็นคำลักษณนามสำหรับผู้หญิง เป็นการใช้อย่างยกย่อง และใช้ประสมกับคำอื่น เช่น ล้างเมิ้ง (เมิ้ง=เมือง) หมายถึงชายาผู้ครองเมือง ล้างแสง (แสง=อัญมณี) หมายถึงเจ้าหญิง ใช้เรียกธิดาเจ้าเมืองอย่างสุภาพ ล้างขาว หมายถึง แม่ชี ล้างสาว หมายถึง สตรีสาว และภาษาไทพ่าเก่ ซึ่งพูดที่รัฐอัสสัม ประเทศอินเดียมีคำว่า น้าง ใน**พจนานุกรมพ่าเก่-ไทย-อังกฤษ** ของศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ พันธุเมธา ให้ความหมายไว้ว่า

น้าง

๑. คำนำหน้าชื่อผู้หญิงไทย (นับแต่แรกตั้งชื่อเป็นต้นมา ใช้เป็นคำร้องเรียกด้วย ถ้าเป็นเด็กเล็กที่ยังไม่มีชื่อ บางทีเรียก น้างอ่อน

๒. สตรี เป็นคำให้เกียรติยกย่อง

๓. คำที่สามีเรียกภรรยา (ด้วยความสนิทรักใคร่)

๔. เจ้า ขุน ใช้เป็นลักษณนามด้วย (ปัจจุบันนี้ไม่มีที่ใช้แล้ว)

นอกจากนั้น ศาสตราจารย์ ดร. คุณบรรจบ ยังเคยเล่าว่า คนไทใหญ่ใช้คำนำหน้าชื่อผู้หญิงว่า นาง ถ้าเป็นเจ้าใช้ เจ้านาง ไทคำตี่ใช้คำนำหน้าชื่อผู้หญิงที่เป็นเจ้าว่า นางจ้อย

จะเห็นได้ว่า คำว่า **นาง** ในภาษาไทหลายภาษาใช้เรียกสตรีที่มีศักดิ์สูงหรือใช้นำหน้าชื่อสตรีเหล่านั้น ส่วน **ปั่ว** ในภาษาไทบางภาษาก็หมายถึงกษัตริย์ **คำว่า ปั่ว และนาง ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราชจึงน่าจะหมายถึง ชายหญิงที่มีศักดิ์สูง มิใช่คนสามัญ**

ปัจจุบัน ในภาษาไทยเรา คำว่า ปั่ว เลิกใช้แล้ว มีใช้แต่คำว่า นาง ปรากฏในคำประสม เช่น นางฟ้า นางพญา นางเอก ในคำซ้อนสี่พยางค์ เช่น เป็นสาวเป็นนาง ใช้เป็นคำลักษณนามก็ได้ เช่น สตรี ๒ นาง และใช้เป็นคำนำหน้านามสตรีที่แต่งงานแล้ว เช่น นางแม้น นางผ่อง

บรรณานุกรม

ทวี สว่างปัญญางกูร. **"ถิ่นฐานไทดำ"** ในวารสาร**ไทยคดีศึกษา** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (ตุลาคม ๒๕๔๙-มีนาคม ๒๕๕๐), หน้า ๒๐๒-๒๑๙.

นววรรณ พันธุเมธา. **พินิจภาษา เล่ม ๓.** กรุงเทพฯ : ศูนย์พัฒนาหนังสือ กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๓๙.

บรรจบ พันธุเมธา. **พจนานุกรมพ่าเก่-ไทย-อังกฤษ.** ๒๕๓๐. เอกสารอัดสำเนา.

ปราณี กุลละวณิชย์. **พจนานุกรมจ้วงใต้-ไทย.** กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

พจนานุกรมศัพท์วรรณคดีไทย สมัยสุโขทัย ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช หลักที่ ๑. พิมพ์ครั้งที่ ๒ (แก้ไขเพิ่มเติม). กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๔.

Baccam Don, Baccam Hung, Baccam Faluang, Dorothy Fippinger. **Tai Dam - English English - Tai Dam Vocabulary Book.** Colorado : Summer Institute of Linguistics, Inc.,1989.

Diêu Chính Nhìm, Jean Donaldson. **Tai -Vietnamese - English Dictionary.** Saigon, 1970.

Luo Yongxian. **A Dictionary of Dehong, Southwest China.** Canberra : Pacific Linguistics Research School of Pacific and Asian Studies, The Australian National University, 1999.

ความรู้เรื่องการขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ การขอพระราชทานเพลิงศพ และการขอหีบเพลิงพระราชทาน

บุคคลทั่วไปมักเข้าใจว่า ผู้ถึงแก่กรรมที่เป็นข้าราชการเท่านั้นจึงจะได้รับพระราชทานเพลิงศพ มียกเว้นบ้างก็ต้องเป็นผู้เสียสละชีวิตเพื่อประเทศชาติ หรือผู้อุทิศร่างกายแก่โรงพยาบาลเพื่อประโยชน์ของนักศึกษาแพทย์ แท้จริงแล้ว ผู้อยู่ในเกณฑ์ได้รับพระราชทานพระมหากรุณาธิคุณ ทั้งในการขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ การขอพระราชทานเพลิงศพ และการขอหีบเพลิงพระราชทาน ตามที่สำนักพระราชวังกำหนดไว้มีหลายสักษณะ ทั้งมีขั้นตอนในการขอพระราชทาน แม้มิใช่เรื่องยุ่งยากอย่างใด หากเมื่อถึงคราวฉุกละหุกที่ญาติมิตรของผู้ถึงแก่กรรมต้องติดต่อดำเนินการภายในเวลาอันจำกัด และด้วยความไม่รู้ จึงอาจงดเสีย ทำให้ผู้ถึงแก่กรรมพลาดโอกาสที่จะได้รับพระมหากรุณาเป็นครั้งสุดท้ายในชีวิต ความรู้เรื่องการขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ การขอพระราชทานเพลิงศพ และการขอหีบเพลิงพระราชทาน จึงควรมีไว้เป็นพื้นฐาน

หลักเกณฑ์การขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ การขอพระราชทานเพลิงศพ และการขอหีบเพลิงพระราชทาน ที่สำนักพระราชวังกำหนดไว้ ประมวลสรุปได้ดังนี้

ผู้มีสิทธิขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ ขอพระราชทานเพลิงศพ และขอหีบเพลิงพระราชทาน

๑. พระสมณศักดิ์ ตั้งแต่ชั้นพระครูสัญญาบัตรขึ้นไป และพระภิกษุสามเณรเปรียญธรรม ๙ ประโยค

๒. พระราชวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป

๓. ผู้ที่ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์

๔. ข้าราชการตั้งแต่ระดับ ๓ หรือข้าราชการตามระบบจำแนกประเภทตำแหน่ง ประเภททั่วไป ระดับปฏิบัติงาน และประเภทวิชาการ ระดับปฏิบัติการ (รับราชการตั้งแต่ ๒ ปีขึ้นไป)

๕. ข้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ ยศชั้นร้อยตรี เรือตรี เรืออากาศตรี ร้อยตำรวจตรี ขึ้นไป

๖. ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตั้งแต่ เบญจมดิเรกคุณาภรณ์ (บ.ภ.) และเบญจมาภรณ์มงกุฎไทย (บ.ม.) ขึ้นไป

๗. ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า

๘. ผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญ รัตนาภรณ์ รัชกาลปัจจุบัน

๙. ประธานองค์กรต่างๆ ที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ และรัฐมนตรี ที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๐. บิดาและมารดาของผู้ดำรงตำแหน่งองคมนตรี นายกรัฐมนตรี ประธานรัฐสภา ประธานสภาผู้แทนราษฎร ประธานวุฒิสภา ประธานศาลฎีกา ประธานองค์กรต่างๆ ที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ และรัฐมนตรี ที่ถึงแก่กรรมในขณะบุตรดำรงตำแหน่ง

๑๑. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภาและผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

๑๒. ผู้ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็นกรณีพิเศษ

หมายเหตุ *บุคคลผู้ทำลายชีพตนเองและผู้ต้องอาญาแผ่นดิน ไม่พระราชทานน้ำหลวงและเครื่องเกียรติยศประกอบศพ*

ขั้นตอนการขอพระราชทานน้ำหลวงอาบศพ

เจ้าภาพหรือทายาทจะต้องนำดอกไม้กระทง ๑ กระทง ธูปไม้ระกำ ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม มีพานรองพร้อมไปกราบถวายบังคมลา พร้อมด้วยหนังสือกราบบังคมทูลลา โดยติดต่อที่กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง ในพระบรมมหาราชวัง ตั้งแต่เวลา ๐๘.๓๐ – ๑๕.๐๐ นาฬิกา ทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ พร้อมทั้งนำใบมรณบัตรและหลักฐานที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงสุดที่ได้รับไปแสดงแก่เจ้าหน้าที่กองพระราชพิธี เพื่อการจัดชั้นของเครื่องเกียรติยศประกอบศพได้ถูกต้อง ส่วนพระสงฆ์สมณศักดิ์ไม่ต้องมีดอกไม้ ธูปเทียน เป็นหน้าที่ของกรมการศาสนาแจ้งการมรณภาพและขอพระราชทาน

ตัวอย่างหนังสือกราบบังคมทูลลา

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ดอกไม้ธูปเทียนของข้าพระพุทธเจ้า.....(ชื่อผู้ถึงแก่กรรม)
เครื่องราชอิสริยาภรณ์.....อายุ.....ปี
ข้าราชการ..... ชั้น.....สังกัด.....

ขอพระราชทานกราบถวายบังคมลา..... ด้วยโรค.....
ที่.....อำเภอ.....จังหวัด.....
เมื่อวันที่.....เดือน.....พ.ศ.....เวลา .....น.

ควรมิควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ขอเดชะ

หมายเหตุ หนังสือกราบบังคมทูลลานี้ ไม่ต้องลงนามท้ายหนังสือ

หีบ/โกศพระราชทาน ตามชั้นเครื่องราชอิสริยาภรณ์

เครื่องราชอิสริยาภรณ์	หีบ/โกศที่ได้รับพระราชทาน
มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก มหาวชิรมงกุฎ ประถมาภรณ์ช้างเผือก	โกศแปดเหลี่ยม
ประถมาภรณ์มงกุฎไทย ปฐมดิเรกคุณาภรณ์	โกศโถ
ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย ทุติยดิเรกคุณาภรณ์	หีบทองลายสลัก
ตริตาภรณ์ช้างเผือก ตริตาภรณ์มงกุฎไทย ตติยดิเรกคุณาภรณ์ จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย จตุตถดิเรกคุณาภรณ์	หีบลายก้านแย่ง
เบญจมาภรณ์ช้างเผือก เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย เบญจมดิเรกคุณาภรณ์	หีบเชิงชาย

ผู้มีสิทธิขอพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ หรือขอหีบเพลิงพระราชทานเป็นกรณีพิเศษ

๑. ผู้ที่เนื่องในราชสกุล ชั้นหม่อมราชวงศ์และหม่อมหลวง

๒. ผู้ที่ได้รับพระราชทานเหรียญราชรุจิ เหรียญกล้าหาญ และเหรียญชัยสมรภูมิ

๓. บิดามารดาของข้าราชการ ดังนี้

- ข้าราชการระดับ ๖ ขึ้นไป
- ข้าราชการตามระบบจำแนกประเภทตำแหน่ง ประเภททั่วไประดับชำนาญงานขึ้นไป
- ข้าราชการตามระบบจำแนกประเภทตำแหน่ง ประเภทวิชาการระดับชำนาญการขึ้นไป

๔. บิดามารดาของผู้ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ตริตาภรณ์ช้างเผือก (ต.ช.) ขึ้นไป

๕. บิดามารดาของข้าราชการฝ่ายทหาร ตำรวจ ชั้นยศตั้งแต่ พันโท นาวาโท นาวาอากาศโท และพันตำรวจโท ขึ้นไป

๖. พนักงานรัฐวิสาหกิจระดับสูง

๗. บิดามารดาของพระสมณศักดิ์ ตั้งแต่ชั้นพระครูสัญญาบัตร ขึ้นไป

๘. ผู้ปฏิบัติหน้าที่ดังต่อไปนี้ ที่ถึงแก่กรรมในขณะดำรงตำแหน่ง

- กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- นายกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล
- นายกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด และสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัด
- นายกเทศมนตรี และสมาชิกสภาเทศบาล
- สมาชิกสภากรุงเทพมหานคร และสมาชิกสภาเขตกรุงเทพมหานคร
- นายกเมืองพัทยา และสมาชิกสภาเมืองพัทยา

๙. ผู้บริจาคทรัพย์สินเพื่อการกุศล คิดเป็นมูลค่าไม่น้อยกว่า ๕๐๐,๐๐๐ บาท

๑๐. ผู้ที่บริจาคร่างกายหรืออวัยวะแก่ สภากาชาดไทย โรงพยาบาล หรือสถานศึกษา เพื่อประโยชน์ทางการแพทย์

๑๑. ข้าราชการ ทหาร ตำรวจ ชั้นยศต่ำกว่าสัญญาบัตร ที่เสียชีวิตขณะปฏิบัติหน้าที่

๑๒. ผู้ที่ทำประโยชน์ให้แก่สังคมและประเทศชาติ

หมายเหตุ *บุคคลผู้ทำลายชีพตนเองและผู้ต้องอาญาแผ่นดิน ไม่พระราชทานเพลิงศพและเครื่องเกียรติยศประกอบศพ*

ขั้นตอนในการขอพระราชทานเพลิงศพ

๑. *การขอพระราชทานเพลิงศพ*

เจ้าภาพหรือทายาท ผู้ประสงค์ขอพระราชทานเพลิงศพ จะต้องทำหนังสือแจ้งไปยังกระทรวงเจ้าสังกัดของผู้ถึงแก่กรรม โดยระบุ

- ชื่อ ตำแหน่ง ชั้น ยศ ของผู้ถึงแก่กรรม
- ถึงแก่กรรมด้วยโรคอะไร ที่ไหน เมื่อใด
- ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อะไรบ้าง
- มีความประสงค์จะขอรับพระราชทานเครื่องเกียรติยศประกอบศพอย่างใดบ้าง
- ระบุวัน เวลา สถานที่ที่จะฌาปนกิจ

๒. *การขอพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ*

เจ้าภาพหรือทายาทผู้ประสงค์ขอพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ ต้องทำหนังสือถึงเลขาธิการพระราชวัง โดยระบุ

- ชื่อ – สกุล และประวัติโดยย่อของผู้ถึงแก่กรรม
- ถึงแก่กรรมด้วยโรคอะไร ที่ไหน เมื่อใด
- ระบุคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ หรือคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์การพิจารณาการขอพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษ
- ระบุวัน เวลา สถานที่ที่จะฌาปนกิจ

หลักฐานที่ต้องนำมาแสดง

ในการขอพระราชทานเพลิงศพ และการขอพระราชทานเพลิงศพเป็นกรณีพิเศษนั้น เจ้าภาพหรือทายาทจะต้องนำหลักฐานมาแสดงแก่เจ้าหน้าที่ ดังนี้

- หนังสือจากกระทรวงเจ้าสังกัด (ขอพระราชทานกรณีปกติ) หรือหนังสือขอพระราชทานเพลิงศพกรณีพิเศษถึงเลขาธิการพระราชวัง (ขอพระราชทานกรณีพิเศษ)
- หนังสือรับรองจากหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ
- ใบอนุโมทนาบัตร ใบประกาศเหรียญกล้าหาญ หรือเหรียญชัยสมรภูมิ
- ใบมรณบัตรพร้อมสำเนา ของผู้ถึงแก่กรรม
- บัตรประจำตัวข้าราชการพร้อมสำเนา ของผู้ถึงแก่กรรมและของทายาท
- ทะเบียนบ้านพร้อมสำเนา ของผู้ถึงแก่กรรมและของทายาท

๓. *ติดต่อวัดเพื่อเตรียมการพระราชทานเพลิงศพ*

ในการขอพระราชทานเพลิงศพ ทั้งตามเกณฑ์ที่ได้รับพระราชทานและกรณีพิเศษนั้น จะต้องไม่ตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และวันเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติ พระราชพิธีฉัตรมงคล (และตามประเพณีนิยมไม่มีการเผาศพในวันศุกร์)

ข้อกำหนดของกองพระราชพิธี

๑. ผู้มีสิทธิได้รับพระราชทานเพลิง ถ้าจะพระราชทานในต่างจังหวัด (นอกเขตรัศมี ๕๐ กิโลเมตร จากพระบรมมหาราชวัง) สำนักพระราชวังจะได้จัดหีบเพลิงให้กระทรวงเจ้าสังกัดรับส่งไปพระราชทานเพลิง หรือให้เจ้าภาพศพ ไปติดต่อขอรับหีบเพลิงพระราชทาน ที่กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

๒. การพระราชทานเพลิงศพ ทั้งตามเกณฑ์ที่ได้รับพระราชทานและกรณีพิเศษ ที่ไม่มีเครื่องเกียรติยศประกอบศพในกรุงเทพฯ ทางสำนักพระราชวัง จะได้จัดเจ้าพนักงานเชิญเพลิงหลวงไปพระราชทานโดยรถยนต์หลวง ทั้งนี้ เจ้าภาพไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ ทั้งสิ้น ส่วนกรณีปริมณฑลในรัศมี ๕๐ กิโลเมตรจากพระบรมมหาราชวัง เจ้าภาพจะต้องจัดรถรับ - ส่งให้แก่เจ้าหน้าที่เชิญเพลิงด้วย

๓. สำหรับเครื่องประกอบเกียรติยศ ได้แก่ หีบ โกศ ฉัตรตั้ง นั้น ทางสำนักพระราชวังจะได้เชิญไปประกอบและตั้งแต่งไว้ มีกำหนดเพียง ๗ วัน เมื่อพ้นไปแล้ว เจ้าภาพหรือทายาทยังไม่กำหนดพระราชทานเพลิง ถ้าทางราชการมีความจำเป็น ก็จะถอนส่วนประกอบลองนอกของหีบหรือโกศไปใช้ในราชการต่อไป

๔. ในการพระราชทานเพลิงนั้น เมื่อเจ้าหน้าที่เชิญเพลิงพระราชทานไปถึงมณฑลพิธี ผู้อยู่ในงานไม่ต้องลุกขึ้นยืน และไม่ต้องเปิดหรือบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เนื่องจากเป็นการไม่เหมาะสม

๕. เจ้าภาพงานพระราชทานเพลิงศพ เมื่อจะขอรับหมายรับสั่งให้ติดต่อขอรับได้ที่เจ้าหน้าที่กองพระราชพิธี โทร. ๐ ๒๒๒๔ ๔๗๔๗ ต่อ ๔๕๐๑

๖. ก่อนงานพระราชทานเพลิงศพ ๑ วัน ให้เจ้าภาพติดต่อยืนยันความถูกต้องกับเจ้าหน้าที่กองพระราชพิธีที่หมายเลข ๐ ๒๒๒๒ ๒๗๓๕ (เฉพาะเพลิงที่เชิญโดยเจ้าหน้าที่)

๗. หากมีข้อสงสัยประการใด สามารถติดต่อสอบถามเพิ่มเติมได้ที่ โทร. ๐ ๒๒๒๑ ๐๘๗๓

การปฏิบัติเกี่ยวกับหีบเพลิงพระราชทาน

กรณีที่มีการขอพระราชทานเพลิงศพ แต่ศพอยู่ต่างจังหวัด (ห่างจากสำนักพระราชวังเกิน ๕๐ กิโลเมตร) นั้น เมื่อกระทรวงเจ้าสังกัด ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือเจ้าภาพ แล้วแต่กรณี ได้มีหนังสือแจ้งมายังสำนักพระราชวังแล้ว หากศพนั้นอยู่ในเกณฑ์ทางสำนักพระราชวังจะมีหมายรับสั่งแจ้งให้เจ้าภาพศพทราบ เพื่อให้เจ้าภาพหรือผู้แทนไปขอรับหีบเพลิงพระราชทานที่กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง เมื่อได้รับแล้วต้องปฏิบัติตามขั้นตอนดังนี้

๑. เชิญหีบเพลิงพระราชทาน ไปวางที่ศาลากลางจังหวัด อำเภอ หรือหน่วยราชการที่สังกัดในท้องที่ หรือที่บ้านแล้วแต่กรณี โดยจัดโต๊ะปูผ้าขาวขนาดพอเหมาะ ๑ ตัว และควรมีพานรองรับหีบเพลิงพระราชทานนั้นด้วย

๒. เมื่อถึงกำหนดวันพระราชทานเพลิงศพ ให้ทางเจ้าภาพจัดหาเจ้าหน้าที่หรือญาติที่เป็นข้าราชการแต่งเครื่องแบบปกติขาวไว้ทุกข์เพื่อเชิญหีบเพลิงพระราชทานพร้อมด้วยพานรอง (หนึ่งหีบต่อหนึ่งคน) ไปยังเมรุที่จะประกอบพิธี และก่อนที่จะเชิญขึ้นตั้งบนเมรุนั้น ควรให้ศพขึ้นตั้งบนเมรุให้เรียบร้อยก่อน แล้วจึงเชิญพานหีบเพลิงพระราชทาน ไปตั้งไว้ด้านศีรษะศพ (บนโต๊ะที่ตั้งหีบเพลิงจะต้องมีผ้าปูให้เรียบร้อย และห้ามมิให้นำสิ่งหนึ่งสิ่งใดวางร่วมอยู่ด้วยเป็นอันขาด) เมื่อเชิญเรียบร้อยแล้ว ให้ผู้เชิญคำนับเคารพศพหนึ่งครั้ง แล้วจึงลงจากเมรุ

๓. ขณะที่เชิญพานหีบเพลิงพระราชทานไปนั้น ต้องระมัดระวังกิริยามารยาทโดยสำรวม ไม่ต้องทำความเคารพผู้ใด และไม่ต้องเชิญหีบเพลิงพระราชทานเดินตามหลังผู้หนึ่งผู้ใดเป็นอันขาด

๔. ผู้ที่ไปร่วมงานพระราชทานเพลิงศพ ทั้งประชาชน ข้าราชการ และพนักงานลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ ควรแต่งกายไว้ทุกข์ตามประเพณีนิยม ในกรณีลูกหลานหรือญาติ รวมทั้งผู้ที่เคารพนับถือผู้วายชนม์ที่รับราชการ จะแต่งกายชุดปกติขาวไว้ทุกข์ ก็จะเป็นเกียรติแก่ผู้วายชนม์ และยังนับว่าเป็นการถวายพระเกียรติ

๕. ผู้ที่ตั้งแถวรอรับหีบเพลิงพระราชทานเดินไปสู่เมรุ ควรเป็นเจ้าภาพงาน การแต่งกายควรแต่งกายไว้ทุกข์ตามประเพณีนิยม ในกรณีที่เป็นข้าราชการแต่งกายปกติขาวไว้ทุกข์

๖. ระหว่างที่เจ้าหน้าที่เชิญหีบเพลิงพระราชทาน

เดินไปสู่เมรุนั้น ประชาชนที่มาร่วมงานควรนั่งอยู่ในความสงบโดยมิต้องยืนขึ้น ไม่ต้องทำความเคารพและไม่มีการบรรเลงเพลงอย่างใดทั้งสิ้น เพราะยังไม่ถึงขั้นตอนของพิธีการ เจ้าหน้าที่ผู้เชิญก็มิใช่ผู้แทนพระองค์เป็นการปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมาย

๗. เมื่อถึงกำหนดเวลาพระราชทานเพลิง ให้เจ้าภาพเชิญแขกที่มาในงานที่มีอาวุโสสูงสุด ขึ้นเป็นประธานจุดเพลิง ประธานในพิธีจุดเพลิงที่อาวุโสสูงสุดนั้น หมายถึงอาวุโสทั้งในด้านคุณวุฒิและวัยวุฒิ ทั้งนี้ หากมีพระราชวงศ์ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไป หรือราชสกุลที่มีเกียรติในราชการ ซึ่งศพหรือทายาทอยู่ใต้บังคับบัญชา หรือเป็นผู้ที่เคารพนับถือแล้วสมควรเชิญบุคคลนั้นเป็นประธาน

๘. ในกรณีที่มีการอ่านหมายรับสั่ง ประวัติผู้วายชนม์ สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ ควรอ่านตามลำดับดังนี้

- หมายรับสั่ง แสดงถึงการได้รับพระราชทานเพลิงศพ
- ประวัติผู้วายชนม์ เพื่อประกาศเกียรติคุณ
- สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

หมายเหตุ *การอ่านหมายรับสั่ง ประวัติผู้วายชนม์ สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณนั้น เป็นขั้นตอนที่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขได้ตามความเหมาะสม ส่วนการลงท้ายสามารถอ่านชื่อบุคคลผู้เป็นทายาททั้งหมด หรือจะออกชื่อแต่เจ้าภาพก็ย่อมจะกระทำได้*

ขั้นตอนการพระราชทานเพลิง (หีบเพลิง)

๑. เจ้าหน้าที่ผู้เชิญหีบเพลิงพระราชทาน แก้ห่อหีบเพลิงพระราชทานออกแล้วเปิดฝารอไว้

๒. ผู้เป็นประธานหยิบเทียนชนวนมอบให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้เชิญถือไว้

๓. หยิบกล่องไม้ขีดไฟจุดเทียนชนวน รอจนเทียนลุกไหม้ดีแล้ว

๔. ผู้เป็นประธานถวายบังคม (ไหว้) ไปที่หีบเพลิง หยิบธูป ดอกไม้จันทน์ เทียน จุดไฟหลวงจากเทียนชนวน แล้วจึงวางไว้ใต้กลางฐานตั้งหีบศพ

๕. ถอยหลังหนึ่งก้าว คำนับเคารพศพหนึ่งครั้ง แล้วลงจากเมรุ เป็นอันเสร็จพิธี

เนื่องจากปัจจุบันมีผู้ขอพระราชทานเพลิงศพเป็นจำนวนมาก เลขาธิการพระราชวัง ได้มีบัญชาว่า เพลิงที่พระราชทานไปเผาศพ ณ วัดที่อยู่ต่างจังหวัดหรือปริมณฑล ซึ่งห่างจากพระบรมมหาราชวังนอกรัศมี ๕๐ กิโลเมตร ให้จัดเป็นหีบเพลิงพระราชทานมอบเจ้าภาพเชิญไปดำเนินการเอง โดยไม่มีเจ้าหน้าที่สำนักพระราชวังไปปฏิบัติ ดังนั้น กองพระราชพิธี จึงได้กำหนด**ระเบียบการขอรับหีบเพลิงพระราชทาน** ดังนี้

๑. ให้เจ้าภาพศพหรือผู้แทนเจ้าภาพไปติดต่อขอรับหีบเพลิงพระราชทาน ที่โต๊ะหมู่หน้าพระบรมฉายาลักษณ์ กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง

๒. กรณีที่เจ้าภาพไม่สามารถไปรับหีบเพลิงพระราชทานด้วยตนเอง จะมอบให้ผู้อื่นไปรับแทนก็ได้ โดยนำต้นเรื่อง หนังสือมอบฉันทะ และสำเนาบัตรประจำตัวผู้แทนไปแสดงต่อเจ้าหน้าที่

๓. เจ้าภาพหรือผู้แทนควรไปรับหีบเพลิงก่อนกำหนดวันพระราชทานเพลิงอย่างน้อย ๓ วัน

๔. ผู้ที่มารับหีบเพลิงควรแต่งกายสุภาพ

สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม พระราชทานเพลิงศพ (นาย,นาง,นางสาว,ยศ).....
ซึ่งนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าล้นกระหม่อม เป็นเกียรติอันสูงสุดแก่ผู้วายชนม์ และวงศ์ตระกูลอย่างหาที่สุดมิได้

หากความทราบโดยญาณวิถีถึงดวงวิญญาณของ (นาย,นาง,นางสาว,ยศ) .....ได้ด้วยประการใดในสัมปรายภพคงจะมีความปลาบปลื้มซาบซึ้งเป็นล้นพ้นในพระมหากรุณาธิคุณที่ได้รับพระราชทานเกียรติยศอันสูงยิ่งในวาระสุดท้ายแห่งชีวิต

ข้าพระพุทธเจ้าเป็นบุตร ธิดา และหลานๆ ขอพระราชทานกราบถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้ และจะเทิดทูนไว้เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม เป็นสรรพสิริมงคลแก่ข้าพระพุทธเจ้า และวงศ์ตระกูลตลอดไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ
ข้าพระพุทธเจ้า
ครอบครัว (นามสกุล).....

(ประมวลจาก เอกสารเผยแพร่ของ กองพระราชพิธี สำนักพระราชวัง)

ราชาศัพท์ใกล้ตัว

ในปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันกษัตริย์กับประชาชนเป็นไปอย่างใกล้ชิด ไม่ว่าจะเป็นด้านข้อมูลข่าวสาร การจัดงานและกิจกรรมเทิดพระเกียรติในโอกาสต่างๆ หรือการได้เข้าเฝ้าฯ กราบบังคมทูลพระกรุณา การใช้ราชาศัพท์ให้ถูกแบบแผนจึงมิใช่เรื่องไกลตัว เพราะนอกจากเป็นการถวายพระเกียรติให้ถูกต้องแล้ว ยังเป็นการแสดงความรู้ในวัฒนธรรมทางภาษาอันเป็นเอกลักษณ์ของชาติ และราชาศัพท์ใช้ไม่ยากอย่างที่คิด ดังเช่น

ราชาศัพท์ว่าด้วย การเกิด

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
เสด็จพระราชสมภพ, ทรงพระราชสมภพ	เกิด	- พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ประสูติ, สมภพ	เกิด	- พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า

ราชาศัพท์ว่าด้วย วันเกิด

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
วันเฉลิมพระชนมพรรษา	วันทำบุญวันคล้ายวันเกิด	- พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันพระบรมราชสมภพ	วันเกิด	- พระมหากษัตริย์
วันพระราชสมภพ	วันเกิด	- สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
วันประสูติ	วันเกิด	– พระราชวงศ์ตั้งแต่สมเด็จเจ้าฟ้าถึงหม่อมเจ้า

ราชาศัพท์ว่าด้วย การนับอายุ

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
พระชนมพรรษา.....พรรษา	อายุ.....ปี	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี
พระชนมายุ.....พรรษา	อายุ.....ปี	– สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
พระชันษา.....ปี	อายุ.....ปี	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า สมเด็จพระมหาสมณเจ้า สมเด็จพระสังฆราชเจ้า สมเด็จพระสังฆราช
ชันษา.....ปี	อายุ.....ปี	– หม่อมเจ้า

ราชาศัพท์ว่าด้วย อายุ

ราชาศัพท์	ความหมาย	ใช้แก่
ทรงเจริญพระชนมพรรษา	มีอายุ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ
ทรงเจริญพระชนมายุ	มีอายุ	– พระมหากษัตริย์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระบรมราชินี สมเด็จพระบรมราชชนก สมเด็จพระบรมราชชนนี สมเด็จพระยุพราช สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี
ทรงเจริญพระชันษา	มีอายุ	– พระราชวงศ์ชั้นสมเด็จเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้า
เจริญชันษา	มีอายุ	– หม่อมเจ้า

(ประมวลจาก ราชาศัพท์ เฉลิมพระเกียรติฯ, สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๕๕)

ตราสัญลักษณ์ งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕

อักษรพระนามาภิไธย ส.ก. อยู่ภายในวงรี ด้านบนวงรีเป็นพระมหามงกุฎ ภายในพระมหามงกุฎเป็นพระแสงจักรและพระแสงตรีศูล มีเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลพระมหาสังวาลนพรัตนราช – วราภรณ์ ล้อมรอบวงรี ขนาบข้างด้วยพระสัปตปฎลเศวตฉัตร ด้านล่างวงรีเป็นเลขไทย ๘๐ อยู่ในรูปทรงของเพชร ด้านล่างเลขไทย ๘๐ เป็นผ้าแพรแถบอักษรข้อความ “พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕”

ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก วันที่ ๕ พฤษภาคม ๒๔๙๓ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาสมเด็จพระราชินี เป็นสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินี แล้วพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคลนพรัตนราชวราภรณ์

พระมหามงกุฎ	: เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศของสมเด็จพระบรมราชินีนาถ
พระสัปตปฎลเศวตฉัตร	: เป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยศักดิ์
พระแสงจักรและพระแสงตรีศูล	: เครื่องหมายแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์
เลขไทย ๘๐	: พระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา
ผ้าแพรแถบสีชมพู	: เครื่องราชอิสริยาภรณ์ จุลจอมเกล้า
สีน้ำเงิน – สีฟ้า	: สีวันพระราชสมภพ

ผู้ออกแบบ นายสุเมธ พุฒพวง
สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร

ตราสัญลักษณ์ งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕

อักษรพระนามาภิไธย ม.ว.ก. ภายในวงรีแนวนอน ภายใต้พระอนุราชมงกุฎ อันเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ภายในพระอนุราชมงกุฎเป็นพระแสงจักรและพระแสงตรีศูล เครื่องหมายแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พระอนุราชมงกุฎนั้นประดิษฐานอยู่ด้านหน้าพระสัปตปฎลเศวตฉัตร เบื้องล่างอักษรพระนามาภิไธย ม.ว.ก. เป็นเลขไทย ๖๐ หมายถึง มีพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ถัดจากเลข ๖๐ ลงมา เป็นผ้าแพรแถบ มีปลายด้านบนเป็นพญานาค อันหมายถึง ปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ซึ่งมีพญานาคเป็นเครื่องหมายแห่งปีมะโรง นักษัตร รองรับองค์ประกอบของตราสัญลักษณ์ฯ ทั้งหมด ภายในผ้าแพรแถบมีข้อความว่า “พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕”

ผู้ออกแบบ นายสุเมธ พุฒพวง
สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร

บัวควีนสิริกิติ์

บัวควีนสิริกิติ์

บัวควีนสิริกิติ์ เป็นบัวลูกผสมพันธุ์ใหม่ ผสมโดย *นายไพรัตน์ ทรงพานิช* นักวิชาการ กรมวิชาการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยการผสมบัวข้ามสกุลระหว่างบัวนางกวักฟ้าเป็นต้นพ่อ กับบัวพันธุ์เพอรี่ส์ไฟร์โอปอลสีชมพูเป็นต้นแม่ ได้ลูกผสมที่มีลักษณะงดงามแตกต่างจากบัวพันธุ์อื่น และได้ทดลองปลูกเลี้ยงเป็นเวลา ๔ ปี จนมีลักษณะคงที่ มีลักษณะเด่นคือ

- *ดอกยกชูขึ้นเหนือน้ำ*
- *สีของดอกเป็นสีม่วงอมฟ้า ซึ่งจัดเป็นสีใหม่*
- *กลีบเลี้ยงมีสีเขียวอ่อน*
- *กลีบดอกมี ๒ สี โดยสีพื้นเป็นสีขาวและส่วนปลายกลีบเป็นสีม่วง*
- *เกสรสีเหลืองและตรงปลายเป็นสีม่วงอมฟ้า*

ในเดือนกันยายน ๒๕๕๔ สมาคมพฤกษศาสตร์ในพระบรมราชินูปถัมภ์ ได้ขอพระราชทานชื่อบัวลูกผสมพันธุ์ใหม่นี้เทิดพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในโอกาสที่ทรงเจริญพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา สำนักพระราชวังได้มอบหมายให้ผู้เชี่ยวชาญด้านพันธุ์ไม้ของประเทศ คือ ศ.ดร.ธวัชชัย สันติสุข และ ดร.วีระชัย ณ นคร เป็นผู้ตรวจสอบและทำรายงานถวาย

ต่อมาในวันที่ ๑๑ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๕๕๕ ราชเลขานุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้มีหนังสือแจ้งพระมหากรุณาธิคุณ พระราชทานชื่อ **บัวควีนสิริกิติ์** เพื่อความเป็นสิริมงคลและเพื่อเป็นขวัญกำลังใจแก่นักวิชาการของไทย ผู้ที่มีวิริยอุตสาหะค้นคว้าวิจัยเพื่อการปรับปรุงและอนุรักษ์พันธุ์พืช

ดร. วีระชัย ณ นคร

บัวควีนสิริกิติ์ บานวันแรก

บัวควีนสิริกิติ์ บานวันที่สอง

พิธีมอบรางวัลชุมชนหรือหมู่บ้านประชาธิปไตยตัวอย่าง ประจำปี ๒๕๕๕

นายอำพล เสนาณรงค์ องคมนตรี เป็นประธานใน**พิธีมอบรางวัลชุมชนหรือหมู่บ้านประชาธิปไตยตัวอย่าง ประจำปี ๒๕๕๕** ที่สำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีร่วมกับคณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตย ในคณะกรรมการเอกลักษณ์ของชาติ จัดขึ้นเมื่อวันที่ ๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕ ณ หอประชุมกรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร เพื่อประกาศเกียรติคุณยกย่องชุมชนหรือหมู่บ้านที่ใช้หลักการประชาธิปไตยในการพัฒนา แก้ไขปัญหา และดำเนินกิจกรรมต่างๆ อย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่จนประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม

ชุมชนหรือหมู่บ้านเป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติในเรื่องประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทำให้ประชาชนรู้จักสิทธิบทบาท และหน้าที่ของตนเอง มีการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์ ดังนั้น เพื่อเป็นการสนับสนุน ส่งเสริม และเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คณะอนุกรรมการส่งเสริมการพัฒนาประชาธิปไตยจึงได้พิจารณาคัดเลือกชุมชนหรือหมู่บ้านต่างๆ ทั่วประเทศ เพื่อยกย่องให้เป็นชุมชนและหมู่บ้านประชาธิปไตยตัวอย่างจำนวน ๕๖ ชุมชน/หมู่บ้าน ได้แก่

กรุงเทพมหานคร ชุมชนคนรักถิ่น แขวงทุ่งสองห้อง เขตหลักสี่ ชุมชนวัดใหม่พิเรนทร์ แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ และชุมชนศิรินทร์และเพื่อนแขวงบางจาก เขตภาษีเจริญ **จังหวัดกระบี่** ชุมชนบ้านปากน้ำ ตำบลปลายพระยา อำเภอปลายพระยา **จังหวัดกาญจนบุรี** ชุมชนอพอลโล่ ตำบลหวายเหนียว อำเภอท่ามะกา และหมู่บ้านจงเจริญ ตำบลหลุมรัง อำเภอบ่อพลอย **จังหวัดกาฬสินธุ์** หมู่บ้านศรีพัฒนา ตำบลยอดแกง อำเภอนามน **จังหวัดกำแพงเพชร** หมู่บ้านบึงสว่างอารมณ์ ตำบลบึงทับแรด อำเภอลาน-กระบือ **จังหวัดขอนแก่น** หมู่บ้านสามัคคี ตำบลท่าพระ อำเภอเมืองขอนแก่น **จังหวัดจันทบุรี** หมู่บ้านทุ่งสน ตำบลรำพัน อำเภอท่าใหม่ **จังหวัดฉะเชิงเทรา** หมู่บ้านแพรกชุมรุม ตำบลบางเตย อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา **จังหวัดชลบุรี** ชุมชนบ้านสวนมะม่วง ตำบลบ้านปึก อำเภอเมืองชลบุรี และหมู่บ้านหัวแหลม ตำบลแสมสาร อำเภอสัตหีบ **จังหวัดชัยนาท** หมู่บ้านหนองบัว ตำบลหนองบัว อำเภอวัดสิงห์ **จังหวัดชัยภูมิ** หมู่บ้านลาดวัง-ม่วง ตำบลหนองบัวแดง อำเภอหนองบัวแดง **จังหวัดชุมพร** หมู่บ้านทุ่งบิน ตำบลท่าแซะ อำเภอท่าแซะ **จังหวัดเชียงใหม่** หมู่บ้านใหม่พัฒนา ตำบลสันต้นหมื้อ อำเภอแม่อาย **จังหวัดตรัง** หมู่บ้านควนหนองกก ตำบลคลองปาง อำเภอรัษฎา **จังหวัดตาก** หมู่บ้านแม่ระวาน ตำบลยกกระบัตร อำเภอสามเงา **จังหวัดนครพนม** หมู่บ้านนาถ่อนเหนือ ตำบลนาถ่อน อำเภอธาตุพนม **จังหวัดนราธิวาส** หมู่บ้านปิเหล็งตะวันออก ตำบลมะรือโบออก อำเภอเจาะไอร้อง **จังหวัดน่าน** หมู่บ้านชาววา ตำบลพระพุทธบาท อำเภอเชียงกลาง **จังหวัดประจวบคีรีขันธ์** หมู่บ้านเกาะสีดา ตำบลอ่างทอง อำเภอทับสะแก **จังหวัดปัตตานี** หมู่บ้านแหลมแป้ง ตำบลบ้านกลาง อำเภอปะนาเระ **จังหวัดพิจิตร** หมู่บ้านวังหินแรง ตำบลสำนักขุนเณร อำเภอดงเจริญ **จังหวัดพิษณุโลก** หมู่บ้านท่าโรงตะวันตก ตำบลวัดพริก อำเภอเมืองพิษณุโลก **จังหวัดเพชรบุรี** หมู่บ้านบางเกตุ ตำบลบางเก่า อำเภอชะอำ **จังหวัดแพร่** หมู่บ้านแม่ลานพัฒนา ตำบลห้วยอ้อ อำเภอลอง **จังหวัดภูเก็ต** หมู่บ้านห้าแยก ตำบลราไวย์ อำเภอเมืองภูเก็ต **จังหวัดมหา-สารคาม** หมู่บ้านโคกสี ตำบลโคกสีทองหลาง อำเภอวาปีปทุม **จังหวัดมุกดาหาร** หมู่บ้านคำพอก ตำบลโนน-

ยาง อำเภอหนองสูง **จังหวัดยโสธร** หมู่บ้านบกน้อย ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอคำเขื่อนแก้ว **จังหวัดยะลา** หมู่บ้านมะดือลง ตำบลโกตาบารู อำเภอรามัน **จังหวัดร้อยเอ็ด** หมู่บ้านโนนสะอาด ตำบลไพศาล อำเภอธวัชบุรี **จังหวัดราชบุรี** หมู่บ้านวัดกลาง ตำบลวังเย็น อำเภอบางแพ **จังหวัดลพบุรี** หมู่บ้านหนองถ้ำ – หนองขาม ตำบลนิคมสร้างตนเอง อำเภอเมืองลพบุรี **จังหวัดลำปาง** ชุมชนบ้านแม่ปะดอย ตำบลแม่ปะ อำเภอเถิน และหมู่บ้านฮ่องกอก ตำบลบ่อแฮ้ว อำเภอเมืองลำปาง **จังหวัดเลย** หมู่บ้านวัฒนาภิรมย์ ตำบลบุฮม อำเภอเชียงคาน **จังหวัดศรีสะเกษ** หมู่บ้านโนนเปือย ตำบลบึงมะลู อำเภอกันทรลักษ์ **จังหวัดสกลนคร** ชุมชนนาอ้อย ตำบลธาตุเชิงชุม อำเภอเมืองสกลนคร และหมู่บ้านนาถ่อน ตำบลหนองบัวสิม อำเภอคำตากล้า **จังหวัดสงขลา** หมู่บ้านห้วยขัน ตำบลพะวง อำเภอเมืองสงขลา **จังหวัดสตูล** หมู่บ้านทุ่งพัก ตำบลทุ่งนุ้ย อำเภอคควนกาหลง **จังหวัดสมุทรสาคร** หมู่บ้านรางสายบัว ตำบลคลองตัน อำเภอบ้านแพ้ว **จังหวัดสระบุรี** หมู่บ้านท่าช้างเหนือ ตำบลท่าช้าง อำเภอเสาไห้ **จังหวัดสิงห์บุรี** หมู่บ้านกระดีแดง ตำบลโพประจักษ์ อำเภอท่าช้าง **จังหวัดสุโขทัย** หมู่บ้านเพชรไฝ ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองสุโขทัย **จังหวัดสุราษฎร์ธานี** หมู่บ้านหัวหมากบน ตำบลช้างซ้าย อำเภอกาญจนดิษฐ์ **จังหวัดสุรินทร์** หมู่บ้านโนนงิ้ว ตำบลหนองสนิท อำเภอจอมพระ **จังหวัดหนองคาย** หมู่บ้านดาวเรือง ตำบลโพนสว่าง อำเภอเมืองหนองคาย **จังหวัดอำนาจเจริญ** หมู่บ้านนาล้อม ตำบลไร่ขี อำเภอลืออำนาจ **จังหวัดอุดรธานี** หมู่บ้านบ่อคำ ตำบลดอนหายโศก อำเภอหนองหาน **จังหวัดอุตรดิตถ์** หมู่บ้านน้ำริดใต้ ตำบลน้ำริด อำเภอเมืองอุตรดิตถ์ **จังหวัดอุทัยธานี** หมู่บ้านสำนักโก ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอทัพทัน **จังหวัดอุบลราชธานี** หมู่บ้านโนนจิก ตำบลฝางคำ อำเภอสิรินธร

ปฏิทินกิจกรรมเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ
ประจำเดือนกรกฎาคม – กันยายน ๒๕๕๕

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม/โครงการ	สถานที่
ทุกวัน เวลา ๑๑.๐๗-๑๑.๑๐ น.	การเผยแพร่บทความเกี่ยวกับเอกลักษณ์ของชาติ	ออกอากาศทางสถานีวิทยุ AM 1269
ทุกวันอาทิตย์ เวลา ๐๖.๔๕-๐๗.๐๐ น.	การเผยแพร่บทความสดุดีบุคคลสำคัญ สัปดาห์ละ ๑ เรื่อง	ออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย FM 92.5, AM 819, AM 891, www.prd.go.th
ทุกวันพุธของเดือน เวลา ๐๘.๕๗ - ๐๙.๐๐ น.	การเผยแพร่สารคดีเอกลักษณ์ไทย เรื่อง “อาหารไทย” และ “วิถีผ้าไทย”	ออกอากาศทางสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทย
ทุกวันศุกร์ของเดือน เวลา ๐๙.๕๗ - ๑๐.๐๐ น.	การเผยแพร่สารคดีเอกลักษณ์ไทย เรื่อง “ช่างสิบหมู่” และ “วิถีผ้าไทย”	ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์โมเดิร์นไนน์ทีวี
ทุกวันศุกร์ของเดือน มกราคม-ธันวาคม ๒๕๕๕	การเผยแพร่สารคดีโทรทัศน์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๘๐ พรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕ ชุด “สานสายใยแผ่นดิน”	ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่องต่างๆ

วัน/เดือน/ปี	กิจกรรม/โครงการ	สถานที่
๔ กรกฎาคม ๒๕๕๕	การเผยแพร่สารคดีโทรทัศน์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติ ๔ กรกฎาคม ๒๕๕๕	ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ
๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕	การเผยแพร่สารคดีโทรทัศน์เฉลิมพระเกียรติพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าโสมสวลี พระวรราชาทินัดดามาตุ เนื่องในโอกาสวันคล้ายวันประสูติ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๕๕	ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ
๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕	การเผยแพร่สารคดีโทรทัศน์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕	ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ
๓๑ กรกฎาคม ๒๕๕๕	พิธีมอบรางวัลชุมชนหรือหมู่บ้านประชาธิปไตยตัวอย่าง ประจำปี ๒๕๕๕	หอประชุมกรมประชาสัมพันธ์ กรุงเทพฯ
๕ - ๗ สิงหาคม ๒๕๕๕	การจัดงานชุมนุมลูกเสือชาวบ้านแห่งชาติ ครั้งที่ ๗ เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ร่วมจัดนิทรรศการเรื่อง “พระราชกรณียกิจสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ”	ณ ค่ายพระรามหก กองกำกับการ ๑ กองบังคับการฝึกพิเศษ กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน ตำบลชะอำ อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี
๑๐ – ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕	การเผยแพร่สารคดีโทรทัศน์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๑๒ สิงหาคม ๒๕๕๕ ชุด “รักของแม่”	ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ช่องต่าง ๆ
๒๑ สิงหาคม ๒๕๕๕	การจัดอบรมเรื่อง “เอกลักษณ์ของชาติสำหรับเยาวชน” ครั้งที่ ๓/๒๕๕๕	โรงเรียนเทพศิรินทร์ ลาดหญ้า อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
๒๒ สิงหาคม ๒๕๕๕	การจัดอบรมเรื่อง “เอกลักษณ์ของชาติสำหรับเยาวชน” ครั้งที่ ๔/๒๕๕๕	โรงเรียนองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาญจนบุรี ๑ (บ้านเก่าวิทยา) อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี
๒๔ กันยายน ๒๕๕๕	พิธีมอบรางวัล “คนดีศรีสังคม” ประจำปี ๒๕๕๕	ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล กรุงเทพฯ
ปลายเดือนกันยายน ๒๕๕๕	พิธีมอบรางวัลโรงเรียนประชาธิปไตยตัวอย่าง ประจำปี ๒๕๕๕	โรงเรียนสยามบริหารธุรกิจ สะพานใหม่ กรุงเทพฯ

พระอนุราชมงกุฎ

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงสร้างขึ้นเพื่อพระราชทานสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้ามงกุฎ ในปี พ.ศ. ๒๓๖๖ เมื่อครั้ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชักพระราชพิธีมหาพิไชยมงคลลงสรงสนาน เฉลิมพระปรมาภิไธย ครั้นต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ พระราชทานให้สมเด็จเจ้าฟ้ามหาชีวุณหิศ ในครั้งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกาศสถาปนาพระอิสริยยศให้ดำรงตำแหน่งสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมาร และเป็นเครื่องราชอิสริยยศราชาการณ์ในสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช สยามมกุฎราชกุมารในรัชกาลต่อๆ มา

ตรามหาชักรี

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑ ทรงสร้างขึ้นเป็นพระราชสัญลักษณ์ เนื่องจากทรงพระราชดำริว่า สมเด็จพระปฐมบรมราชชนกทรงมีตำแหน่งเป็นพระยามหาชักรีเมืองพิษณุโลก และพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า-จุฬาโลกมหาราช ที่ได้รับสถาปนาเป็นเจ้าพระยามหาชักรี ในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งทรงนำมาเป็นนิมิตหมายสร้างกรุงรัตน-โกสินทร์ ขึ้นเป็นพระราชสัญลักษณ์ และตราประจำพระบรมราชวงศ์จักรี แล้วนำเข้ามาผนวกพิธีในการประกอบพระราชพิธีปราบดาภิเษกของพระองค์ และพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ในรัชกาลต่อๆ มา ซึ่งขัดอยู่ในชุดพระแสงอัษฎาวุธ

ม.ว.ม.

พระนามาภิไธยย่อในฯ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราลงกรณ บดินทรเทพยวรางกูร สิริกิติยสมบูรณสวางควัฒน วรจักรีบริยราชสีนิตติวงศ์ มหิตลพงศ์อดุลยเดช จักรีนเรศยุพราชวิสุทธ สยามมกุฎราชกุมาร มุสิกนาม ๒๕๐๒

ม. สีเหลือง วันพระราชสมภพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ (วันของพ่อ)

ว. สีขาวนวล สีวันประสูติ (วันขัตติยราชนับตามคติมหาชักรา)

ม. สีฟ้า วันพระราชสมภพสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ ฯ (วันของแม่)

ช้างพระพุทธเจ้าเคยสู่นคร ชีวิต
สถาบันศิลปการแสดง กรมศิลปากร
มกราคม ๒๕๖๑

ตราสัญลักษณ์
งานเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร
เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ
๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕

อักษรพระนามาภิไธย ม.ว.ก. ภายในวงรีแนวนอน ภายใต้พระอนุราชมงกุฎ อันเป็นเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร ภายในพระอนุราชมงกุฎเป็นพระแสงจักรและพระแสงตรีศูล เครื่องหมายแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์ พระอนุราชมงกุฎนั้นประดิษฐานอยู่ด้านหน้าพระสัปตปฎลเศวตฉัตร เบื้องล่างอักษรพระนามาภิไธย ม.ว.ก. เป็นเลขไทย ๖๐ หมายถึง มีพระชนมพรรษา ๖๐ พรรษา ถัดจากเลข ๖๐ ลงมา เป็นผ้าแพรแถบ มีปลายด้านบนเป็นพญานาค อันหมายถึง ปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ซึ่งมีพญานาคเป็นเครื่องหมายแห่งปีมะโรง นักษัตร รองรับองค์ประกอบของตราสัญลักษณ์ฯ ทั้งหมด ภายในผ้าแพรแถบมีข้อความว่า “พระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๕ รอบ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๕๕”

ผู้ออกแบบ นายสุเมธ พุฒพวง
สำนักช่างสิบหมู่ กรมศิลปากร